

ନଳଦର୍ଶନୀ ନାଟକ ।

ଶ୍ରୀକାଲିଦାସ 'ସାମ୍ରାଜ୍ୟାଳ

ଅଗ୍ରୀତ ।

ଶ୍ରୀଶ୍ୟାମାଚରଣ ଚତୁର୍ବତ୍ତୀ ଦ୍ୱାରା

ଅକାଶିତ ।

କଲିକାତା ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୁ କୋଂ ବହୁକାରିଙ୍କ ୧୭୨ ମଂଥିକ
ଭବନେ ଷ୍ଟ୍ୟାନ୍ହୋପ୍ ସନ୍ତେ ଯତ୍ତିତ ।

ସନ ୧୨୭୪ ମାର୍ଚ୍ଚ ।

ମୂଲ୍ୟ ୩ ଟଙ୍କା ।

ମଞ୍ଜଳାଚରଣ ।

ବନ୍ଦ୍ରଭୂମିକୁ ଧନ୍ୟମାନ୍ୟ ଶୁଣିଗଣଗାସାମାନ୍ୟ ବଦାନ୍ୟ
ମହାମହିମ ବର୍ଦ୍ଧମାନାଧୀଶ ଶ୍ରୀମତ୍ତାହାରାଜାଧିରାଜ
ମହାତାପଚନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ନିଖିଲ ଜନପୋଷକ
ଶୁରେନ୍ଦ୍ର ନିତ୍ୟ ।

ଅବଶ୍ୟ ପୋଷ୍ୟଭ୍ୟ ସଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ପୁରଃସର
ନିବେଦନମିଦଂ ।

ଅସାଦାଦି କବିବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମାଇକେଲ ମଧୁସ୍ତନ ଦତ୍ତ
.ମହାଶୟର ସାହିତ୍ୟ କାନନେ ଭରଣ କରତଃ ତତ୍ତ୍ଵ
କୁମୁଦ ସଂଗ୍ରହପୂର୍ବକ ନଳଦମୟନ୍ତ୍ରୀ ନାମକ ଶୁଛ ପ୍ରସ୍ତୁତ
କରିଯା ମହାରାଜ ସନ୍ନିଧାନେ ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରି-
ତେଛି । ଦୀନ-ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପହାର ପ୍ରତି କୃପାଦୃଷ୍ଟି କରିଲେ
ଚରିତାର୍ଥ ହେବ, କିମଧିକମିତି ।

କଲିକାତା
୧୯ ମାସ ୧୨୭୪ ।

ଅନୁଗ୍ରହାକାଙ୍କ୍ଷ
ଆକାଲିଦାମ ଶର୍ମୀ ।

ନାଟ୍ୟାଲ୍ଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ।

ଭୀମସେନ... ... ବିଦ୍ରହ୍ମଦେଶାଧିପତି ।
ରାଜମଞ୍ଜ୍ଲୀ... ...
କଞ୍ଚୁକୀ... ...
ଅନ୍ଧେର... ... ବିଦ୍ରହ୍ମଦେଶ ହିତେ ପ୍ରେରିତ ଆକାଶ ।
ଅନ୍ୟ ଏକଜନ ଆକାଶ ।
ନଳ... ନିଷଧାଧିପତି ।
ବିଦୂଷକ
କଲି...
ବଶିଷ୍ଠ
ରାଣୀ... ଭୀମସେନେର ମହିଷୀ ।
ଦମ୍ଭରଞ୍ଜୀ ଭୀମସେନେର ଛହିତା ।
ତରଲିକା... ... }
ଯଦନିକା... ... } ଦମ୍ଭରଞ୍ଜୀର ସ୍ଵଦୀ ।
ଏକଜନ ପରିଚାରିକା ।
ଛୁଇଜନ ବ୍ୟାଧ, ଛୁଇଜନ ବଣିକ, ନାଗରିକ, ପ୍ରତୀହାରୀ
ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅଲଦମୟନ୍ତୀ ନାଟକ ।

ପ୍ରଥମାଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଗଭୀର୍ତ୍ତି ।

ବିଦେଶ—ରାଜଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥ ଉଦ୍ୟାନ ।

(ପୁଞ୍ଚପାତ ହଞ୍ଚେ ଦମରନ୍ତୀର ପ୍ରବେଶ ।)

ଦମ । (ସ୍ଵଗତ) ଏହିତ ଫୁଲ୍ ତୋଳା ହଲୋ, ତାକେ, ପ୍ରିୟମର୍ଥୀ ତରଲିକାକେ ତ ଦେଖିତେ ପାଞ୍ଚିନେ । ମେ ବଲେ “ଆମି ନୂତନ ବାଗାନ୍ ଥିକେ ବକୁଳ୍ ଫୁଲ୍ଗୁଣି କୁଡ଼ିଯେ ଆନିଗେ, ତୁମି ତତକ୍ଷଣ ଯଜିକେ ଫୁଲ୍ଗୁଣି ତୁଲେ ନିଯେ ନବମାଲିକାର କାଛେ ଯାଓ; ଆମି ଏଲେଇ ବଲେ,” ତବେ ବୋଧ ହୁଏ ଏଥିନ ଆମେନି । ତା ତରଲିକା ଯତକ୍ଷଣି କିରେ ନା ଆମେ, ଆମି କେବେ

এইখানে বলে এক ছড়া মালা গাঁথি না—তাই
তাল । (উপর্যুক্ত ও মালা গ্রন্থনারস্ত ।)

গীত ।

নেপথ্য । বাঁগণী বাহাৰ বাগেষ্ট্ৰি—তাল আড়াচৈকা ।

রসরাজ খুরুরাজ অবনীতে আইল ।
ধৱি বাণ খৱশান ফুলবাণ ধাইল ॥
লয়ে নানা উপহার, ধৱা যেন পুনৰ্বার,
ভেটিবারে খুরুরাজে, সুসাজেতে সাজিল ॥
ফুটিল কমল ফুল, যুটিল ভূমৰ কুল,
রজত শিখৰে যেম, নীলমণি শোভিল ॥
জগজন প্রাণধন, মন্দ মন্দ সমীরণ,
সরগ সুধার সম, ধৱাধাম পূরিল ॥
বসন্তের আগমনে, মানিনী কামিনীগণে,
মানে জলাঞ্জলি দিয়ে, সুখনীরে ভাসিল ॥
এই যে তরলিকা পান् কচে, বোধ হয় এলো
বল্যে ।

(শুল্পপাত্ৰ হস্তে তরলিকার প্ৰবেশ ।)

তৱ । কি প্ৰিয়সখি, মালা গাঁথছো ?

ଦମ । ହଁ ସଥି, ତୋମାର ଆସ୍ତେ ବିଲନ୍ଧ ଦେଖେ
ଆର କି କରି, ତାଇ ମାଲା ଗାଁଥ୍ବିଛି ।

ତର । (ଉପବେଶନ କରିଯା ସହାୟେ) ପ୍ରିୟସଥି,
ଆପନି ମାଲା ଗେଁଥେ ଆପନାର ଗଲାୟ ପଞ୍ଜେ କି
ହବେ ! ତୁମି ସଦି ତାଇ ବିବାହିତା ହତେ, ଆର ଏହି
ମାଲା ଛଡ଼ାଟି ଆପନାର ପ୍ରିୟପତିର ଗଲାୟ ଦିତେ,
ତା ହଲେ ସେ କି ଶୁଖ ତା ଜାନ୍ତେ ପାତେ । ଏଥିନ
ସଥି, ଓ ରୁଥା ପରିଶ୍ରମ ।

ଦମ । (ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗ କରିଯା) ଆର ସଥି,
ପ୍ରିୟପତିର ଗଲାୟ ମାଲା ଦେବୋ, ତୁମିଓ ସେମନ୍
ତାଇ ! ଆମାର ଅଦୃତେ ସେ ପ୍ରିୟପତି ହବେ ଏମନ୍ତ
ବୋଧ ହୁଏ ନା ।

ତର । କେନ ସଥି, ତୁମି ରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶୁଣେ
ସରସ୍ଵତୀ, ତା ତୋମାର ପ୍ରିୟପତି ହବେନା ତ ହବେ
କାର ? ତୋମାର ରୂପଶୁଣେର କଥା ଶୁଣେ କତ ରାଜୀ
ତୋମାର ପାଣି ଗ୍ରହଣ ଅଭିଳାଷୀ ହୁଏ ଆପନାରୀ
ଏ ନଗରେ ଏସେ ଉପହିତ ହବେନ । ଆର ମହାରାଜ
କି ତୋମାକେ ଏକଟା ସାମାନ୍ୟ ରାଜୀର ସଙ୍ଗେ ବେ
ଦେବେନ୍ତ୍ର ରୂପ, ଶୁଣ ଆର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିକୁ ତୋମାର

ଉପ୍ୟୁକ୍ତ ପାତ୍ର ଦେଖେଇ ଦେବେନ—ତାର ଜନେ ଚିନ୍ତା କି ।

ଦମ । ସଥି, ତା ସତ୍ୟ ବଟେ । କିନ୍ତୁ ନଦୀ ଏକବାର ବେଗ୍-ବ୍ରତୀ ହରେ ସାଗରେର ଦିକେ ଅବାହିତ ହଲେ କାର ସାଧ୍ୟ ତାକେ ଆର ଫେରାତେ ପାରେ । ଆମାର ମମ ନଦୀର ନ୍ୟାଯ ଅବାହିତ ହରେ ସାଂଗରେର ପ୍ରତି ଧାବମାନ ହୁଅଛେ, ମେଇ ବର ଭିନ୍ନ କି ଅନ୍ୟ ବରେ ଇଚ୍ଛା ଆଛେ ! ତା ସଥି, ଆମାର ମେ ଆଶା କି କଲେବତୀ ହବେ ?—(ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ଚାସ) ।

ତର । ସଥି, କାର ଝୁଲୁସାଗରେ ତୋମାର ମନ ଏକେବାବେ ନିମଞ୍ଚ ହୁଅଛେ ? ତୀର ନାମ କି, ଆର ତୀର ନିବାସ କୋଥାଯ ?—ବଲନା ସଥି ।

ଦମ । (ଅଧୋବଦନେ ଚିନ୍ତା) ।

ତର । ଈକ ସଥି, କିଛୁ ବଲ୍‌ଚୋ ନା ଷେ ? ପ୍ରିୟ-
ସମ୍ମାର ନିକଟ ମନେର ଭାବ ଅକାଶ କଣେ ଦୋଷ କି ?

ବିବେଚନା କରେ ଦେଖିଲେ ଆମାଦେର ଦେହ ମାତ୍ର ଭିନ୍ନ, କିନ୍ତୁ ମନେର ଭାବ ଏକ ।

ଗୀତ ।

ରାଗିଣୀ ଘରିଟୁ ଜଳ । । ତାଳ ଜଳନ ତେତାଳ ।
ଯନଭାବ ପ୍ରିୟମଖି କରୋନା ଗୋପଣ ।
ବଲିଲେ ଲାଘବ ହବେ ଯନେର ବେଦନ ॥
ହୃଜମେ ଏକ ଅନ୍ତର, ନାହିଁ କୋନ ଭାବାନ୍ତର,
ଭିନ୍ନମାତ୍ର କଲେବର, ଭାବିଅନୁକଣ ॥

ଦମ । ସଥି, ତୋମାଦେର କାହେ ବଲ୍ବୋନା ତ
କାର କାହେ ବଲ୍ବୋ ? କିନ୍ତୁ ମେ କଥା ଶୁଣିଲେ ତୁମି
ଆମାକେ ଉପହାସ କରିବେ ।

ତର । ରାଜନନ୍ଦିନି, ଉପହାସ କରିବୋ କେନ ?

ଦମ । ଉପହାସ କରିବେ କେନ, ଆମି ନା କି
ଠାକେ ଆପନ ଚକ୍ରେ ଦେଖି ନାହିଁ, ଏହି ଜନ୍ୟେ । ସଥି,
ଯଦିଓ ଠାକେ ଚକ୍ରେ ଦେଖିଲି ବଟେ, କିନ୍ତୁ ହନ୍ଦୁ-
ମନ୍ଦିରେ ସର୍ବଦାଇ ଦେଖିତେ ପାଇଛି । ସେମନ ସାଧୁ-
ସ୍ଵଜ୍ଞିରା ଆପନ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବକେ ହନ୍ଦୁମନ୍ଦିରେ ଅଭିଷଠା
କରେଁ ସତତ ଦର୍ଶନ କରେ, ଆଖିଓ ଏହି ରୂପ ମେହି
ତୁବନମୋହନ ସୁଦର୍ଶକକେ ଆପନ ହନ୍ଦୁମନ୍ଦିରେ
ଅଭିଷଠା କରେଁ ସର୍ବଦାଇ ଦେଖିଛି । ଏଥିମ ସେଇ ମେହି
ଆମାର ଅତି ଅସର ହରେନ୍ଦ୍ରିୟା ତା ରଙ୍ଗିତେ ପାଇଲି

ନା । ସଥି, ଆମି ତାକେ ଚକ୍ର ଦେଖିଲି ବଲେଇ
ବଳ୍ଟେ ଲଜ୍ଜା ହଛେ ।

ତର । ରାଜନନ୍ଦନି, ଏତେ ଆର ଲଜ୍ଜା କି ?
ଏକପ ତ ଅନେକେରଇ ହୁୟେ ଥାକେ । ଶୁବାହୁରାଜ-
ନନ୍ଦନୀ ଭଜା ଶ୍ରୀବନ୍ଦ ରାଜାକେ ସ୍ଵପ୍ନେ ଦେଖେ କେମନ
କରେୟ ତାର ପ୍ରତି ଅନୁରାଗିଣୀ ହୁୟେ ଛିଲେନ ? ତା ଏ
সବ ଭଗବାନ୍ କନ୍ଦର୍ପେର ଲୀଲା ବୈତ ନାହିଁ । ସେ ଯା
ହୋକୁ, ରାଜନନ୍ଦନି, ତୁମି ତାର ନାମଟି କି ବଳ ।

ଦମ । ସଥି, ଲୋକ ମୁଖେ ନିଷଧ-ଅଧିପତି ମଲେବ
ନାମ ଶୁଣେ ଆମି ଏକେବାରେ ତାର ରଙ୍ଗର ପକ୍ଷ-
ପାତିନୀ ହୁୟେ ପଡ଼େଛି ।

ତର । (ସ୍ଵଗତ) ଆହା, ମରାମକୁଳ କି କମଳ ବନ
ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟତରେ ବିହାର କରେ ? (ଅକାଶ) ରାଜ-
ନନ୍ଦନି, ତୁମି ସେମନ କୁମୁଦ ଶୁକ୍ରମାତ୍ରୀ ନିଷଧ-ଅଧିଶ୍ଵର
ମଲାଙ୍ଗ ତେବେଳି ତୋମାର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର । ଭାଲ
ଶ୍ରୀରମ୍ଭାବୀ, ତୋମାକେ ଏକଟା କଥା ଜିଜ୍ଞାସା କରି,
ତୁମି କି କେବଳ ଲୋକ ମୁଖେ ଶୁଣେ ତାର ପ୍ରତି ଅନୁ-
ରାଗିଣୀ ହୁୟେଛ ?

ଦମ । ନା ସଥି, କେବଳ ଲୋକମୁଖେ ଶୁଣେଇଲା ।

সে অতি অস্তুত কথা—শুন্মে আশ্চর্য হবে।
তর। বলনা সখি !

দম। সে দিন আমাতে আর মহনিকাতে
বৃত্তন বাপানের সরোবরের ধারে বেড়াচ্ছিলেম
এমন সময় কতকঙ্গি শুবর্ণ হংস আকাশ হতে
আমাদের সন্ধিধানে অবঙ্গির্ণ হলো।

তর। তার পর ?

দম। তার পর আমরা তাদের লোকাত্তীত
লাবণ্য দেখে ধরবার জন্যে অনেক চেষ্টা করেছি।

তর। সখি, তার পর কি হলো ?

দম। আমি যে হংসটিকে ধন্তে ধাচ্ছিলেম,
সে টি ভীত হয়ে ইতস্ততো অমগ করে শেবে এক
নিঝন হানে খিরে উপছিত হলো; আমিও তার
পশ্চাত পশ্চাত ঝেলেম। তার পর সেই শুবর্ণ
হরাল আমাকে অনুযোর ন্যায় বালে সন্ধোধন
করে যালে, “আজকুমারি, নিষধনেশে নল নাথে
এক মহীশূর আছেন, তিনি কলাপের ভূক্ত কলা-
বান্; পৃথিবীতে তাঁর কুল্য রূপবন্ন পুরুষ আছে
কেবই নাই। আপনি বহি আসু আহিবী কর্তে

ପାରେନ ତା ହଲେ ଆପନାର ଜୀବନ ଯୌବନ ସାର୍ଥକ ହୁଏ । ଆମରା ସକ୍ଷ, ରକ୍ଷ, ଦେବତା, ଗନ୍ଧର୍ବ ପ୍ରଭୃତି ସକଳକେହି ଦେଖେଛି, କିନ୍ତୁ ନଲେର ନ୍ୟାଯ ଶୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଆର କେହି ନାହିଁ । ତୁ ମିଓ ଯୁବତୀଦିଗେର ମଧ୍ୟେ ରଙ୍ଗ ସ୍ଵର୍ଗପା, ନଲରାଜୀଓ ପୁରୁଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅତଏବ ତୋମାଦେର ମିଳନ ମଣିକାଞ୍ଚଣ ଯୋଗେର ନ୍ୟାଯ ହବେ । ତା ହଲେ ଉତ୍ତରେ ଯେ କତ ଶୁଦ୍ଧି ହବେ ତା ଆମି ବଲ୍ଲେତେ ପାରି ନା ।

ତର । କି ଆଶ୍ରୟ ! ତାର ପର, ତାର ପର ?
ଦମ । ତାର ପର ଆମି ବଲ୍ଲେମ, ହେ ମରାଲବର !
ଲୋକମୁଖେ ତୋର ଝଲକ ଆର ଶୁଣେର କଥା ଶୁନେ ଆମି
ମର୍ବଦାଇ ତୋର ପ୍ରଶଂସା କରେୟ ଥାକି, ଏକଣେ
ତୋମାର ମୁଖେ ସବିଶେଷ ଶୁନେ ଆମାର ଏହି ମୁହଁର୍ଭେଇ
ତୋକେ ଆଉ ସମର୍ପଣ କରେ ଅଭିଲାଷ ହକ୍କେ—କିନ୍ତୁ
ତିନି ଆମାକେ ଅଭିଲାଷ କରେନ କି ନା ତା ତ
ଆୟି ଜାନି ନା । ଏହି କଥା ଶୁନେ ଶୁର୍ବଣ ହଂସ ବଲେ,
“ରାଜମନ୍ଦିନି, ତିନିଓ ଲୋକେର ମୁଖେ ଏବଂ ଆମାର
କାହେ ଆପନାର ଝଲକ ଆର ଚରିତ୍ରେର କଥା ଶୁନେ
ଆପନାକେ ଜାତେର ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାୟୁକୁଳ

ହେବେଛେନ । ହେ କଳ୍ପାଣି ! ଆମି ଏଥିନାଇ ନିର୍ବଧ
ନଗରେ ଚଲେଇ, ମେଘାନେ ଯହାରାଜ ନଲେର ନିକଟ
ଆଦ୍ୟୋପାତ୍ତ ବଲିଗେ ।” ଏହି କଥା ବଲେ ସେଇ ଶୁବ୍ରଣ
ହଂସ ଆକାଶମାର୍ଗେ ଉଡ଼େ ଗେଲ । ତାର ପର ଆମି
କ୍ଷୁଦ୍ରକାଳ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହେବେ ସେଇ ଯୁବରାଜକେ ଧ୍ୟାନ
କର୍ତ୍ତାଙ୍କାଳ—ଦେ ସମୟ ରତ୍ନପତିତିଓ ଆପନାର ଅଭୀଷ୍ଟ
ମିଳି କବେ ଭାବି କରେନ ନି । ଆମି ମଦନବାଣେ
ଏକାତ୍ମ ଆହ୍ଵାନ ହେବେ ଶ୍ରୀନାନ୍ଦହିନେର ନ୍ୟାୟ ସେଇଥାନେ
ବଦେ ଛିଲେଇ, ଏମନ ସମୟ ମଦନିକା ଏସେ ଆମାର
ଏକାପା ଅବଶ୍ୟା ହଂସେର ଅଭୁସରଣ କ୍ଲେଶ ଜନ୍ୟ ବିବେ-
ଚନା କରେଁ, ଆମାକେ ଧରାଧରି କରେଁ କଦମ୍ବୀ ଗୃହେର
‘ଭିତର ଶୁଇୟେ ବାତାସ କବେ ଲାଗିଲୋ । ଏ ସମୟ
ନିଜ୍ଞା ଦେବୀ ଆମାର ନୟନଦୟ ଆକ୍ରମଣ କରାତେ
ସ୍ଵପ୍ନେ ଦେଖିଲେଇ, ଯେନ ସେଇ ଯୁବରାଜ ଆମାର ନିକଟ
ଏସେ ବଲ୍ଲହେନ, ‘ଶୁଦ୍ଧରି, ଆମି ତୋମାର ଅଲୋକିକ
କୁଳ ଆର ସଜ୍ଜିତ୍ରେର କଥା ଶୁଦ୍ଧ ଏକେବାରେ ଅଧିର
ଏବଂ କୁନ୍ତମଶରେର ସମ୍ପର୍କୀୟ ହେବେ ପଢ଼େଛି । ତତ୍ତ୍ଵେ ।
ଶୁଦ୍ଧି ବଦି କୁଣ୍ଡା କରେ ଆମାର ସନ୍ଧର୍ମିଳି ହେଉ ତା
ହେବେ, ଆମି ପୃଥିକିତେ ଦର୍ଶଣ ପୁରୁଷ ପ୍ରେସର କରି ।’

এমন সময় হঠাৎ নিজোভঙ্গ হয়ে দেখি, সে
যুবরাজই বা কোথা, আর আমিই বা কোথা !
সখি, আমি সে সময়ে যে কি পর্যন্ত ব্যাকুল হয়ে
ছিলেম তা আর কি বল্বো ।

গীত ।

গাঁগো ঝিরিট খাদ্যাজ ।—তাল মধ্যমান ।

স্বপন সহিত সখি হারায়ে তাহারে ।

সহিতেছি যে যাতনা কহিব কাহারে ॥

রংশনী মন ঘোহন, সে নাগরবর জন,

সে জন বিনে জীবন, নারী কি ধরিতে পারে ॥

কুমুদী চন্দের প্রতি, ষথা অনুরাগবতী,

আবিশ্ব সখি সন্ত্রিতি, ডুবেছি তাঁর প্রেমবারে ॥

তর । (গাঁত্রোথান করিয়া) সখি, এর জন্য
আর ভাবনা কি ? আমি রাজ মহিলীকে
বলিগে ; তিনি মহারাজকে বলে অবিলম্বে নিষধ-
ষ্টিশ্বর নলের সঙ্গে তোমার সম্মত ছির করবেন् ।

দম । (তরলিকার হস্ত ধারণ করিয়া) না না
সখি, তুমি এসব কথা মার কাছে বলো ন, তা
হলে আর আমি লজ্জায় মুখ মেঘাতে পার্বোনা ।

ତର । ସଥି, ଏ ସବ କଥା ମନେ ମନେ ରାଖିଲେ
କି ହବେ ବଳ ? କୌଟ ଯେମନ ଫୁଲେର ମୁକୁଲ କେଟେ
ବେରିଯେ ଯାଇ, ଏ ସକଳ ଗୋପନ କରେୟ ରାଖିଲେ
ତୋମାରଙ୍କ ମେଇ ଦଶା ଘଟିବେ । ତା ଆମି କୋଣଲ
କରେୟ ତୋର କାଛେ ବଲ୍ବୋ, ମେ ଜନ୍ୟେ ତୋମାକେ
ଭାବିତେ ହବେ ନା । (ମେପଥ୍ୟାତିମୁଖେ ଅବଲୋକନ
କରିଯା) ଏହି ବେ ରାଜମହିଷୀ ଏହି ହିକେଇ ଆସ-
ଛେ । ସଥି, ଏ ତୋମାର ଅଭୀଷ୍ଟ ସିନ୍ଦ୍ର ହବାର
ଏକଟୀ ଶୁଳକଗ ବଟେ । ତା ତୁମି ଏଥାନ ଥେକେ
ଯାଓ, ଆମି ରାଜମହିଷୀକେ ସବ ବଲି ।

ଦମ । ଆଚ୍ଛା ସଥି, ଆମି ଏଥାନ ଏଥାନ ଥେକେ
ଚଲେମ । କିନ୍ତୁ ତୁମି ମାର କାଛେ ଏମବ କଥା ବଲୋ
ନା—ଆମାର ଦିବି ।

[ଅନ୍ତରାଳ ।

(ରାଣୀର ପ୍ରବେଶ ।)

ତର । (ଅଗ୍ରମର ହଇଯା) ରାଜମହିଷୀ, ପ୍ରିୟମଥୀ
ଦମରନ୍ତୀର ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳତାର କାରଣ ମୁହଁର ଅବଗତ
ହେଇଛି ଅନୁରାତ ହୃଦୟ ନିବେଦନ କରି ।

ରାଣୀ । ବାହା, କି ଅବଗତ ହେବେ ବଳ ।

ତର । ରାଜମହିଷି, ଆପଣି ଯା ଅନୁଭବ କରେ
ଛିଲେନ୍, ତା ସକଳାଇ ସଥାର୍ଥ ।

ରାଣୀ । ବାହା, ତବେ ତୋମାର ପ୍ରିୟସଥୀର
ମନୋଗତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ କି ?

ତର । ଆଜେ ତୁ'ର ନାମ ନଳ, ତିନି ନିଷଦ୍ଧ
ଦେଶେର ରାଜା ।

ରାଣୀ । (ସ୍ଵଗତ) ଆମାର ଦମୟନ୍ତୀ ଯେମନ ରୂପ-
ଶୁଣ-ସଂପଦା, ତେମନି ଅନୁରାଗ ବରେର ପ୍ରତି ଅନୁରଙ୍ଗା
ହେବେ । (ପ୍ରକାଶ) ବାହା, ଦମୟନ୍ତୀକେ ଗିଯେ
ଆଶ୍ରାସ ଦାଓ । ଆମି ମହାରାଜକେ ବଲେ ଅବି-
ଲଞ୍ଚେ ନିଷଦ୍ଧ-ଦୈତ୍ୟର ନଳେର ସଙ୍ଗେ ତୋମାର ପ୍ରିୟସଥୀର
ସମସ୍ତ ଛିର କତେ ବଲ୍ବୋ ।

ତର । ସେ ଆଜ୍ଞା ରାଜମହିଷି ।

[ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

ରାଣୀ । (ସ୍ଵଗତ) ଆମି ଲୋକ ମୁଖେ ଶୁଣେଛି
ସେ, ନିର୍ବିଦ୍ରାଜ ନଳ ପରମ ଧାର୍ମିକ ଆର ବୀରପ୍ରେସ୍ଟ ।
ଦମୟନ୍ତୀ ତୋର ମହାରାଜିନୀ ହଲେ ସେ ଚିରଜୁଖିଲୀ ହବେ

ତାରାର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଥନ ସାଇ, ମହାରାଜଙ୍କେ
ଏହି ସକଳ କଥା ବଲିଗେ ।

[ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଗର୍ଭାକ୍ଷ ।

ବିଦ୍ୟାଦେଶ—ରାଜଗୃହ ।

(କଞ୍ଚୁକୀର ଅବେଶ ।)

କମ୍ପୁ । (ସ୍ଵଗତ) ମହାରାଜ ରାଜନିନୀର
ସ୍ଵରୂପରେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରେନ, ଏ ପରମ ଆହ୍ଲାଦେର
ବିଷୟ । ଏକଣେ ପରମେଶ୍ୱରର କାହେ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା, ସେ
ରାଜକୁମାରୀ ସେଇ ଏକଟି ସଂପାଦ୍ରେ ହାତେ ପଡ଼େନ୍ ।
ଯେତେବେଳେ ରାଜନିନୀର ବୈଷ୍ଣବ ପରମାତ୍ମା ଏକଟି ବର ହଲେ
ପରମ ଶୁଖେର ବିଷୟ ହୁଏ । ଆର ତା ନା ହବେଇ ବା
କେନ୍ ? ଜଗନ୍ନାଥର ସଥିନ ଏକେ ଏମନ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଓ
ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିତେ ଅଳକ୍ଷ୍ଣ ତା କରେଛେନ, ତଥା ଅବଶ୍ୟାଇ
ଏଇ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରର ହିତ କରେଛେନ, ତାର ଆର
ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅହତ କି ସେ ମେ ଲାଭ କରେ ପାରେ ?
ଆହା ! ରାଜନିନୀର ମତ ଦୟାଶୀଳା ତ କୋଣ
ଥାନେଇ ଦେଉନାହିଁ । ବୋଧ ହୁଏ ସେଇ କମଳା ପୃଥିବୀତେ

ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଯେଛେ । ଓଟି ସେ ଏ ରାଜପୁରୀ ପରି-
ତ୍ୟାଗ କରେଁ ପତିଗୁହେ ବାସ କରିବେ—ଏ କଥା ମନେ
ହଲେ ବକ୍ଷଃଶ୍ଳଳ ବିଦୀର୍ଘ ହୁଏ । (ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ଚାସ ପରି-
ତ୍ୟାଗ କରିଯା) ପ୍ରତୋ ! ତୋମାରଇ ଇଚ୍ଛା । (ନେପଥ୍ୟ
ବୀଗାଧନି) । ଏହି ସେ, ରାଜନନ୍ଦିନୀ ସଙ୍ଗୀତଶାଳାଯେ
ବୀଗା ବାଜାକେନ୍, ଦେଖିଲେ ବୋଧ ହୁଏ, ସେଇ ସ୍ଵରଂ ସର-
ସ୍ତ୍ରୀ ପୃଥିବୀତେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଯେଛେ ।

ଗୀତ ।

ନେପଥ୍ୟ । ରାଗଶ୍ରୀ ପବଜ ।—ତାଳ ଆଚାଟେକ ।

କେନ ମନ ଦିଲାମ ତାରେ ।

ନତୁବା କି ସ୍ମରବର ସବଶେ ଆନିତେ ସଥି,

ମେ ମୋରେ କି ପାରେ ॥ ~

ଆମାର ମନ ସେମନ, ତାର ମେ ପ୍ରେସ ପ୍ରେସ,

ମେ ଜନ ହଲେ ଏମନ, ଭାସି ପ୍ରେସ ପାରାବାରେ ॥

ପ୍ରେସଭାବ ପରିଣତ, ହଇତେଛେ ଅବିରତ,

ମେ କାରଣେ ଅବନତ, ହତେଛି ବିରହ ତାରେ ॥

ଆହା ! ଉଷାଦେବୀର ଆଗମନେ-ହିଜକୁଳ ସେମନ
ନିର୍ବେ ଥାକେ ନା, ଘୋରନାବଞ୍ଚାୟ ଯୁବତୀଗଣଙ୍କ ମେହ-

ରୂପ ମନେର ଭାବ ଗୋପଣ କରେଁ ରୀଖିତେ ପାରେ ନା ।
(ନେପଥ୍ୟାଭିମୁଖେ ଅବଲୋକନ କରିଯା) କେଓ !
ତରଲିକା ଆସଛେ ନା ?

(ତରଲିକାର ପ୍ରବେଶ ।)

ତର । ଠାକୁରଦାନୀ ମହାଶୟ, ପ୍ରଣାମ ହଇ ।

କଞ୍ଚୁ । ଆରେ ଏସୋ ଦିଦି ତରଲିକେ ଏସୋ ।

ତର । କଞ୍ଚୁକି ମହାଶୟ, ଆପଣି ଏଥିନ କୋଥା
ସାଜେନ ?

କଞ୍ଚୁ । ତୋମାର ପ୍ରିୟସଞ୍ଚୀର ସ୍ଵରସ୍ଵର ହବେ, ତାଇ
ତାଇ ଏକଟା ଚେଲିର ଯୋଡ଼ ଓ ଟୌପର ସଂଗ୍ରହ କରେ
ସାଙ୍କି । ଚେଲିର କାପଡ଼ ପରେଁ ଟୌପର ମାଥାର
ଦିଯେ ସ୍ଵରସ୍ଵର ସଭାଯ ବସିଲେ, ତୋମାର ପ୍ରିୟସଞ୍ଚୀ
ଆମ୍ବାଯ ଛାଡ଼ା ଆର କାହାରେ ଗଲାଯ ମାଳା ଦିତେ
ପାରିବେ ନା । ଆର ଆମିଶେ ତ, ତାଇ, ଦେଖିତେ
କୁପୁରୁଷ ନାହିଁ ।

ତର । କୁପୁରୁଷ ନାହିଁ ବଟେ ; କିନ୍ତୁ, ତାଇ, ଚାଲ
ଶିଳେ ପେରିଗେ, ଆର ଦୀଁକ ଶକ୍ତିରେ ବା ଶକ୍ତି
ମୋଷ ହରେହେ ।

କଞ୍ଚୁ । ଦେଖ୍ ଭାଇ, ଚୁଲ୍ ପାକା ଆର ଦାଁତ
ପଡ଼ାର କଥା ବଲି, ମେ ସେ ବୟସ ଅଧିକ ହରେଛେ
ବଲେୟ ତା ନୟ । ବହର ଛୁଟିନ୍ ହଲୋ, ଆମାର ଏକ-
ବାର ଉର୍ଦ୍ଧୁ କେର ବ୍ୟାମ ହରେଛିଲ—ଏମନି ମାଥା ଧରେ
ତା ଆର ତୋକେ କି ବଲବୋ । ତା ଭାଇ ଆମି
ରାଜ ବୈଦ୍ୟକେ ଦେଖାଲେଇ, ମେ ଆମାର ଗୁଡୁଛେର
ତେଲ୍ ମାଥିତେ ବଲେ । ତାଇ ଭାଇ ମାତାଯ ନା ମେଥେ
ଚୁଲ୍ ଶୁଲୋ ଏକେବାରେ ଶାଦୀ ହରେ ଗେଲ । ଆର
ଜାନଇତ ଭାଇ, ଉର୍ଦ୍ଧୁ କେର ବ୍ୟାମ ହଲେ ଦାଁତ ପଡ଼େ
ଯାଯ । ତା ଆମାର ବୟସ କିଛୁ ଅଧିକ ହରନି ।

ତର । କଞ୍ଚୁ କି ମହାଶୟ, ଆପନି ବଲ୍ଲହେନ୍
“ଆମାର ବହର ଛୁଟିନ୍ ବ୍ୟାମ ହରେଛିଲ;” କିନ୍ତୁ
ଆମରା ତ ଭାଇ ଛେଲେ ବ୍ୟାଲା ଅବଧି ତୋମାକେ ଚୁଲ୍
ପାକା ଆର ଦାଁତ ପଡ଼ା ବୁଡୋ ଦେଖ୍ଛି ।

କଞ୍ଚୁ । ସା ଭାଇ, ତୁହଁ ଆମାକେ ବାର ବାର
ବୁଡୋ ବୁଡୋ ବଲେୟ ଠାଟା କରିସନ୍ନେ, ତା ହଲେ ଆର
ଆମି ତୋର ମଙ୍ଗେ କଥା କବୋନା ।

ତର । (ସ୍ଵଗ୍ରହ) ହୁଥେ ଆଗୁନ ! ବୁଡୋକେ ବୁଡୋ
ବଲେଛି ବଲେୟ ଆବାର ରାଗ୍ । “ଓ କେ ବୋଲ ବହରେର

ছোক্রা বলে ভাল হতো । (প্রকাশে) ঠাকুর-
দাদা মহাশয়, এইত আপনি অবসিকের মতৰ-
কথা কইলেন । নাত্নি হই, আমি কি আর
তোমাকে ঠাট্টা করে বুড়ো বল্তে পারিনে ?
কত যুবতী স্ত্রী যে তাদের যুব ভাতারকে বুড়ো
বলে ঠাট্টা করে, তাতে কি তারা রাগ করে
থাকে ?

কঢ়ু । তুইত ভাই, এখন আমার মাখ হস্তি,
যে তুই আমাকে বুড়ো বলে ঠাট্টা কর্ৰি !
আগে হ, তাৱ পৰে বলিস ।

তৰ । আমি এখন পুণি কি কৱেছি ভাই যে,
তোমার মতন স্বামি পাৰ !

কঢ়ু । তৱলিকে, এখন বুৰ্জে পাজেম যে
তোৱ আমার উপৰ মন আছে । অৱে কি
জিঞ্জাসা কচিস বল দেখি, ভাই ?

তৰ । ঠাকুরদাদা মহাশয়, অজি সত্য
আপনি এখন কোথা যাকেৰ ?

কঢ়ু । ...তোমার প্ৰিয়স্তৰীৰ কলামেৰ সিং-
হৰেৰ পৰি যতী, মহাশয়ৰ মুহূৰ্ষেতে লিঙ্গ-

দুর্ভের হারা দেশ বিদেশে পাঠাবার জন্যে
বাচ্চি।

তর। কঞ্চুকি মহাশয়, নিষধ দেশে আপনি
কাকে পাঠাবেন ?

কঞ্চু। সে কথায় তোমার কাষ কি ভাই ?

তর। আপনার পায়ে পড়ি, আপনি বলুন्।

কঞ্চু। কেন আগে বল, তা না হলে বল্ব না।

তর। আমি নিষধ ঈশ্বর মহারাজ নলকে
একখানি পত্র দেবো।

কঞ্চু। তোর সঙ্গে কেউ পিরীতি করে সে
দেশে গেছে বুঝি, তাই তুই মহারাজের কাছে
আরজি দাখিল কৰ্বি ?

তর। না ঠাকুর দানা মহাশয়, আপনি
থাক্কতে কি আমার আর কারো সঙ্গে পিরীতি হয়।

কঞ্চু। এ কথায় যদি অন্যথা না হয় ভাই,
তাহলে আমাকে পত্রখানি দাও, সেখানে যে
বাবে আমি তাকে দে পাঠিয়ে দেবো। তরলিকে,
আর একটা কথা শুনেছিস ?

তর। কি ঠাকুর দানা মহাশয় ?

କଞ୍ଚୁ । ମହାରାଜ ବଲେହେଲ ସେ, ଏ ବାଡ଼ିତେ
ଯତ ମେଘେ ଆହେ କାକେଓ ଆର ଆଇବଡ଼ ରାଖିବେଳ
ନା । ତାହଲେ ତାଇ ମେଇ ସଙ୍ଗେ ତୋମାର ତ ବେ ହବେ ।
ତା ଦେଖୋ ତାଇ, ମେ ସମୟ ସେଇ ଆମାକେ ଭୁଲୋନା ।

ତର । ହଁ ! ତାଓ କି କଥନ ହୟ ; ଏମନ କର୍ଦ୍ଦର୍ପ
ଆର କୋଥାର ପାବ ? •

କଞ୍ଚୁ । ତବେ ଆମି ଏଥିନ ମନ୍ତ୍ରୀର କାହେ ଯାଇ ।
ଦେଖୋ ତାଇ, ଏ କଥାର ସେଇ ଅନ୍ୟଥା ହୟ ନା ।

ତର । ହଁ, ଏ କଥାର କି ଅନ୍ୟଥା ହତେ ପାରେ !

କଞ୍ଚୁ । ବେଳ ତାଇ, ତବେ ପତ୍ରଖାନି ଦାଓ,
ଆମି ଚଲେଇ ! (ତରଲିକାର କଞ୍ଚୁ କୀର ହଣ୍ଡେ ପତ୍ର
ପ୍ରଦାନ) ।

[ଅଛାନ ।

ତର । (ସ୍ଵଗତ) ଯୁଥେ ଆଶ୍ରମ, ବୁଡ୍ଢୋ ହରେହେଲ
ତରୁ ରଙ୍ଗ ଦେଖ ! ଏଥିନ ସାଇ, ରାଜମନ୍ଦିନୀ କି କର୍-
ହେଲ ଦେଖିଗେ ।

[ଅଛାନ ।

ଇତି ଅର୍ଥମ ଅକ୍ଷ ।

বিতীয়াক ।

প্রথম গর্তাক ।

নিমধ দেশ—বাজ উপবন ।

(বিদূষকের প্রবেশ) ।

বিদু । (স্বগত) এইত বাগানের চার্দিক্
খুঁজে এলেম, কৈ মহারাজকে ত দেখ্তে পেলেম
না । আর এখানেও দেখ্ছি তিনি নাই ।
প্রতীহারী আমাকে গে বলে, ‘মহারাজ উপবনে
বেড়াতে ধার্বার জন্যে আপনার নিমিত্তে অপেক্ষা
কচ্ছেন, আপনি শীত্র আসুন ’ । আমার আস্তে
একটু বিলম্ব হওয়াতে শুন্লেম যে, তিনি এক্লাই
এখানে এসেছেন ; কই এখানেও ত তাঁকে দেখ্তে
পাইক্লে । আর আমার এমনই কি বিলম্ব হয়েছে ?
আস্ত্রার সময় ভ্রাঙ্গণী এক থাল মিষ্টান্ন দিয়ে
বলে, ‘এই গুণি তুমি আহার কর্যে বাঁও ।
তা মেই শুলি আহার কস্তেই যা দেরি হয়েছে ।

ଏଥିନ ବେଳାଟି ପ୍ରାୟ ଗେଲ ; ଏଇ ପର ଦେଖା ହଲେ
ବଲ୍ବେନ୍, ‘କି ସଥା, ତ୍ରାଙ୍ଗଣୀ ତୋମାଯ ଛେଡ଼େ ଦେଉନି
ନାକି ? ନା କୋଥାଓ ଫଳାରେର ସୋଗାଡ଼ ଦେଖୁଛିଲେ ।’
ଆରେ ଆମାର ତ ଉପଯୁକ୍ତ ତ୍ରାଙ୍ଗଣୀ, ନା ଛାଡ଼ିବାରିଇ
କଥା ; ଆପନି ସେ ଏକଟା ହାଁମେର ମୁଖେ କୋନ୍
ରାଜାର ମେଯେର କଥା ଶୁଣେ ଏକେବାରେ ଖେପେ ଉଠେ-
ଛେନ, ତାତେ କୋନ ଦୋଷ ନାହିଁ । ହଁ ! ରାଜା-
ରାଜଡାଦେର ଅନ୍ତଃ ପାଞ୍ଚା ଭାର । ଏକଟା ଜଳଚର
ପାଥୀର କଥା ଶୁଣେ ଏକେବାରେ ପାଗଳ ! ଓ ଦେଇ ସେ
କଥିନ୍ କି ଭାବେର ଉଦୟ ହୁଯ, ତା ବୋରା ଭାର ।
ଏହି ସେ, ଆମାର ରସିକତା ଦେଖେ ଏ ନଗରେର କନ୍
ନ୍ଦ୍ରୀଲୋକ ଏକେବାରେ ଆମାର ଜନ୍ୟ ପାଗଳ ; ତା
ଶର୍ଷୀ ତେମନ୍ ଛେଲେ ମନ୍ ସେ କାରୋ ଦିକେ କିମ୍ବେ
ଚାବୁନ । ଉତ୍ତମ ଆହାର, ଓ ତାର ଉପଯୁକ୍ତ ମହିଷେ
ନା ପେଲେ ଶର୍ଷୀ କାରୋ ସଙ୍ଗେ ଆଲାପଣ କରେନ୍ନା ।
ମେ ସା ହୋକ୍, ବେଳାଟା ପ୍ରାୟ ଅପରାହ୍ନ ହଲୋ, ଏଥିନ୍
ଏଥାନେ ବେଡ଼ିଯେଇ ସା କିମ୍ବେ ଏଇ ଅପେକ୍ଷା
କାରୋ ଯାତାଯ ହାତ, ବୁଲିଯେ ଯହୋର ପର ଉଦୟ
ଦେବେର ଶେତଳ ଦେବୂର ଚେଷ୍ଟା ଦେଖିଲେ କାଥ୍ ହତୋ ।

মহারাজের সঙ্গে বাগানে বেড়ালে ত ভারি লাভ ,
হয়ত বলেন । সখা, মাধবী লতা প্রস্ফুটিত হয়ে
কি মনোহর শোভাই সম্পাদন কচে ? ! না হয় ত
বলেন, ‘জুইফুল গুলির কি মনোহর সৌরভ
বেরক্ষে ; আঙ্গীকে সাজাবার জন্যে কতক্তুলি
তুলে নাও ? । আরে, তা নিয়ে আমার কি হবে ?
গঞ্জে কেবল কিদে বেড়ে উঠবে বৈ ত নয় । এর
চেয়ে যদি ময়রার দোকানে নিয়েগে সন্দেশ,
গুজিয়া, বর্ফির বাহার, মনোহরার মনোহর
শোভা দেখ্তে আর তুল্তে বলেন, তা হলে যে
কি শুধু অনুভব করা যায়, তা এক মুখে ব্যক্ত
হয়না ; আমার মতন যাঁরা উদর দেবের বরপুর্ণ,
কেবল তাঁরাই জানেন । যা হোক, এখন দেখিগে,
ঞ্জ সরোবরের ধারে যদি থাকেন ।

[অস্থান ।

(বেগে পুনঃ প্রবেশ ।)

(সত্ত্বে স্বপ্ন) বাবা ! আর আমার রাজাৰ
কাছে গিয়ে কাষ নেই ।—রাজাৰ কাছে বাঙালী

ମାଥାର ଉପର ଥାକ୍ !—ଶେଷେ କି ଭୁତେର ହାତେ
ଆଗଟା ହାରାବୋ ?—ଆମି ହଃଖୀ ବ୍ରାଜଗେର ଛେଲେ,
ଲୋକେର ବାଡ଼ୀ ସଞ୍ଚି ପୂଜୋ ଅନ୍ୟା ପୂଜୋ କରେ
ଉଦର ପୂରବୋ, ମେଓ ତାଳ—ତରୁ ରାଜାର ମଜେ
ବେଡ଼ିଯେ ଭୁତେର ହାତେ ଅପଦ୍ୟାତେ ମତେ ପାରିବନା ।
ରାଜା ସାଟେର ଉପର ଦାଁଡିଯେ ବକୁଳ ଗାଛପାନେ ଚେଯେ
କି ବଲ୍ଲିଲ, ଭୁତ୍ଟା ଆବାର ଗାଛଥିକେ ଥୋଣା
କଥା କରେ କି ଜବାବ ଦିଲ୍ଲିଲ ;—ମେଇ ମମୟ
ଗେଲେଇ ତ ଆମାର ଘାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିବା !—ଭାଗ୍ୟ ଆମି
ଏଣ୍ଠିନି ; ତା ହଲେ ଆଜ୍ ଆମାର ହରେଛିଲ
ଆରକି—ଆଜକେର କାଳ୍ ସାଙ୍ଗିଟେ ଆମାର
• ଉପରୁଦେ କଲ୍ଲତୋ !—(ନେପଥ୍ୟ ପଦ ଶକ୍ତ ଶୁନିଯା
ମଚକିତେ) ତୁ ଗାହର ପାଶ ଲେ କେ ଆମ୍ବହେ ବୋଥ
ହଚେନ୍ତା ?—ତା ଭୁତ୍ ହଲେଓତ ହତେ ପାରେ !—ଆର
ଆମି ଶୁନେଛି ସେ, ତୁ ବକୁଳ ଗାହେ ନା କି ଏକଟା
ବ୍ରାଜଦତ୍ତ ଆଛେ—ଏଇ ସେ, ଦେଖୁତେ ଦେଖୁତେ ଏଲେ
ପଡ଼ିଲୋ !—ଓ ବାବା !—ଏଥନ ପାଲାଇ କୋଥା ?—

(ଇତ୍ତତ୍ତ୍ଵାନ୍ତମଣି)

ମଲଦୟଶ୍ଵର ମାଟିକ ।

(ମଲେର ପ୍ରବେଶ ।)

ନଳ । କେନ, କେନ, ସଥା ? କି ହେବେହେ ?—
କି ହେବେହେ ?

ବିଦୁ । (ମଚକିତେ) କେଓ ।—ମହାରାଜ !—
ତୁ କତକ୍ଟା ଭାଲ ;—କିନ୍ତୁ ଏଥାନେ ଆପନାକେ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ହଜେ ନା !

ନଳ । କେନ ସଥା, ଆମାକେ ବିଶ୍ୱାସ ନା ହବାର
କାରଣ କି ?

ବିଦୁ । ମହାରାଜ, ମେ ସବ କଥାର ଏଥାନେ କାଣ୍ଯ
ନାଇ । ଆଗେ ବାଡ଼ି ଚଲୁନ, ତାର ପରେ ବଲ୍ବୋ ।

ନଳ । କେନ ବ୍ୟାପାରଟା କି ବଲନା ?

ବିଦୁ । ମେ ସବ କଥା ଏଥାନେ ବଲ୍ବେ ପାର-
ବୋଲା ।

ନଳ । କେନ, କି ହେବେହେ ବଲନା । ଏତ ତର
ପାଞ୍ଚ କେନ ?

ବିଦୁ । ମହାରାଜ, ତର ପାବାର କଥାଇ ଯେ,
ତାହିଁ ତର ପାଞ୍ଚ ।

ନଳ । କେନ, ତର ପାବାର କଥା କେନ ?

ବିଦୁ । ମହାରାଜ, ଆପଣି, ତୁ ଘାଟେର ଉପର

ଦାଁଡ଼ିଯେ ବକୁଳ ଗାଛ୍ ପାନେ ଚେଯେ କାର ସଙ୍ଗେ କଥା
କହିଲେନ ?

ନଳ । ତାତେ ତୋମାର ଭୟ କି ?

ବିଦୁ । ଆପନି ଆଗେ ବଲୁନ୍ନା, ତାର ପରେ
ଆମି ବଲ୍ଚି ।

ନଳ । ସେଇ ଶୁର୍ବଣ ହଂସ, ସେ ଆମାର କାହେ
ବିଦର୍ଭ ରାଜଛହିତା ଦମୟନ୍ତୀର କଥା ବଲେ ସେଥାନେ
ପୁନର୍ବାର ଗିରେଛିଲ, ସେଇ ହଂସ ଆବାର ଏଥାନେ
କିମେ ଏସେ ସେଇ ଦମୟନ୍ତୀର କଥା ଆମାର କାହେ
ବଲ୍ଚିଲ ।

ବିଦୁ । ମହାରାଜ, ମେ ଶୁର୍ବଣ ହଂସେର କଥା
କୋନ କାବେର ନାହିଁ । ଓ କୋନ ଅପ-ଦେବତା ଐଙ୍ଗପ
ଆକାର ଧରେ ଆପନାର ସଙ୍ଗେ କଥା ବାର୍ତ୍ତା କର ।

ନଳ । ହା ! ହା ! ହା ! ତୋମାର ମତନ ବୁଝି-
ମାନ୍ ଲୋକେର ସଙ୍ଗେଇ ଅପଦେବତାର କଥା ବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ
ଥାକେ ।

(ଦୂରେ ହଞ୍ଚାଇଲି ଦିଲି ।)

ବିଦୁ । (ଭୀତ ହଇଲା) ମହାରାଜ, ଐ ଶୁନ୍ ।
ଆଜ୍ ସର୍ବନାଶ୍ ହଲେ ଆର କି ! —

নল। কেন, ওতে ভয় কি ?

বিদু। মহারাজ, ক্ষে কি শব্দ হচ্ছে,
শুন্তে পাচ্ছেন না ?

নল। পাব না কেন ? ওয়ে দুন্দুতির ধনি হচ্ছে ।

বিদু। না মহারাজ, আপনার পায়ে পড়ি,
আপনি এখান্ত থেকে চলুন ।

নল। স্থির হও হে স্থির হও । এত ভয়
কেন ?

বিদু। আপনিত বলেন ‘ভয় কেন’ ; এখানে
থেকে কি শেষে ভূতের হাতে মতে হবে ?

নল। হাঁ, তোমার মতন রুক্ষি ঘাদের, তারাই
কেবল ভূতের হাতে মরে থাকে ।

বিদু। যা হোক মহারাজ, আপনি এখান
থেকে চলুন । কেন না——

নল। কেন না—কি বল ।

বিদু। আজ্ঞা, প্রায় সঙ্গে হয়ে এলো, এর
পর সঙ্গে আঙ্কিক করে হবে ।

নল। তাইত হে, আজ্ঞ যে তোমার সঙ্গে
আঙ্কিকের উপর ভারি ভক্তি দেখ্তে পাই ।

ବିଦୁ । ଆଜ୍ଞା, କବେ କମ୍ ? ଆଜ୍ଞାଗେର ଛେଲେ
ତ୍ରିସଂଖ୍ୟେ ନା କଲେ କି ବ୍ରଜଗିଣ୍ଡେବ ଥାକେନ୍ ?

(ଅତୀହାରୀର ପ୍ରବେଶ ।)

ଅତୀ । ମହାରାଜେର ଜୟ ହୋକ । ମହାରାଜ, ବିଦର୍ଭ
ଦେଶ ହତେ ରାଜୀ ଭୀମମେନେର ଦୂତ ଏହି ହୃଥାନି
ପତ୍ର ନିଯେ ଆପନାର ନିକଟେ ଏସେଛେ ।

ନଳ । (ସ୍ଵଗତ) କି !, ବିଦର୍ଭ ଦେଶ ଥିକେ
ଏସେଛେ ? ଆହା ଜଗଦୀଶର କରୁଳ, ଘେନ ଏହି ପତ୍ରେ
ଦମୟାଙ୍ଗୀ ବିସ୍ତରକ କୋଳ ଶୁଭ ସମାଚାର ଥାକେ ।
(ପ୍ରକାଶେ) କୈ, ପତ୍ର ହୃଥାନି ଆମାକେ ଦାଓ ;
ଆର ତୁମି ମନ୍ତ୍ରୀକେ ଗିଯେ ରାଜଦୂତେର ସଥୋଚିତ
ସମାଦର କହେ ବଲଗେ ।

ଅତୀ । ସେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ । (ପତ୍ର ପ୍ରଦାନ
କରିଯା ଅଛାନ) ।

ନଳ । (ପତ୍ର ପାଠ କରିଯା) ସଥା, ଆମି ଦୂର୍ବଳ
ହଂସେର ମୁଖେ ସେ ରାଜହାତିର କଥା ଶୁଣେ ଛିଲେମ,
ଏ ତୀରଇ ସ୍ଵର୍ଗରେର ନିମନ୍ତ୍ରଣେର ପତ୍ର । ଏଥିନ୍ ସମ୍ଭବେ
ପାରିଲେ ସେ କମକ ପଢ଼ାଟି କାର ହୃଦୟ-ବରୋବରେ
ଶୋଭିତ ହବେ ।

বিদু। মহারাজ, আমি দিবিয় করে বল্তে
পারি, সে স্বয়ম্ভুর সভায় আপনি উপস্থিত থাকলে,
রাজকন্যে আপনাকে ছাড়া আর কারো গলায়
মালা দিতে পারবে না।

নল। সখা, মহাযুল্য মাণিক কি সহজেই প্রাপ্ত
হওয়া যায় ?

বিদু। আজ্ঞা, তা যায় না বটে ; কিন্তু
আপনি কুণ্ডল কন্দর্প, বুদ্ধে বৃহস্পতি, মুদ্ধে ইন্দ্-
ভুল্য, তা আপনার সে মহাযুল্য মাণিক লাভ হবে
না ত হবে কার ?

নল। তাই হে ! সেই দুর্লভ রত্ন লাভ-আশয়ে
আমার মতন কত রাজা যে সেখানে উপস্থিত
হবেন, তার কি সংখ্যা আছে ! যা হোক, এখন
দেখি এ পত্র খানিতে কি আছে । (দ্বিতীয় পত্র
পাঠ করিয়া সম্পূর্ণকে) সখা, আমার কি কগাল !
এ যে দেখ্ছি তৃষ্ণা না এগিয়ে জলই এগিয়ে এল ।
আহা ! রত্নলাভ আশয়ে কত ব্যক্তি তমোমুষ পিরি
গুলুর মধ্যে প্রবেশ করে, কত ব্যক্তি গভীর সমুদ্র-
অনে ডুব দেয় ; কিন্তু তাই আমার অদ্দেশে সেই

হৃষ্ট রঘীরহ যে সহজেই লাভের উপায়
দেখ্ছি ।

বিদু । মহারাজ, রঞ্জও রাজমুকুটে শোভিত
হবার জন্যে প্রার্থনা কর্যে থাকে । তা এই পত্র
খানিতে কি লেখা আছে অনুগ্রহ কর্যে বলুন্ না ।

নল । তাই, সেই শুবর্ণ হংস, যে আমার নিকট
দময়ন্তীর কথা বলেছিল, সে সেই বিদ্র্ভ রাজ-
কুমারীর কাছে আমার এত প্রশংসা করেছে যে,
তিনি একেবারে প্রতিজ্ঞা করেছেন, আমাকে ভিন্ন
অন্য কাকেও বরণ করবেন্ন না । তাই তাঁর স্থৰী,
আমাকে স্বয়ম্ভুর সভায় উপস্থিত হবার জন্যে,
বিশেষ অনুরোধ কর্যে এই পত্র খানি লিখেছে ।
তাই, আমার কি শুভাদৃষ্ট !—কেমন তাই ! এখন
তোমার শুবর্ণ হংসের কথা বিশ্বাস হলো—আর
সেই সঙ্গে তোমার অপদেবতার ভয়টাও
গেল ।

বিদু । হা ! হা ! হা ! মহারাজ, আপনি কি ইন্নে
করেছেন্ন যে আমি সত্ত্ব সভিয়ই তার পেঁয়েছিলোম ।
আমি আপনার সঙ্গে একটু পরিহাস কর্তৃতোৰ্ম ।

ভূত কি আমার কাছে এগুতে পারে ? আমি
নিজেই ভূত ।

নল ! হাঁ নিজে যে ভূত, ও কথা বড় মিথ্যে
নয় । আর তুমি এক জন পরম সাহসী বীর
পুরুষও বটে ।

(সন্ধ্যাশূচক সঙ্গীত ।)

মেগধো । বাগিনী চিতাগৌৰী । তাল আড়া টেকা ।

হেরিয়ে দিবা অবসান ।

শাখী পারে পাখী কুল করিতেছে গান ।

প্রফুল্লিত কুমুদিনী, বিষাদিত মলিনী,

. অমরের ব্যাকুল পরাণ ।

ভাবি বিছেদের ডরে, দাকণ দুখ ভরে,

চক্রবাক বিরস বয়ান ॥

এই ত সখা সন্ধ্যাকাল উপস্থিতি । নিশ্চাগমন
দেখে বিহঙ্গণ কুজনধনি করে আপন আপন
কুলায় প্রত্যাগমন কচে ; চক্রবাক ও চক্রবাকী
আপনাদের বিছেদ সময় উপস্থিত দেখে উভয়ে
উভয়ের প্রতি দৃষ্টিপাত কচে ; কমলিনী আপনার
হৃদয় বল্লভকে অস্তুগত দেখে বিষাদে মুদিত

ହେବେ ; କୁମୁଦିନୀ ଆପନାର ପ୍ରିୟ ସମାଗମେର ସମୟ ଉପାହିତ ଦେଖେ ଶୁସଜ୍ଜିତ ହେବେ ସେଇ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କଲେ ; ଚତୁର୍ଦିକେ ପୁଞ୍ଚ ପ୍ରକ୍ଷୁଟିତ ହେବେ, ଏବଂ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ସମୀରଣ ସଞ୍ଚାର ହୋଇବାତେ ଏହି ଉଦ୍‌ଯାନାଟି କି ମନୋହର ମୌରତେ ମୌରତି ହେବେ !—କୈ ସଥା ! ତୁ ମି କିଛୁ ବଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ରୟ ? ତୋମାର କି ଏଥିନ ତଥ୍ ଭାଙ୍ଗେନି ?

ବିଦୁ । ଆଜ୍ଞା, ତଥ୍ ଆବାର କିମେର ? ଦେଖୁନ ମହାରାଜ, ମେ ଦିନ ମଞ୍ଜ୍ଞୀ ମହାଶୟ ଆମାକେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରେୟ ସେଇପାଇଁ ଥାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀର ଆଯୋଜନ କରେ ଛିଲେନ ତା ଆର ଆପନାକେ କି ବଲବୋ । ମେଇ ପାତ୍ର ସାଜାନର ଶୋଭା ଦେଖିଲେ ଜଗତେ ଆର କୋନ ବସ୍ତରଇ ପ୍ରଶଂସା କରେ ଇଚ୍ଛା କରେ ନା । ଏତୋ ସାମାନ୍ୟ ବାଗାନ, କତକଗୁଲୋ ଫୁଲ ଫୁଟେଛେ ବୈଭବ ନାହିଁ ।

ନଳ । ହାଁ, ତା ସତ୍ୟ ବଟେ । ପେଟୁକ ଦିଗେର ଥାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସେଇପାଇଁ ଲୋଚନାନନ୍ଦ ଦାସକ, ଜଗତେ ତେମନ ଆର କିଛୁଇ ନାହିଁ । ମେ ଯା ହୋକ, ଏଥିନ ଚଲ ଏଥାନ ଥେକେ ସାଓହା ସାକ । ସଞ୍ଚେର ପର ବିଦର୍ଭ ଦେଶେର ରାଜଦୁତେର ମଙ୍କେ ଦେଖା କରେ ହୁବେ, ଆର

কাল সেখানে ঘাবার জন্যে সমস্ত উদ্যোগ
কর্তে হবে।

বিদু। যে আজ্ঞা মহারাজ, চলুন।

[উভয়ের অস্থান।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଗର୍ଭାକ୍ ।

ନିଷାଧଦେଶ—ବାଜନିକେନ୍ତର ।

(ବିଦୂଷକେର ପ୍ରବେଶ ।)

ବିଦୂ । (ସ୍ଵଗତ) ବୁଦ୍ଧିମାନ ପୁରୁଷ ହେଉଥା କି
ସାଧାରଣ ପୁଣ୍ୟର କର୍ମ ? ବୁଦ୍ଧି ଯାର ନାହିଁ, ତାର
ପୃଥିବୀତେ ବେଁଚେ ଥାକା ବ୍ୟଥା । ଏହି ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରଭାବେ
ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଓ ଉଚ୍ଚପଦ ଲାଭ କରେଁ ଥାକେ;
ଆର ବୁଦ୍ଧି ନା ଥାକ୍ଲେ ରାଜ୍ଞୀଓ ଆପନାର ରାଜ୍ୟରଙ୍ଗା
କରେ ପାରେନ୍ ନା । କି ବଳ୍ବୋ, ପରମେଶ୍ୱର ଆମାକେ
ରାଜ୍ଞୀ କରେନ ନି, ତା ହଲେ ରାଜବୁଦ୍ଧି ସେ କାକେ ବଲେ
ତା ଏକବାର ଦେଖାତେମ । ଦେଖ ଦେଖି, ଆମି କେମନ୍ତ
ବୁଦ୍ଧିର କୌଣସି ଏହି ମହାମୂଳ୍ୟ ମୁକ୍ତାର ମାଳା ଆର ଏହି
ଆଂଟିଟି ଲାଭ କଲେମ । ରାଜ୍ଞୀଇ ହିଁ ଆର ଯିନିହି ହିଁ,
ଶର୍ମାର ବୁଦ୍ଧିର କାହିଁଦେ ସକଳକେହି ପଡ଼ୁତେ ହୁଏ । ରାଜ୍ଞୀ
ଆମାକେ ବିଦ୍ରତ୍ ଦେଶେ ସାବାର ଜନ୍ୟେ ସତ୍ତର ଶୁ-
ସଜ୍ଜିତ ହୁଏ ଆସ୍ତେ ବଲେମ ; ଆମି ଅମ୍ବନି ସମୟ
ବୁଝେ ବଳ୍ବୋମ, ମହାରାଜ, ଆପନାର ସଙ୍ଗେ ସାବାର

জন্যে যে সুসজ্জিত হয়ে আস্ব এমন আমার কি
আছে ? আপনি আমাকে যে রত্ন-মালা ছড়াটি
দিয়েছিলেন, সে ছড়াটি ত ত্রাঙ্গণী হস্তগত করে-
ছেন । তবে আর কি দিয়ে সুসজ্জিত হয়ে আস্ব ?
আরো বল্লেম, মহারাজ, আপনি আমাকে ভাই
বলে সম্মোধন করে থাকেন, তা রাজাৰ ভাই
হয়ে ত আৱ সামান্য বেশে যাওয়াটা ভাল দেখায়
না । রাজা এই কথা শুনে আমাকে এই মুক্তার
মালা, আৱ এই আংটিটি দিলেন । আমি অম্নি
ছহাত তুলে আশীর্বাদ করে বগল বাজাতে
বাজাতে এলেম । তা এ সব কি সাধাৱণ বুদ্ধিৰ
কৰ্ম ? আমাকে হিতৌয় হৃহস্পতি বলেই হৱ ।
তবে এখন ষাই, ত্রাঙ্গণীকে দেখাইগো; আৱ তাঁৰ
কাছ থেকে বিদায় নিয়ে আসি ।

ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ ।

ଏଗିନି ଶାହାନ । —ତାଳ କାଓୟାଲୀ ।

ସାଜିଲ କିବା ଅବନୀପତି ॥

ହରକୋପାନଲ, କରିଲେ ବିକଳ,

ପୁନଃ କି ଉଦୟ ହଲେ ରତ୍ନିପତି ।

ରମଣୀ ମୋହନ ସାଜି ଯୁତନେ,

ଚଲିଲା ଲଭିତେ ରମଣୀ ରତନେ,

ସ୍ଵକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିଯା ଆସୁନ ଭବନେ,

ସୁଖୀ ହଇ ହେରି ନୃପ ଦମ୍ପତି ॥

ଏହି ଯେ ଗାହକେରା ରାଜାର ଶୁଭ ସାତ୍ରା ବିଷରେ
ମଙ୍ଗଳଶୁଚକ ଗାନ କଢେ । ତା ଏଥିନ ବାଡ଼ୀ ଯାଇ,
.ଆବାର ଏଥିନି ଫିରେ ଆସ୍ତେ ହବେ ।

[ଅଛାନ ।

(ନଲେର ପ୍ରବେଶ ।)

ନଳ । (ଦୌର୍ଘ୍ୟ ନିଶ୍ଚାସ ପରିଭ୍ୟାଗ କରିଯା ଅଗତ)
ହାଁ, ହାଁ ! ଆମାର ମତନ ହତଭାଗ୍ୟ ପୁରୁଷ କି ଆର
ହୁଟି ଆଛେ । ଆସି ଯେ ମଧ୍ୟଭିତ୍ତିକେ ଅନାହାସେ ଲାଭ
ହବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରେ ଛିଲେମ, ମେ ଟି ଆମାର ପକ୍ଷେ
ମର୍ଗ ମଧ୍ୟର ନ୍ୟାର ରହୁଲା । ଲୋକେ ଯେବେ ଏହି ମଧ୍ୟର

উজ্জ্বল কান্তি দেখে গ্রহণেছুক হয়ে তার প্রতি
 ধাৰমান হয়, পরে নিকটে গিয়ে তয়ঙ্কৰ ভুজঙ্গ
 দেখে সে আশা পরিত্যাগ করে পলায়ন করে;
 লোকপালগণ যখন তার পাণিগ্রহণে অভিলাষী
 হয়েছেন, তখন আমার পক্ষে দৰ্ম্মস্তী ঐ রূপ
 মণিৰ ন্যায়। মনুষ্যেৱা বিপদে পতিত হলে দেব-
 আৱাধনার দ্বাৰা সেই বিপদ হতে মুক্ত হয়;
 আমি সেই দেবতাদিগেৰ অনভিমতে যদি দৰ্ম-
 স্তীৰ পাণিগ্রহণ কৰি, তা হলে আমার ভাবী
 বিপদ হতে উদ্ধাৰ হবাৰ আৱ উপায় নাই।
 আৱ এতে যে ভবিষ্যতে সম্পূৰ্ণ বিপদ ঘটবে
 তার আৱ সন্দেহ নাই। এখন কি কৰি? কিছুই
 উপায় দেখতে পাচ্ছিনে। হে প্ৰভু কন্দপৰ্ণ!
 আৱ আপনি কেন আমার প্রতি শৱ নিক্ষেপ
 কৰেন?—আমি যে আশা বৃক্ষটিতে ফল-লাভেৰ
 প্ৰত্যাশায় আশ্বাস-বাৰি সেচন কচ্ছিলেম, তার
 ত এখন মূলচেদ হলো। তা আৱ আপনি কেন
 আমাকে রথা ক্লেশ দেন? তা আপনাৱই বা
 দোষ কি? সকলই আমার অনুষ্ঠেৰ দোষ।

(ବିଦୁଷକେର ପ୍ରବେଶ ।)

ବିଦୁ । ମହାରାଜ ! ଅଞ୍ଚ, ଗଞ୍ଜ, ସୈନ୍ୟ ମକଳିଇ
ଶୁସ୍ତିଜ୍ଞତ ଦେଖେ ଏଲେମ । ଆଉ, ତବେ ଶୁଭ
ସାତ୍ରାର ସମୟ କଥନ ?

ନଳ । (ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗ କରିଯା) ଆର ସଥା
ଶୁଭ ସାତ୍ରା ! ଦମୟନ୍ତୀ ଲାଢ଼େର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ଆୟାକେ
ଏକେବାରେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ହଲୋ ।

ବିଦୁ । ଦେ କି ମହାରାଜ ? ଆପଣି ବଲେନ କି ?

ନଳ । ଆର ସଥା, କି ବଲ୍ବୋ । —

ବିଦୁ । କେନ ମହାରାଜ, ଆପଣାକେ ଏତ ବିଷ-
ଦିତ ଦେଖ୍ଛି କେନ ?

• ନଳ । ସଥା, ସଥନ ଆମି ତଗବାନ୍ ବାଣିନାଥେର
ଅର୍ଜନା କରେ ତାର ମନ୍ଦିର ହତେ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କହି-
ଲେମ, ମେହି ସମୟ ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଧି, ସମ, ଓ ବନ୍ଦନ, ଆମାର
ନିକଟେ ଏସେ ବଲେନ, “ ମହାରାଜ ! ତୋମାର ବିଦ୍ରୋହ
ଦେଶେ ଗମନ କରିବାର କଥା ଶୁଣେ ଆମରା ତୋମାର
ନିକଟେ ଏଲେମ ; ଏକଣେ କୋନ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟେର
ଜନ୍ୟେ ତୋମାକେ ଅଭୁରୋଧ କରି । ”

. ବିଦୁ । ଆଉ, ତାର ପର ?

নল। তার পর আমি বল্লেম, হে মহাভাগগণ! আমার মতন সামান্য ব্যক্তির দ্বারা যদি আপনাদের কোন কার্য সম্পাদিত হয়, তাহলিমিতে অনুরোধ কর্বার প্রয়োজন কি? আজ্ঞা করুন, আমি প্রস্তুত আছি।

বিদু। আজ্ঞা, তারু পর কি হলো?

নল। তার পর তাঁরা বল্লেন যে, “তুমি আমাদের দেৱত্য স্বীকার করে বিদর্ভদেশে গমন কর; সেখানে গিয়ে বিদর্ভরাজহৃতিকে বল, আমরা তাঁর পাণিগ্রহণে অভিলাষ করি—তিনি আমাদের মধ্যে যাকে ইচ্ছা হয় পতিত্বে বরণ করুন, এতে আমরা পরম্পরে কেহই তাঁর প্রতি অসন্তুষ্ট হব না।”

বিদু। তাই ত! দেবতারা ত কম পাত্র নন! এত অস্মরী, কিন্তু থাক্কতে একটা সামান্য মানবীর উপর চোক পড়লো! মহারাজ, আপনি এতে স্বীকার পেলেন কেন?

নল। সখা, দেব-আজ্ঞা লজ্জন করা কি অনুযায়ের সাধ্য?

ବିଦୁ । ମହାରାଜ, ତବେ ଆପଣି ଏଥିନ କି
ବିବେଚନ୍ କରିଛେ ?

ନଳ । ବିବେଚନା ଆର କି କରିବୋ—ଦେବଗଣେର
ଆଜିତା ଅବଶ୍ୟକ ରକ୍ଷା କରେ ହିବେ ।

(ପ୍ରତୀହାରୀର ପ୍ରବେଶ ।)

ପ୍ରତୀ । ମହାରାଜେର ଜୟ ହୋକ୍ । ମହାରାଜ,
ଶୁଭ ସାତାର ସମୟ ଉପହିତ । ପୁରୋହିତ ମହାଶୟ,
ମନ୍ଦ୍ରୀ ମହାଶୟ, ଆର ଡ୍ରାଙ୍କଲଗଣ, ଆପନାର ନିମିତ୍ତେ
ତଗବାନ ବାଣିନାଥେର ମନ୍ଦିରେ ଅପେକ୍ଷା କରେଲା ।

ନଳ । ଆଜ୍ଞା, ତୁମି ସାଓ ; ଆମି ସାଂକି ।

ପ୍ରତୀ । ଯେ ଆଜିତା ମହାରାଜ ।

[ଅଛାନ୍ ।

ନଳ । ଏଥିନ ଚଳ ସର୍ବା ସାଓଯା ସାକ୍ । ଆର
ଏଥାନେ ମିଛେ ଭାବିଲେଇ ବା କି ହିବେ ?

ବିଦୁ । ଯେ ଆଜିତା, ଚଲୁନ । ଦେଖୁନ ମହାରାଜ,
ଦୟାକ୍ଷୀର ମନ ସଥିନ ଆପନାର ଉପର ପଡ଼େଇ, ତଥିନ
ମେ ଆପନାକେ ଛାଡ଼ା କାକେଓ ସରଣ କରିବେ ନା ।

নল। ভাই হে! তোমার নিতান্ত শিশু বুদ্ধি।
স্বর্গ-সুখ পরিত্যাগ করে কেহ কি পৃথিবীর সুখ
অভিলাষ করে? সে যা হোক, এখন চলো।

বিদু। যে আজ্ঞা চলুন।

[উভয়ের প্রস্থান।

ইতি দ্বিতীয়াক্ষ।

ତୃତୀୟ-ଅଙ୍କ ।

ବିଦର୍ଭଦେଶ—ଦମ୍ଭର୍ଷୀର ଘନ୍ଦିର ।

(ଦମ୍ଭର୍ଷୀ ଓ ତରଲିକା ଆଶୀର୍ବାଦ ।)

ଦମ । ସଥି ତରଲିକେ, ଆମି ଛାତେର ଉପର
ଥେବେ ଦେଖିଲେମ ଯେ, ପୃଥିବୀରୁ ଆୟ ସମୁଦୟ ରାଜାରୀ
ଏସେହେନ, କିନ୍ତୁ ଆମାର ଚିତ୍ତଚୋର ଦେଇ ଯୁବରାଜକେ
ତ ଦେଖିତେ ପେଲେମ ନା ।

ତର । ରାଜନନ୍ଦିନି, କତ ରାଜା ଏସେହେନ ତାର
କି ସଂଖ୍ୟା ଆଛେ । ତୁ ମିତ ଆର ତାଁଦେର ସକଳକେ
ଦେଖନି । ଆମାର ବୋଧ ହୁଏ ତିନି ଏସେ ଥାକୁବେନ ।

ଦମ । ସଥି, ଆମି ଠିକ ଜାନି ତିନି ଆସେନ୍ନି ।

ତର । ରାଜନନ୍ଦିନି, ତୁ ମି କି କରେୟ ଜାନ୍ତେ
ପାଲେ ?

ଦମ । ସଥି, ତିନି ଏସେହେନ କି ନା ଜାନ୍ତେ
ଆମି ମହନିକାକେ ନଗରପାଲେର ନିଟକ ପାଠିଲେ-
ଛିଲେମ । ଦେ ଜିଜ୍ଞାସା କରେୟ ଏସେ ବଲେ ଯେ ତିନି
ଏଥିନ ଆସେନ ନି । କି ହବେ ସଥି, ତିନି ସହି
ବା ଆସେନ ।

ତର । ସଥି, ତାଓ କି କଥନ ହତେ ପାରେ । ଆମି ସେ ଝଲକ କରୋ ତାଙ୍କେ ପତ୍ର ଖାନ୍ତି ଲିଖେ ଦିଯ଼େଛି, ତିନି ସେ ସେ ଖାନ୍ତି ପାବା ମାତ୍ରେଇ ଆସିବେନ, ତାର ଆର ସମ୍ମେହ ନାହିଁ । ଭୁମିଓ ତ ଯୁବର୍ଣ୍ଣ ହଂସେର ମୁଖେ ଶୁନେଛ ସେ, ତିନି ତୋଷାକେ ଲାଭେର ଅତ୍ୟାଶାୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଁବେଳ । ତା ସେ ଜନ୍ୟେ ଭୁମି ଏତ ଚିନ୍ତିତ ହଙ୍ଗେ କେଳ ? ଆର ନିଷିଦ୍ଧ ଦେଶେ ସେ ଦୂତ ଗିରେଛିଲ ସେଓ ତ ଏଥନ ଫିରେ ଆସେନି ।

ଦମ । ସଥି, ନିଦାନ କାଳେ ଚାତକିଳୀ ସେମନ ମେଘ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେୟ ବାରି ଅତ୍ୟାଶାୟ ଜୀବନ ଧାରଣ କରେ, ଆମିଓ ଐଝଲ ସେଇ ଯୁବରାଜେର ଆଗମନ ଅତ୍ୟାଶାୟ କେବଳ ବେଁଚେ ଆଛି ! ତା ସଥି, ତିନି ନା ଏଲେ ଆମି କି ଆର ବାଁଚବୋ ? ଆଃ !—ହୁର୍ମୁତ ରାଜିପତି ଆମାକେ କି କ୍ଳେଶେଇ ଦିଲେ ! ସଥି, କୁଞ୍ଚମଶର ସେ ଏତ ତୀଙ୍କୁ ତା ଆମି ଆଗେ ଜାଣେମ ନା—ଏକଣେ ଓର ଆସାତେ ଆମାର ପ୍ରାଣ ବାଯାଇ ।

ଗୀତ ।

ରାମିନୀ କିଂରିଟଖାସ୍ତାଜ—ଡାଳ କାଓଯାନୀ ।
 ଘରି ଗୋ ସ୍ଵଜନି ଅର-ଶର-ପୀଡ଼ନେ ।
 ବଳ ଗୋ ସ୍ଵଜନି ପ୍ରାଣ ରହେ କେମନେ ॥
 ଚାତକିନୀ ଯଥ ଘନ, ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନବ ଘନ,
 ବାରି ଆଶେତେ ଆଛେ ଦେହ ନିକେତନେ ॥
 ପ୍ରଥର କୁମୁଦ-ଶର, ଦହିଛେ ଯଥ ଅନ୍ତର,
 ତତ୍ତ୍ଵ ଜର ଜର, ଈତ୍ରୟ ଧରିବ କେମନେ ॥

(ଦୂତ ବେଶେ ନଲେର ପ୍ରବେଶ ।)

ନଳ । (ସ୍ଵଗତ) ଏହି ସେଇ ଦମୟକ୍ତି ! ଆ ମରି
 ମରି ! କି ଅପରାପ ରୂପ ! ବୌଧ ହୟ ସେଇ ଏହି
 ମୁଖଚଞ୍ଜ ଦେଖେ ଚଞ୍ଜ ଆପନାର ଅଙ୍କେ କଲକ ଧାରଣ
 କରେଛେନ । ଆହା, ଜଗଦୀଶର ଆମାକେ ଏମନ ସାମ-
 ଗ୍ରୀତେ ସଂଖିତ କଲେନ ! ହାଯ ହାଯ ! ଆମାର ମତନ
 ହତଭାଗ୍ୟ କି ଆର ହୃଦୀ ଆହେ ? (ଅଗ୍ରସର ହିଯା
 ପ୍ରକାଶେ) ଭଜେ, ଜଗଦୀଶର ତୋମାଦେର ମଜଳ କରୁଣ !

(ଦମୟକ୍ତି ଓ ତରଲିକାର ଗାତ୍ରୋଷାନ୍ ।)

ତର । ରାଜନଦିନି, ଇଲି କେ ? ଦେବତା କିମ୍ବା ଗଜକର୍ତ୍ତା
 ହେବେ—ମାତ୍ର ହେଲେ ଏଥାମେ କେମନେ କରେ ଏଲେମ ?

ନଳ । ଶୁନ୍ଦରି, ତୀତ ହେଯୋ ନା । ଆମି ଦେବତା
କିମ୍ବା ଗନ୍ଧର୍ବ ନଇ; ଆମି ଏକ ଜନ ସାମାନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
ମାତ୍ର । ଲୋକପାଞ୍ଜଗଣେର କୋନ କାର୍ଯ୍ୟ ବଶତ ଏଥାନେ
ଏସେଛି ।

ଦମ । (ସ୍ଵଗତ) ଏ କି ! ଆମି ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖ୍ଛି
ନା କି ? ନା—ତାଇ ବା କେମନ କରେୟ ବଲି ?—ଏହି
ସେ ଆମି ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାର ଆଛି । ତବେ କି
ଆମାର ମତିଭ୍ରମ ହଲୋ ? ତାଇତ, ଏକି ! ଏକେ
ଦେଖେ ଆମାର ମନ ଏକେବାରେ ଏତ ଚଞ୍ଚଳ ହେଁ
ଉଠିଲୋ କେନ ? ଆମି ସେ କଦଲୀଗୁହରେ ଏକେଇ
ସ୍ଵପ୍ନେ ଦେଖେଛିଲେମ । ତବେ ଇନିଇ କି ସେଇ ନିଷଦ୍ଧ-
ଈଶ୍ୱର ନଳ ? ଯା ହୋକ, ଏକବାର ଜିଜ୍ଞାସା କରେଇ
ଦେଖି ନା କେନ । (ତରଲିକାର ପ୍ରତି ଜନାନ୍ତିକେ)
ସଥି, ଆମାର ବୌଧ ହୟ ଇନି କୋନ ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି
ନା ହବେନ । ତୁମି ଏକେ ଆସନ ପରିଗ୍ରହ କରେ
ବଲ, ଆର ଉନି କେ, ତା ଜିଜ୍ଞାସା କର ।

ତର । ମହାଶୟ ! ଆପଣି ଗ୍ରୀ ଆସନେ ବସୁନ୍ ।

ନଳ । ଆଜ୍ଞା ଶୁନ୍ଦରି, ତୋମରାଓ ଉପବେଶନ
କର । (ସକଳେର ଉପବେଶନ) ।

ତର । ମହାଶୱ ! ଆପଣି କେ ? ଆର ଏଥାନେ
କି ମନେ କିମ୍ବେ ଏମେହେନ ? ଏହି ରାଜ-ଅନ୍ତପୂର, ଚତୁ-
ର୍ଦୀକେ ଭୀମାକୃତି ପ୍ରହରୀରା ସର୍ବଦାଇ ବେଷ୍ଟନ କରେ
ଆଛେ; ତା ଆପଣି ଅନାଯାସେ ତାଦେର ସମୁଖ୍ୟରେ
କେମନ କରେ ଏଲେନ ?

ନଳ । ଆମି ଲୋକପାଲଗଣେର ଦୂତ, ତାଦେର
ପ୍ରଭାବେ ଅଲକ୍ଷିତ ରୂପେ ଏଥାନେ ଏମେହି, ମେହି
ଜନ୍ୟ କାରୋ ଦୃଢ଼ିପଥେ ପତିତ ହିଁ ନାହିଁ ।

ତର । ମହାଶୱ, ଲୋକପାଲଗଣ ଆପଣାକେ
ଏଥାନେ କି ନିମିତ୍ତେ ପାଠିଯେହେନ

ନଳ । ତାଦେର କୋନ ବିଶେଷ କଥା ରାଜ-
ଅନ୍ଧନୀକେ ବଲ୍‌ତେ ଏମେହି ।

ଦମ । ମହାଭାଗ, ଦେବଗଣ ଆମାକେ କି ଅନୁମତି
କରେହେଲ, ଆପଣି ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ବଜୁନ୍ ।

ନଳ । ଡତ୍ରେ, ତୋମାର ଅଲୋକିକୁ ରୂପ ଦେଖେ
ଦେବରାଜ ଈଶ୍ଵର, ଅଧିକ, ବକ୍ରତ, ଓ ସମ ତୋମାର ପାଣି-
ଗ୍ରହପେ ଅଭିଲାଷ କରେଲ । କୁମି ତାଦେର ଘରେ
ସାଂକେ ଇଚ୍ଛା ହର ପତିତେ ବରଧ କର, ତାତେ ତୋରା
ପରମ୍ପରେ କେହି ତୋମାର ପ୍ରତି ଅମଞ୍ଜକୁ ହବେନ୍ ନା ।

ଦମ । ମହାଶୟ, ଆମି ଦେବଗଣକେ ବାର ବାର ନମ୍ରକାର କରି, ଏବଂ ତ୍ାଦେର ଆଜ୍ଞାଓ ଶିରୋଧାର୍ୟ କରି । କିନ୍ତୁ ଏକଣେ ତ୍ାଦେର ଅନୁମତି ରଙ୍ଗା କରା ଆମାର ପକ୍ଷେ ନିତାନ୍ତ ସୁକଟିନ୍; କାରଣ ଆମି ନିଷ୍ଠ-ଈଶ୍ୱର ନଳକେ ଘନେ ଘନେ ପତିତେ ବରଣ କରେଛି, ସୁତରାଂ ସେଇଁ ଯୁବରାଜ ଭିନ୍ ଅନ୍ୟ କାହା-କେଓ ବରଣ କରେ ପାରି ନେ ।

ନଳ । (ସ୍ଵଗତ) ସେଇଁ ନଳଓ ତୋମାର ଜନ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ । କିନ୍ତୁ ଦେବଗଣ ସଥନ ତୋମାକେ ଅଭିଲାଷ କରେଛେ ତଥନ ମେ ଆଶା ଦୂରାଶା ମାତ୍ର । (ପ୍ରକାଶେ) କଳ୍ୟାଣି ! ତୁମ ସୁଦ୍ଧିମତୀ ହୟେଓ ନିତାନ୍ତ ବାଲିକାର ନ୍ୟାଯ କଥା ବଲ୍ଛୋ । ସୁରପତି ଇନ୍ଦ୍ର, ଯିନି ଦେବଗଣେର ରାଜ୍ୟ, ତାଙ୍କେ ବରଣ କରେ କୋନ୍ ରମଣୀ ନା ଅଭିଲାଷ କରେ ? ଯିନି ସୁହୃଦ୍ଦିତ କାଳ ମଧ୍ୟେ ଏହି ପୃଥିବୀକେ କବଲିତ କରେ ପାରେନ, ସେଇଁ ହତାଶନେର ସହଧର୍ମିନୀ ହତେ କୋନ୍ ଯୁବତୀ ନା ଇଚ୍ଛା କରେ ? ଏହି ସମ୍ମଦ୍ଵୀପା ପୃଥିବୀ ସାରି ଅଙ୍ଗୋପରି ସ୍ଥାପିତ, ସେଇଁ ଜଳଧୀଶ୍ୱର ବକ୍ରଗଙ୍କେ ପତିତେ ବରଣ କରେ କୋନ୍ ନାରୀର ନା ଅଭିଲାଷ ହୁଯ ? ଆର ସାର

ଦଶ ଭଯେ ଭୀତ ହସେ ଲୋକେ ସାବଜ୍ଜୀବନ ଧର୍ମାରାଧନା କରେ, ସେଇ ଦଶଧରକେ ପତିତେ ବରଣ କନ୍ତେ କୋନ୍ ମହିଳାର ନା ଈଚ୍ଛା ହୟ ? ଭଦ୍ରେ, ଆମୋ ଦେଖ, ଚରମେ ଯେ ସ୍ଵର୍ଗ-ସୁଖ-ଲାଭେର ପ୍ରତ୍ୟାଶାଯ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତିରା ସଂସାର ଶୁଦ୍ଧେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦିଯେ ବନ ଗମନ କରତଃ କଠୋର ତପସ୍ୟାଦି କରେ, ଭୂମି ସେହି ସ୍ଵର୍ଗ-ସୁଖ ପାଇନ୍ତୁ ତ୍ୟାଗ କରେ ଶୋକ ଦୁଃଖ ପୂରିତ ସଂସାର-ସୁଖେର ଅଭିଲାଷ କରିଚୋ କେବ ?

ଦମ । ମହାଶୱର, ଆପଣି ସା ବଲ୍ଲହେନ ତା ସକଳି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଆମି ନିସଥ-ଈଶ୍ୱରକେ ସଥନ ମନେ ମନେ ବରଣ କରେଛି ତଥନ ତିନିଇ ଆମାର ପତି । ଏଥନ ସହି ତାକେ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କୋନ ବ୍ୟକ୍ତିକେ ବରଣ କରି, ତା ହଲେ ଆମାକେ ସେଚ୍ଛାଚାରିଣୀ ଅପରାଧେ ଅପରାଧୀଣୀ ହତେ ହୟ ।

ନଳ । ଶୁଭେ, ଭାଲ, ନଳକେ ସେଇ ଭୂମି ମନେ ମନେ ବରଣ କରେଛ, କିନ୍ତୁ ଲୋକପାଳଗଙ୍ଗ ସଥନ ତୋମାର ପାଶିଆହଣେ ଅଭିଲାଷୀ, ତଥାନ ନଳ ମନୁଷ୍ୟ ହସେ କେମନ କରେୟ ତୋମାର ପାଶିଆହଣେ ସମର୍ଥ ହବେ ? ଭଦ୍ରେ, ଆମାର ବିବେଚନାୟ ତୋମାର ପାଶିଆହଣ କରା ଦୂରେ

থাক, নল স্বয়ম্ভুর সত্তায়ও উপস্থিত হতে
পারবে না।

দম। মহাশয়, তিনি যদি স্বয়ম্ভুর সত্তায় উপ-
স্থিত না হন, আর আমাকে ধর্মপত্নী বলে গ্রহণ
না করেন, তা হলে আমি জলে কিন্তু অগ্নিতে
প্রবেশ করে, অথবা উদ্বক্ষনের দ্বারা প্রাণ পতি-
ত্যাগ করে এ দুঃসহ বিরহ-সন্তুণার একমাত্র শেষ
করবো।

নল। (স্বগত) তাই ত, এ যে বিষম বিভাট
উপস্থিত! জগদীশ্বর কি শেষে আমাকে নারী
বধের তাগী করবেন্! আমি যখন দেবগণের
নিকট দোত্য স্বীকার করেছি তখন কেমন করে
স্বার্থ সম্পাদনে প্রবৃত্ত হই।

দম। মহাভাগ, আপনি কে? আপনাকে
দেখে আমার মন অত্যন্ত চঞ্চল হচ্ছে, কণ্ঠাবরোধ
হচ্ছে, প্রাণ অত্যন্ত ধ্যাকুল হচ্ছে। আমার স্পৃষ্টই
বোধ হচ্ছে আপনি কোন সামাজ্য ব্যক্তি না
হবেন্। অতএব আপনার যথার্থ পরিচয় প্রদান
করে আমার উৎসুক চিন্তকে পরিষ্কৃত করুন।

ନଳ । କଲ୍ୟାଣ ! ଦେବଗଣ ସଥିନ ତୋମାକେ
ଅଭିଲାଷ କରେନ, ତଥିନ ଆମାର ପରିଚୟ ଦିଲେଇ ବା
କି ହବେ ?

ତର । (ଜନାନ୍ତିକେ) ରାଜନନ୍ଦିନି, ଏହି କଥା
ଶୁଣେ ଆମାର କେମନ ସନ୍ଦେହ ହଛେ । ଆମାର ବୋଧ
ହୁଯ ଇନିହି ସେଇ ନିବଧ-ଈଶ୍ଵର ନଳ ।

ଦମ । (ଜନାନ୍ତିକେ) ହଁ ସଥି, ଆମାର ଓ
ତୁ ରୂପ ବୋଧ ହଛେ । ସଥି, ଏହିକେ ଦେଖେ ଆମାର
ଆଗ ଏକବାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହରେଛେ । ଆର ଇନିହି
ଆମାକେ ସ୍ଵପ୍ନେ ଦେଖି ଦିଯେ ଆମାର ପାଣିଗ୍ରହଣେ
ଅଭିଲାଷ ପ୍ରକାଶ କରେଛିଲେନ । ସଥି, ତୁ ମି ଆର
ଏକବାର ଜିଜ୍ଞାସା କର, ଉନି କେ ।

ତର । ମହାଶୟ, ଆପନାର ନାମ କି ? ଆର
ଆପୁନାର ନିବାସ କୋଥାର ? ଅନୁଗ୍ରହ କରେୟ ବଲେ
ଆମାଦେର ଚରିତାର୍ଥ କରନ ।

ନଳ । ଯଦିଓ ଦୁତେର ପରିଚୟ ଦେଓଯା ଉଚିତ
ନୟ, କିନ୍ତୁ ତୋମାଦେର ଅନୁଗ୍ରହ ଅବଶ୍ୟାଇ ରଙ୍ଗା
କରେୟ ହବେ । ଶୁଦ୍ଧରି, ଆମିହି ସେଇ ନିବଧ-
ଅଧିପତି ନଳ ।

দম। (স্বগত) জগদীশ্বর কৃপা করে এত দিনের পর কি আমার আশালতাটিকে ফলবতী করবেন? (প্রকাশে) মহারাজ! আপনি যদি এ দাসীর পাণিগ্রহণে অসন্তুষ্ট হন, তা হলে আমি এই মুহূর্তেই আপনার সম্মুখে আস্থাহত্যা হবো।

নল। সুন্দরি, আমি যে তোমার মতন् রঘণী-রত্ন লাভ করবো এমন্ কি পুণ্য করেছি?

দম। মহারাজ, আমি সুবর্ণ হংসের মুখে যে দিন আপনার কথা শুনেছিলেম, সেই অবধি আমি মনে মনে আপনাকে জীবন যৌবন সমর্পণ করে আপনার চরণে দাসী হয়ে আছি। এক্ষণে আপনি যদি আমাকে সে আশায় নৈরাশ করেন, তা হলে আমি এ প্রাণ আর রাখ্বো না।

নল। ভদ্রে, আমিও সুবর্ণ হংসের মুখে তোমার কথা শুনে অবধি তোমাকে লাভের অভ্যাশায় অত্যন্ত ব্যাকুল হয়েছিলেম; কিন্তু লোকপালগণ যখন তোমার পাণিগ্রহণে অভিলাষ করেছেন, এবৎ আমি তাদের দোত্য স্বীকার

କରେଁ ଏଥାନେ ଏମେହି, ତଥନ କେମନ କରେଁ ସ୍ଵାର୍ଥ
ସଂପାଦନେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହିଁ ?

ଦମ । ମହାରାଜ, ଆପଣି ଦେବଗଣକେ ଆମାର
କୋଟି କୋଟି ପ୍ରଗାମ ଜ୍ଞାନିଯେ ବଲ୍‌ବେନ୍, ତୁମ୍ଭା ଯେଣ
ସ୍ଵୟମ୍ଭର ସଭାୟ ଉପଚ୍ଛିତ ଥାକେନ ; ଆମି ତୁମ୍ଭରେଇ
ସମ୍ମୁଖେ ଆପଣାକେ ବରଣ କରିବୋ, ତା ହଲେ ଆର
ତୁମ୍ଭା ଆପଣାକେ କୋନ ମତେଇ ଦୋଷୀ କରେ
ପାରିବେନ ନା ।

ନେପଥ୍ୟ । ତରଲିକେ ! ରାଜନଳିନୀ କୋଥାଯା
ଲା ? ରାଜମହିସୀ ତୁମ୍ଭେ ଏକ ବାର ଡାକୁଚେନ୍ ।

ନଳ । (ଗାତ୍ରୋଥାନ କରିଯା) ଶୁଭେ, ଆର
ଆମାର ଏଥାନେ ଥାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନଯ । ଏକଣେ ଆମି
ଚଲେମ । ଜଗଦୀଶ୍ଵର ତୋମାର ମଙ୍ଗଳ କରିବି ।

ଦମ । (ଗାତ୍ରୋଥାନ ପୂର୍ବିକ) ମହାରାଜ, ଆହୁ
ଆପଣାକେ ଅଧିକ କି ବଲ୍‌ବୋ ! ଆପଣି ଆମାର
ମନ ପ୍ରାଣ ହରଣ କରେଁ ଚଲେନ ;—ଏକଣେ ଆମାର
ଜୀବନ ହୃଦ୍ୟ ସକଳଇ ଆପଣାର ହାତ୍ ।

ନଳ । ଭଦ୍ରେ, ଆମିଓ ମନ ପ୍ରାଣ ଏଥାନେ ରେଖେ
କେବଳ ଶୂନ୍ୟ ଦେହମାତ୍ର ନିଯେ ଚଲେମ ।

[ଅତ୍ୟାନ୍ତ ।

ଦମ । ସଥି, ମା ଡାକ୍ଚେନ; ଏଥିନ ଚଳ ଏକବାର
ତୁମର କାହେ ଯାଇ ।

ତର । ହଁ ସଥି, ଚଳ ।

[ଉତ୍ତରେର ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଗର୍ଭାଙ୍କ ।

ବିଦ୍ୱାର୍ଦ୍ଦେଶ—ବାଜ ମିକେଡ଼ନ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଏକଜନ ନାଗରିକର ପ୍ରବେଶ ।)

ନାଗ । ମହାଶୟ, ତାର ପର କି ହଲୋ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ । ତାର ପର, ଦମୟନ୍ତୀ ଦେଇ ନଲଙ୍ଗପୀ ଦେବ-
ଗଣକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୟ କରାତେ, ତୁମର ସକଳେ
ଦମୟନ୍ତୀର କୁବେ ତୁଷ୍ଟ ହେଁ ଯାଇବା ସମ୍ଭବନ କରେଁ ସ୍ଵ ସ୍ଵ
ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲେନ୍ ।

ନାଗ । କି ଆଶ୍ରଯ ! ମହାଶୟ, ଏକି ସାମାନ୍ୟ
ପୁଣ୍ୟର କର୍ମ ! ଦେଖୁନ୍, ଆମାର ବୋଧ ହୁଏ ରାଜ-
ନନ୍ଦିନୀ କୋନ ଦେବକଳ୍ୟ ହବେନ୍, ଶାପ-ଭ୍ରଟ୍ଟା ହେଁ
ଏହି ପୃଥିବୀତେ ଜନ୍ମେହେନ; ନତୁବା ପୃଥିବୀତେ

ଏହିପରି ଅନୁତ ସଟନା କିରାପେ ସଞ୍ଚବେ ? ମହାଶୟ,
ତାର ପର ?

ମନ୍ତ୍ରୀ । ତାର ପର, ରାଜନନ୍ଦିନୀ ଦେବତାଦେର ଓ
ନିଯନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାଦେର ସମୁଖେ ନିଷଧ-ଈଶ୍ଵର ନଳେର
ଗଲାଯ ମାଲା ଦିଲେନ । ମହାଶୟ, ମେହି ସମୟ ଆକାଶ
ହତେ ପୂଞ୍ଜାହଣ୍ଡି ହତେ ଲାଗ୍ତୋଳା, ରାଜପୁରୀ ଉଠିବେ
ପରିପୂରିତ ହଲୋ, ଦେବଗଣ ଦମ୍ୟନ୍ତୀକେ ସାଧୁବାଦ
ପ୍ରଦାନ କରେୟ ସ୍ଵ ସ୍ଥାନେ ଅଛାନ କଲେନ ।

ନେପଥ୍ୟ । ଗୀତ ।

ରାଗିଣୀ ବାଗେତୀ —ତାଳ ଆଡ଼ାଟେକ ।

ଏତ ଦିନେ ରାଜ ବାଲାର ଘନୋହୁଃଥ ଘୁଚିଲ ।
ଅପାର ଆନନ୍ଦେ ଆଜି ରାଜପୁରୀ ପୂରିଲ ॥
ନଳ ରାପେ ରତିପତି, ରାଜବାଲା ଜିନି ରତି,
ମୁବକ ମୁବତୀ ଦୋହେ, ସୁଖ ନୀରେ ଭାସିଲ ॥
ଶୋଭା ହେରିଯେ ନରନେ, ଶଶାକ ହୁଃଖିତ ଘନେ,
ଅଭିଯାନେ ନିଜ ଅଙ୍ଗେ, କଳକ ଦେ ସରିଲ ॥

ନାଗ । ମହାଶୟ, ଏକଶେ ଆଁଯି ଚଲେମ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ । ଆପନାର ସେ ଝାପ ଅଭିଝନ୍ତି ।

[ନାଗରିକେର ଅଛାନ ।

এই যে, মহারাজ এই দিকে আসছেন।

(রাজার প্রবেশ।)

রাজা। মন্ত্রি, আমাতা স্বদেশে ঘাবার জন্যে
অত্যন্ত ব্যগ্র হয়েছেন। তুমি সেনাপতিকে
সুসজ্জিত হতে বল গে। আর দেখ, এক জন
পরিচারিণীকে অন্তঃপুরে পাঠিয়ে দাও, দমযন্তীকে
সঙ্গে করে নিয়ে আসে; আর তুমিও নিষধ-
অধিপতি নলকে সঙ্গে করে নিয়ে এস।

মন্ত্রী। যে আজ্ঞা মহারাজ!

[প্রস্থান।

রাজা। (স্বগত) আমার মানস ছিল যে,
কন্যাটিকে একটি সৎপাত্রের হস্তে অর্পণ করবে।
এক্ষণে জগদীশ্বর অচুকুল হয়ে আমার সে আশা
পরিপূর্ণ কর্মেন। সৎপাত্রে কন্যা সম্প্রদান করা
পূর্ব শুক্রতি না থাকলে হয় না। নিষধ-অধিপতি
নল পরম ধার্মিক ও বীরশ্রেষ্ঠ; তিনি আমার
হৃহিতার পাণিগ্রহণ করাতে আমার গোরবের
সমর্থিক হবিব। এক্ষণে জগদীশ্বরের

କାହେ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି, ଉତ୍ତରେ ଚିରଜୀବୀ ହେଁ
ସାବଜୀବନ ଅବିଛେଦେ ଶୁଖ ଭୋଗ କରେନ ।

(ମଲେର ସହିତ ଯନ୍ତ୍ରୀର ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ ।)

ଏମ ବାପୁ ଏମ ! ବ୍ୟସ, ଦମୟନ୍ତୀ ତୋମାକେ
ବରଣ କରାତେ ଆମି ସେ କି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଖୀ ହେଁଛି
ତା ଆର କି ବଳ୍ବ । ଏକେ ସ୍ନେହ-ମମତା କରୋ—
ଏକଥା ବଲା ବାହଳ୍ୟ ମାତ୍ର । ଏକଣେ ପରମେଶ୍ୱର
ଏହି କରନ୍ତି, ତୋମରା ସେଇ ଚିରକାଳ ଅବିଛେଦେ
ଶୁଖ ଭୋଗ କର ।

(ଦମୟନ୍ତୀ ଓ ତରଲିକାର ପ୍ରବେଶ ।)

ଦମ । ସଥି, ଏକେ ଆମି ନବ-ବିବାହିତା,
ତାତେ ପତିର ସମ୍ମତି ପିତାର ନିକଟ କେମନ୍ତ କରେଁ
ସାବ ?

ତର । ସଥି, ଏତେ ଆର ଲାଜା କି ! ଏମ ତାଇ
ତୋମାର ମାଥାର କାପଡ଼ ଏକଟୁ ଟୈନେ ଦିଇ । *

ଲାଜା । (ଦମୟନ୍ତୀର ହର୍ଷଧାରଣ ପୂର୍ବକ) ଏମିତି
ଏମ । ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରେ ଆସ୍ତି ସମର୍ପଣ କରାତେ
ଆମି ସେ କି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଖୀ ହେଁଛି ତାର ଆର କି

বল্বো। বৎসে ! এখন তুমি পতিগৃহে চলে ;
 যদিও তুমি শুণবতী হও তথাচ তোমায় কিঞ্চিং
 উপদেশ দিই। বৎসে, অতীব ভক্তি সহকারে
 শুরুজ্জন ও পতি সেবায় নিযুক্ত ধাক্কে, সকলের
 সহিত প্রিয় সন্তানণ কর্বে, পতির স্বর্থে স্বুখিনী,
 ও পতির ছাঁখে ছাঁখিনী হবে ; তা হলেই পর্তি
 সোহাগিনী হয়ে জীবন যাত্রা নির্বাহ কর্তে
 পার্বে। অতএব বৎসে, তোমাকে আর অধিক
 কি বল্বো ; এক্ষণে ঈশ্বরের নিকট এই প্রার্থনা
 করিযে, সত্ত্বে তোমাদের একটি সুসন্তান হোক।
 (নলের হস্তে দময়স্তীর হস্ত সমর্পণ ।)

নল। আজ্ঞা, আপনার আশীর্বাদ কখনই বি-
 কল হবার নয়। (নল দময়স্তীর ভূমিষ্ঠ প্রণাম ।)

মন্ত্রী। মহারাজ, জগদীশ্বরের কৃপায় আমা-
 দের সকল সুখ সম্পাদ্ধ হলো ।

মেপাখ্যে। (মঙ্গল বাদ্য ।)

মাজা। (নলের প্রতি) বৎস, পুরুষধূরা
 তোমাদের দেখবার জন্যে অত্যন্ত ব্যাপ্তি হয়েছেন,
 এখন চল অস্তঃপুরে যাই ।

ମନ୍ତ୍ରୀ । ତବେ ଆମିଓ ଏଥିନ ସାଇ । ନିଷ୍ଠ-
ଅଧିପତିର ସଙ୍ଗେ ସାବାର ଜନ୍ୟ ସେନାପତିକେ ସୁ-
ସଜ୍ଜିତ ହତେ ବଲି ଗେ ।

[ରାଜାର ମଲଦମୟମୂଳୀକେ ଲାଇୟା ଏକଦିକ ଦିଯା,
ଓ ମନ୍ତ୍ରୀର ଅନ୍ୟ ଦିକ ଦିଯା ପ୍ରଶ୍ନା ।

ଇତି ଢାକୀଯ ଅକ୍ଷ ।

চতুর্থ অঙ্ক।

প্রথম গভীরাঙ্ক।

নিষধদেশ—রাজ-অস্তঃপুর।

(দময়স্তী ও তর্তলিকার প্রবেশ।)

দম। সখি, মহারাজ দেবর পুকুরের সঙ্গে
অঙ্ককীড়ায় উন্নত হয়েছেন, শুনে আমার প্রাণ
অত্যন্ত ব্যাকুল হচ্ছে। আর আমার বোধ হচ্ছে
যে, এই পাশা খেলাতেই কোন একটা অনিষ্ট
ঘটবে।

তর। সে কি রাজমহিষি, মহারাজ পাশা
খেলতে বসেছেন, সে জন্যে আপনি এত চিন্তিত
হচ্ছেন কেন?

দম। সখি, আমার দক্ষিণ অঞ্চল স্পন্দন
হচ্ছে; বোধ হয় জগদীশ্বর আমাদের বিপদে
ফেল্বেন।

তর। রাজমহিষি, আপনি ও সব ছশ্চিত্তা

ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ସେଇ ପରମ ପିତା ପରମେଶ୍ୱରକେ
ସରଣ କରୁଣ, ତା ହଲେ ଆର ଆପନାଦେର କୋନ
ବିପଦ ହବେ ନା ।

ଗୀତ ।

ବାର୍ଗନୀ ଖାନ୍ଦାଜ—ତାଳ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ।

ତ୍ୟଜିଯେ ଦୁଃଖଜ୍ଞ ପ୍ରାଣ ସଥି ଗୋ ତୁମି ଭାବ ସେଇ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଯାହାର ନିଯମେ ଏହି ସରାୟ ଦିବା ମିଶି ବହିଛେ ପବନ ॥

ଯାହାର କୋଶଲେ, ଜୀବ ଚଲେ ବଲେ,

ଗଗନେ ଉଦିତ ତପନ ।

ମେଇ ନିରଞ୍ଜନ, ବିପଦ ଭଞ୍ଜନ,
ଏକ ମନେ କର ଅରଣ ॥

ହମ । ହାଁ ସଥି, ଆର ଭାବଲେଇ ବା କି ହବେ ।

• ପରମେଶ୍ୱରେର ମନେ ଯା ଆଛେ ତାଇ ହବେ । ଏଥନ
ଚଲ ସାଇ ; କାରୋ ଦ୍ଵାରା ଅତୁରୋଧ କରେୟ ସଦି
ମହାରାଜକେ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାହତେ ନିବାରଣ କରେ ପାରି ।
ତର । ଆଜ୍ଞା ରାଜମହିଦି, ଚଲୁନ ।

[ଉତ୍ତରେର ଅଛାନ ।

(ବିଦୂଷକେର ପ୍ରାବେଶ ।)

ବିଦୂ । (ସ୍ଵଗତ) ତାଇତ ! ଏ ସେ ବିଦୂ
ବିଭାଟ ଉପହିତ । ମହାରାଜ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାର ସେନାପ

ଉଗ୍ରଭ ହେଯିଛେ, ତାକେ ନିବାରଣ କରା ତ ସହଜ କଥା ନୟ । ମଞ୍ଜୁ ମହାଶୟ, ଆମି ଓ ସଭାସନ୍ଧାଂ, ମହା-ରାଜକେ ନିବାରଣ କରିବାର ଜନ୍ୟ ଏତ ଅତ୍ୱରୋଧ କଲ୍ପନା, କିନ୍ତୁ କିଛୁତେଇ ତିନି କ୍ଷାନ୍ତ ହଲେନ ନା । ତବେ ଏଇ ଉପାୟ କି ? ପୁନ୍କର ଅକ୍ଷବଳେ ମହାରାଜକେ ପରାଜିତ କରେଁ ରାଜ୍ୟଧନାଦି ସମୁଦ୍ର ହରଣ କଲେ ; ଆର ବୋଧ ହୟ ଅବଶିଷ୍ଟ ଯା କିଛୁ ଆଛେ, ସେ ସମ୍ମତି ଦେ ଜିତେ ନେବେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ପରେ ମହାରାଜେର ଚିତନ୍ୟ ଉଦୟ ହଲେ ଉନି କି ସେ କରିବେନ, ତା ଆମି କିଛୁଇ ବୁଝିବେ ପାରି ନା । ହାଁ ! ହାଁ ! ବିଧାତାର ଏକ ସାମାନ୍ୟ ବିଭୃତିନା ! ଆମରୀ ଚିର-କାଳ ଏହି ବିପୁଲ ରାଜକୁଳେର ଅଧୀନ ; ଦୂରରାଙ୍ଗ ମହାରାଜେର ଅମ୍ଭଲେ ସେ ଆମାଦେର ଅମ୍ଭଲ, ତାର କୋନ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଲତା ସେ ବୃକ୍ଷଟିକେ ଆଶ୍ରଯ କରେଁ ଥାକେ, ମେହି ବୃକ୍ଷଟି ସଦି ଶୁଦ୍ଧ ହୟ, ତା ହଲେ ମେହି ସଜେ ଲତାଟିଓ ଶୁକିଯେ ଥାଯା । ଆମି ଦୂରିରୁ ଆଜିଗେର ଛେଲେ ; କର୍ମେର ଅଧ୍ୟେ କେବଳ ମହାରାଜେର ସଜେ ବେଡ଼ାମୋ—କିନ୍ତୁ ରାଜାର ପ୍ରମାଦେ ଆମାର କିଛୁରାଇ ଅଭାବ ଛିଲନା । ଏହିଥେ ମହାରାଜେର

ପଥ, ଓ ପୁକ୍ଷରେର ଅକ୍ଷ ବଳ ଦେଖେ ପ୍ରକଟିତ ବୌଦ୍ଧ
ହଜେ ଯେ, ରାଜୀ ରାଜ୍ୟଚୂତ ହୟେ ସତ୍ତର ଦୁର୍ଶାୟ
ପତିତ ହବେନ । ତା ହଲେ ସେଇ ସଙ୍ଗେ ତ ଆମରା ଓ
ଗେଲେମ ! ହାୟ, ହାୟ ! ଏ କି ସାମାନ୍ୟ ଆକ୍ଷେପେର
ବିଷୟ ! (ଚିନ୍ତା କିରିଯାଇ) ମହାରାଜ ରାଜମହିଷୀକେ
ଆଗ ଅପେକ୍ଷା ଓ ପ୍ରିୟତର ବୋଧ କରେନ ; ଏକଣେ
ତିନିଇ ସଦି ନିବାରଣ କରେ ପାରେନ, ତା ହଲେଇ
ରକ୍ଷା ହୟ ; ନତୁବା ଆର ଉପାର ନାହିଁ ।

(ଦମୟନ୍ତୀ ଓ ତରଲିକାର ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ ।)

ହମ । ସଥା, ମହାରାଜ କି ଅକ୍ଷକ୍ରିଡ଼ା ହତେ
ନିର୍ଭତ ହୟେହେନ ?

ବିଦୁ । ଦେବି, ଆମି ଆର ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ
ତୁଁକେ ନିବାରଣ କରିବାର ଜମ୍ବେ କଣ ଅନୁରୋଧ
କଲେମ୍, କିନ୍ତୁ ତିନି କିଛୁତେଇ କ୍ଷାନ୍ତ ହଲେନ ନା ।
ଅବଶେଷେ ସଭାସଦ୍ଗମ ଓ ପ୍ରଜାରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହା-
ରାଜକେ ଅକ୍ଷକ୍ରିଡ଼ା ହତେ ନିର୍ଭତ ହବାର ଜମ୍ବେ କଣ
ବିନନ୍ତି କଲେନ, କିନ୍ତୁ କିଛୁତେ ତିନି କ୍ଷାନ୍ତ ହଲେନ
ନା । ରାଜମହିଷି, ଏଥିନ୍ ଏହି ଉପାର କି ?

ଦମ । ଆର ଉପାୟ କି !—ଏତ ଦିନେର ପର
ଜଗଦୀଶ୍ଵର ଆମାଦେର ପ୍ରତି ବିମୁଖ ହଲେନ ।
ହାଯ ! ହାଯ ! ମହାରାଜେର ଏତ ଧୈର୍ୟ ଗାସ୍ତୀର୍ୟ କୋଥା
ଗେଲ !—ମନ୍ତ୍ରୀର କଥା ତିନି କଥନଇ ଅବହେଲା
କରେନ୍ ନି ; କିନ୍ତୁ ଏକଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାକେ ଦୂରତକ୍ରୀଡ଼ା
ହତେ ନିର୍ମତ ହବାର ଜନେତେ କତ ମିନତି କରିଛେ—
ମହାରାଜ କିଛୁତେଇ କ୍ଷାନ୍ତ ହଚେନ ନା । ହାଯ ! ହାଯ !
ବିଧାତାର ଏ କି ସାମାନ୍ୟ ବିଡ଼ିଅନା !

ବିଦୁ । ଦେବି, ଦୁଃଖେର କଥା କି ବଲ୍ବୋ ; ଅକ୍ଷ
ମକଳ ପୁକ୍ଷରେର ଏତ ବଶମୁଦ ହେବେ ଯେ ମେ ସେ
ଉଦ୍‌ଦେଶେ କ୍ଷେପଣ କରେ, ତାହି ମକଳ ହଚେ । କିନ୍ତୁ
ମହାରାଜେର ସମସ୍ତେ ତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ।

ଦମ । ସଥା, ବିଧାତା ସଥିନ ବିମୁଖ ହନ, ତଥିନ
ଏହି ରୂପରେ ହେବେ ଥାକେ । ନତୁବା ମହାରାଜ ଅକ୍ଷ-
କ୍ରୀଡ଼ାର ଏତ ଉତ୍ସତ ହବେନ୍ କେନ ?

ବିଦୁ । ମହିରି, ପୁକ୍ଷର ସତ ଜୟୀ ହଚେ, ମହାରାଜେର
ଅକ୍ଷରୋଗ ତତ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ରଙ୍ଗି ହଚେ । ଏକଣେ
ଆପଣି ସହି ମହାରାଜକେ ନିବାରଣ କରେ ପାରେନ ।

ଦମ । ମହାରାଜ ସେଇପ ଉତ୍ସତ ହେବେନ୍, ତାତେ

ସେ ତିନି ଆମାର କଥା ଶୁଣିବେନ୍, ଏମନ୍ତ ବୋଧ ହୁଯି ନା ।

ବିଦୁ । ଦେବି, ଆମାଦେର ସକଳେର ଅନୁରୋଧ ତ ବିକଳ ହୁଯିଛେ; କିନ୍ତୁ ଆପନାର ତ ଏକବାର ଦେଖା ଉଚିତ । ଆର ଆମାର ବୋଧ ହୁଯ, ମହାରାଜ ଆପନାର କଥା ଅବଶ୍ଵି ରାଖିବେନ୍ ।

ଦମ । ସଥା, ଉତ୍ସତ ଅବଶ୍ଵାର କି ମନୁଷ୍ୟେର ହିତା�ିତ ଜ୍ଞାନ ଥାକେ ? ତା ଚଲ ଏକବାର ମହାରାଜେର କାହେ ଯାଇ ।

ତର । ରାଜମହିସି, ଆପନି ହଚେନ୍ ମହାରାଜେର ହଦ୍ୟ-ଆକାଶେର ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ; ତା ତିନି ଅବଶ୍ଵି ଆପନାର କଥା ରାଖିବେନ୍—ଆପନି ଚଲୁନ ।

ଦମ । ସଥି, ଚଲ ଯାଇ । ସାଧ୍ୟମତେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାକୁ; ପରେ ଅନୁଷ୍ଠେ ଯା ଆହେ ତାଇ ହବେ ।

[ସକଳେର ପ୍ରିସାନ ।

দ্বিতীয় গর্ভাঙ্ক ।

মিষ্ঠানেশ—ত্রাজ-অস্ত্র:পুর ।

(নলের প্রবেশ ।)

নল । (দীর্ঘ নিশ্চাস পরিত্যাগ করিয়া স্বগত) হায় ! হায় ! আমি কি উচ্চত হয়েছিলেম্ ? সচিবগণ ও পৌরজনেরা আমাকে অক্ষঙ্খীড়া হতে নিয়ন্ত হ্বার জন্যে কত অনুরোধ করেছিল ; তাদের কথা না শুনে, শেষে আমাকে রাজ্যভূষ্ণ হয়ে ছুর্দিশায় পতিত হতে হলো । তারা সকলেই একণে পুকুরের স্মরণাপন্ন হয়েছে । প্রিয়তমা দময়স্তী ব্যতিরেকে আমার স্বপক্ষ হয়ে যে একটি কথা বলে, এমন আর কেহই নাই । জীবিতেখরী আমাকে কত অনুরোধ করেছিলেন, কিন্তু তাঁর কথাও তখন শুন্নেম না । একগে এ বিপদ-জাল হতে কি কর্যে উদ্ধার হই । পুকুর যখন দময়স্তী পথের কথা বলে, তখন সেই ছুর্কাকে আমার হৃদয় বিদীর্ণ হতে লাগ্লো ; মন্তকে ষেন সহসা বজ্রাঘাত হলো ; সর্বশরীরের

ଶୋଣିତ ଉଷ୍ଣ ହୟେ ଉଠିଲୋ ;—କିନ୍ତୁ କି କରି,
କିଛୁଇ କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ହାୟ, ହାୟ ! ମେଇ ସମୟେ
ସହି ଆମାର ସ୍ଵଭୂତ ହତୋ, ତା ହଲେ ଆର ଆମାକେ
କୋନ ସଞ୍ଚାରି ଭୋଗ କରେ ହତୋ ନା । ଏଥିନ କି
କରି ? ଏ ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରେଁ ଆମାର ଅବିଳମ୍ବେ
ବନ ଗମନ କରାଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣଧିକା ଦମ-
ଯନ୍ତ୍ରୀକେ କୋଥା ରେଖେ ଯାଇ । ତିନି ସେଇପ ପତି-
ପ୍ରାଣୀ, ସହି ତାକେ ନା ବଲେ ଯାଇ, ତା ହଲେ ତିନି
ଅବଶ୍ୟକ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବେନ । ତାତେଓ ତ ଆମାକେ
ନାରୀବଧେର ଭାଗୀ ହତେ ହୟ । ହାୟ ! ହାୟ !
ବିଧାତା କେବ ଆମାକେ ଏମନ ଅକ୍ଷୋନ୍ତ କରେ-
ଛିଲେନ !—ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ! ବନ୍ଦୁଭାରେ ! ତୁମି ହିଥା
ହୁଏ, ଆମି ତୋମାତେ ପ୍ରବେଶ କରେଁ ହୁଏଥେର ଏକ-
ମାତ୍ର ଶେଷ କରି । (ପରିକ୍ରମଣ କରିଯା) ଆମାର
ବନଗମନେର କଥା ଶୁଣିଲେ ତିନି ସେ ଆମାର ଅନୁ-
ଗାମିନୀ ହତେ ଚାବେନ, ତାର ଆର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।
କିନ୍ତୁ ତାର ହୁଃସହ ବନ-ସଞ୍ଚାର କି କରେଁ ଦେଖିବୋ ?
ଅଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶି ଲୁପଳାବଣ୍ୟବତ୍ତି ହୟେ କେମନ କୁରୁ
ବନେ ପ୍ରଚନ୍ଦ ତପନ-ଡ୍ରାପ ସହ କରିବେନ ? ହୁଙ୍କରେନ-

নিভ শয়ায় শয়ন করে যাঁর নিদ্রা হতো না,
 তিনি কেমন করে রুক্ষমূলে শয়ন করে নিদ্রা
 যাবেন् ? উভয় উভয় খাদ্য সামগ্ৰীতে যাঁর স্পৃহা
 হতো না, তিনি কেমন করে বনের ফলমূলাদি
 আহার, ও গিরি নদীৱ কষায় জল পান করে
 জীবন ধারণ কৰুবেন ? এ সকল দেখা অপেক্ষা
 আমাৰ মৱণই মঙ্গল । (দীৰ্ঘনিশ্চাস পরিত্যাগ
 কৱিয়া) হায় ! হায় ! বিধাতাৰ মনে কি এই
 ছিল ? তা বিধাতাৰই বা দোষ কি ! সকলই
 আমাৰ অদৃষ্টেৰ দোষ ।

(গীত ।)

ৰাগিণী বাগেঙ্গী—ডাল আঢ়াঠেকা ।

কপালেৰ দোষ আমাৰ নাহি দোষ বিধাতাৰ ।
 নতুবা বা কি কাৱণ, কুৰুক্ষি হবে এমন;
 অক্ষেতে উশ্চৰ্ষ মন, হইবে আমাৰ ॥
 কহিব দুঃখ কাহায়, দেখে বুক ফেটে যায়,
 প্ৰাণেৰ প্ৰেয়সী দুখ, পাইবে অপাৰ ॥
 সুকুমাৰী রাজবালা, নাহি জানে কোন জ্বালা,
 কেমনে দেখিব বনবাস ক্ৰেণ তাৰ ॥

ଏହି ସେ ଆମାର ଜୀବିତେଷ୍ଵରୀ ଏହି ଦିକେଇ
ଆସୁଛେନ୍ । ଆହା ! ଆମାର ଭାବନା ଭେବେ ପ୍ରିୟାର
ବଦନ-କମଳ ଏକେବାରେ ମଲିନ ହେଁଯେଛେ ।

(ଦମ୍ୟଙ୍ଗୀର ପ୍ରବେଶ ।)

(ପ୍ରକାଶେ) ପ୍ରିୟେ, ତୋମାକେ ଆମାର ମୁଖ ଦେଖାତେ
ଲଜ୍ଜା ହଜେ; ତୋମାର କଥା ନା ଶୁଣେ ଶେବେ
ଆମାକେ ଏହି ଦୁର୍ଦଶାୟ ପତିତ ହତେ ହଲୋ । ଏକଣେ
ଏ ନଗରେ ଥାକା ଆମାର ଆର ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଓ ଉଚିତ
ନୟ; କାରଣ ପୁନ୍ର ଆମାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପକ୍ଷ ହେଁଯେଛେ ।
ଅତଏବ ଏ ନଗର ତ୍ୟାଗ କରେୟ ଆମାର ଅବିଲମ୍ବେ ବନ
ଗମନ୍ତି ବିଧି ।

ଦମ । (ସକାତରେ) ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର, ଆପଣି ସଦି
ବନ ଗମନ କରେନ, ତା ହଲେ ଏ ଦାସୀକେଓ ସଙ୍ଗେ କରେୟ
ନିଯେ ଯେତେ ହବେ । କାରଣ ଆପଣି ଭିନ୍ନ ଆର
ଆମାର କେହି ନାହିଁ ।

ନଳ । ପ୍ରିୟେ, ତା ସତ୍ୟ ବଟେ । କିନ୍ତୁ ତୁମି ଅତି
କୋମଳାଙ୍ଗୀ, ମାର୍ତ୍ତଙ୍ଗକିରଣ କଥନ ତୋମାର ଗାତ୍ର-
ସ୍ପର୍ଶ କରେନି; ତବେ ତୁମି କେମନ କରେୟ ବନମଧ୍ୟେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତପନ-ତାପ ସହ କରିବେ ?

দম। প্রাণবাথ, আপনার বিচ্ছেদানলে দহন
অপেক্ষা তপন-তাপ কিছু অধিক অসহ নয়।

মল। (দীর্ঘনিশ্চাস পরিত্যাগ করিয়া) আহা !
প্রিয়ে, ভূমি যদি এ নরাধমকে বরণ না করে
লোকপাল গণের মধ্যে কাকেও বরণ কর্তে, তা
হলে আর তোমাকে কোন দৃঃখ্যই ভোগ কর্তে
হতো না।

দম। (করযোড়ে) নাথ, আমি ত আপনার
নিকট কথন কোন অপরাধ করিনি, তবে আপনি
এ দাসীকে ও কথা কেন বল্ছেন ? আমি যখন
আপনার স্থখে স্থখিনী, আর দৃঃখে দৃঃখিনী হব
বলে প্রতিজ্ঞা করে আপনাকে বরণ করেছি,
তখন যে আপনার দৃঃখের ভাগিনী হব, এ ত
বিচিত্র কথা নয়।

মল। (স্বগত) হায় হায় ! আমার মতন
হতভাগ্য কি আর আছে ? আমার জন্যে এমন
পতিত্বতা কামিনীকেও কষ্টভোগ কর্তে হলো।
(প্রকাশে) প্রিয়ে, ভূমি রাজনন্দিনী ও রাজগৃ-
হিণী হয়ে কি করে দৃঃসহ বন-বন্দুণা সহ কর্বে ?

ଦମ । ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର, ଆପନାର ବିରହ-ସ୍ତ୍ରୀଗା ଅପେକ୍ଷା
ଆମି ବନ୍-ସ୍ତ୍ରୀଗା ସହଜ ଗୁଣେ ଲାୟ ବୋଧ କରି ।

ନଳ । ପ୍ରିୟେ, ଚବ୍ୟ, ଚୂଷ୍ୟ, ଲେହ, ପେଯ ପ୍ରଭୃତି
ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀତେ ତୋମାର ସ୍ପୃଷ୍ଟା ହତୋ ନା, ଏକଷେ
ଆମାର ଅନୁଗାମିନୀ ହରେ ବନେର ଫଳ ମୁଲାଦି ଆହାର
କରେଁ କି ପ୍ରକାରେ ଜୀବନଧ୍ୱାରଣ କରିବେ ? ଅତଏବ
ପ୍ରିୟେ, ତୁମି ଆମାର ଅନୁଗମନେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଓ ।

ଦମ । (ସରୋଦନେ) ନାଥ, ତବେ କି ଆପନି
ଏ ଅଧିନୀକେ ଛୁର୍ବତ୍ତ ପୁକ୍ଷରେର ହଞ୍ଚେ ସମର୍ପଣ କରେଁ
ଯେତେ ଚାନ୍ ?

ନଳ । (ସ୍ଵଗତ) ତାଇତ. ଏରଇ ବା ଉପାୟ କି
କରି ? ପୁକ୍ଷର ସଥିନ ଆମାର ବିପକ୍ଷ, ତଥିନ ମେ ଯେ
ଆମାର ଅବର୍ତ୍ତମାନେ ପ୍ରିୟତମାର ପ୍ରତି ବିପକ୍ଷତା-
ଚରଣ କରିବେ, ତାର ଆର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଥିନ କି
କରି ! (ଚିନ୍ତା କରିଯା ପ୍ରକାଶେ) ପ୍ରେୟସି, ବିବେଚନା
କରେଁ ଦେଖିଲେମ ଯେ, ତୋମାର ପିତ୍ରାଲରେ ଗମନ
କରାଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ତା ହଲେ ତୋମାକେ ଆର କୋନ
କଷ୍ଟଇ ପେତେ ହବେ ନା ।

ଦମ । ନାଥ, ଦ୍ୱାସୀକେ ଆପନି ଏମନ ଅନୁମତି

করবেন না । আমি মহারাজাধিরাজ নলের মহিষী হয়ে, তিনি হুরবস্তায় পতিত হয়েছেন বলে, আমার পিতৃগৃহে বাস অপেক্ষা মরণই মঙ্গল । দেখুন, স্বুখ ছঃখ মনের ধর্ম । আমি যদি পিত্রালয়ে থেকে অতুল ক্রিশ্য ভোগ করে আপনার বিরহ-যন্ত্রণা ভোগ করি, তা হলে আমি এক মুহূর্ত কালের জন্যেও স্বুখী হতে পারবোনা ; সে ক্রিশ্য আমার পক্ষে বিষ সদৃশ বোধ হবে । আর বনের ফল মূলাদি আহার করে যদি না আপনার বিচ্ছেদ-যন্ত্রণা ভোগ করে হয়, তা হলে আমি ক্ষণকালের নিমিত্তেও অস্বুখী হব না । এক্ষণে, আপনি যদি এ দাসীকে পরিত্যাগ করে যান, তা হলে আমি অবিলম্বেই প্রাণত্যাগ করবো । (সরোদনে) প্রাণেশ্বর, আমিত আপনার কাছে কোন দোষে দোষী নই, তবে আপনি কি জন্যে আমাকে অকুল বিচ্ছেদ সাগরে নিষ্কেপ করে চাচ্ছেন् ? হা বিধাতঃ ! তোমার কি এ সামান্য বিড়ম্বনা !—যিনি প্রাণ অপেক্ষাও আমাকে প্রিয়তর বোধ করেন, এক্ষণে তিনিই আবার

ପରିତ୍ୟାଗ କରେଁ ସେତେ ଚାଷେନ୍ ?—ହାଁ ! ହାଁ !
ତୋମାର୍ ମନେ କି ଏହି ଛିଲ !—ତା ତୋମାରଇ ବା
ଦୋଷ କି—ସକଳଇ ଆମାର ଅଦୃଷ୍ଟେର ଦୋଷ ।

ନଳ । (ସ୍ଵଗତ) ତାଇତ, ଏ ସେ ଉଭୟ ସଙ୍କଟ
ଦେଖିତେ ପାଇଁ । ପ୍ରେସିକେ ସହି ସଙ୍ଗେ କରେଁ ନା
ନିଯେ ଗାଇ, ତା ହଲେ ଉଣି ଆମ୍ବାର ପ୍ରତି ସେ କୁଳପ
ଅତୁରତ୍ତା, ତାତେ ସେ ଆମାର ବିରାହେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ
କରିବେନ, ତାର ଆର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତା ହଲେଓ ତ
ଆମାକେ ନାରୀ ବଧେର ଭାଗୀ ହିତେ ହୁଯ । ଆର
ସଙ୍ଗେ କରେଁ ନିଯେ ଗିଯେ କେମନ କରେଇ ବା ପ୍ରିୟ-
ତମାର ଛଃସହ ବନ-ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ଵଚକ୍ଷେ ଦେଖିବୋ । ହାଁ !
ହାଁ ! ଆମାର ଅଦୃଷ୍ଟେ କି ଏହି ଛିଲ !

ଦମ । (ସାନ୍ତୁନ୍ୟେ) ନାଥ, ଆପଣି ଆମାକେ
ସଙ୍ଗେ କରେଁ ନିଯେ ଚଲୁନ୍ । ଆମି ଆପନାର
ସଙ୍ଗେ ଥାକ୍ଲେ ବନେ ଆପନାର ଅନେକ କ୍ଲେଶେର
ଲାଘବ ହବେ ।

ନଳ । ପ୍ରିୟେ, ତବେ ଆର କି ବଲ୍ବୋ । ଏତ
ବୋକାଲେମ, କିଛୁତେଇ ବୁଝିଲେ ନା । କିନ୍ତୁ ବନ-
ବାସେର ଛଃସହ କ୍ଲେଶ କଥନଇ ସହ କଣେ ପାରିବେ ନା ।

দম। নাথ, আপনার সঙ্গে থাকলে আমি
কোন ক্লেশকেই ক্লেশ বোধ করবো না।

নল। প্রিয়ে, আর অধিক বলা বাহ্যিকমাত্র।
এখন চল যাই—অদৃষ্টে যা আছে তাই হবে;
কিন্তু আমার রাজ্যভূষ্ট হওয়া অপেক্ষা তোমার
বনবাস ক্লেশ স্বচকে দেখা আরে। অধিক ক্লেশ-
কর হবে।

দম। নাথ, ও সব কথা আর আপনি মনে
করবেন না।

নল। আর মনে কলেই বা কি হবে? বিধাতার
মনে যা ছিল তাই হলো। এখন চলো।—

[উভয়ের প্রস্থান।]

(ইতি চতুর্থ অক্ত।)

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାଙ୍କ ।

—●—
ବନ ।

(କଲିର ପ୍ରବେଶ ।)

କଲି । (ସ୍ଵଗତ) ଏହି ତ ଆମି ହାପରେର
ସହାଯେ ପୁକ୍ଷର କର୍ତ୍ତକ ଦୂତ-ଜ୍ଞାଡାୟ ନଲରାଜାକେ
ପରାଜିତ କରେୟ ବନବାସୀ କଲେମ । ଏଥିନ ଦେବଗଣ
କୋଥା ? — ତଥିନ ଯେ ବଡ଼ ସ୍ଵଯମ୍ଭର ସଭାୟ ବର
ଦିଛିଲେନ ; କୈ ଏଥିନ ଏସେ ରକ୍ଷା କତେ ପାଇଲେ
ନା ! — ଓହେ, ଆମି ସାକେ ବେଷ୍ଟନ କରି, କାର ସାଧ୍ୟ
ତାକେ ଆର ରକ୍ଷା କତେ ପାରେ ! ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବ
ତିନିଇ ବଲେଛେନ ଯେ, ତୋମାର ରାଜ୍ୱକାଳେ
ଦେବଭାଗଣେର କୋନ କ୍ଷମତାଇ ଥାକ୍ବେ ନା ; ଯନ୍ମ-
ସ୍ନେହୀ ଧର୍ମ ପଥ ପରିତ୍ୟାଗ କରେୟ କେବଳ ତୋମାରିଇ
ଇଚ୍ଛାନୁବତ୍ତି ହବେ ; ଦେବଗଣକେ କେହି ମାନ୍ବେ ନା ।
ସେ ଯା ହୋକ, ଏ ସଥିନ ଆମାର ଅଭିଲଷିତ କାମି-
ନୀର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରେଛେ, ତଥିନ ଏର ସମୁଚ୍ଚିତ ପ୍ରତି-

ফল না দিয়ে কখনই নিরস্ত হব না । বন্দুসী ত করেইছি এখন দময়স্তীর সঙ্গে বিচ্ছেদ করে দিয়ে ওকে যথেষ্ট মনঃপীড়া দেবো । আর আমি যখন ওর শরীরের মধ্যে প্রবেশ করেছি, তখন যে ওর এ দুর্বুদ্ধি হবে, তার আর সন্দেহ নাই । আর দময়স্তী কি নলের বিচ্ছেদে প্রাণে বাঁচবে !—কমলিনী শগালভূষ্ঠা হলে অবিলম্বেই শুক হয় । (পরিক্রমণ করিয়া) ইন্দ্রপ্রভৃতি দেবগণ বলেন যে ওদের বিনা দোষে ক্লেশ দেওয়া উচিত নয় ; কিন্তু বিনা দোষে দশ বিধান না কলে কলির মাহাত্ম্য থাকে কৈ ? (পরিক্রমণ করিয়া) এই যে, তারা হজনে এই দিকেই আসছে । এখন যাই, আপনার ইষ্ট সাধনে প্রবৃত্ত হই গে ।

[অন্তর্ধান ।

(দীন বেশে নল ও দময়স্তীর প্রবেশ ।)

দম । প্রাণেশ্বর, এ বিজ্ঞন বন দেখে আমি অত্যন্ত ভীত হয়েছি ; এ বনে কি মহুয়ের সমাগম নাই ? নাথ, ঐ দেখুন, দিবসে সিংহ ব্যাঘ

ପ୍ରଭୃତି ହିଂସକ ପଞ୍ଚଗଣ ଭରମ କରୋ ବେଡ଼ାଙ୍କେ—
ଏ ସବ ଦେଖେ ଆମାର ହୁକମ୍ପ ହଙ୍କେ ।

ନଳ । ପ୍ରିୟେ, ଆମି ପୂର୍ବେଇ ତ ତୋମାକେ
ବଲେଛିଲେମ ଯେ, ସ୍ଵାପନ ସଙ୍କୁଳମର ବନ ମଧ୍ୟେ ଭୁମି
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତା ହବେ, ଆର ଛଃସହ ବନ-ସ୍ତରଣା କୋନ
ମତେଇ ମହ କତେ ପାରିବୋନା । ପ୍ରିୟେ ଏଥିନ ଏଇ
ଏକ ଉପାୟ ଆଛେ । ବିଦର୍ଭ ଦେଶେର ପଥ ଏଥାନ
ହତେ ଅଧିକ ଦୂର ନାହିଁ । ତା ବରଂ ଚଲ ଆମି
ତୋମାକେ ମେଇ ନଗର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଖେ ଆସି ।

ଦମ । ନାଥ, ଆପଣି ସେକାଳେ ଛଃସହ ବନ-ସ୍ତରଣା
ମହ କତେ ପାଇଁନ, ତଥିନ ଆମି କେନ ପାରିବୋନା ।

ନଳ । ପ୍ରିୟେ, ଆମି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିତେ ପାଞ୍ଚି ଯେ
ବନଭରମ ତୋମାର ପକ୍ଷେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳେଶକର ହେବେ,
ଆମି ମେଇ ଜନ୍ମେଇ ବଲ୍ଲିଲେମ, ଭୁମି ପିଆଲଯେ
ଗମନ କର ।

ଦମ । ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର, ତବେ ଆପଣିଓ କେନ ସେଥାମେ
ଚଲୁନ ନା । ପିତା ଆପଣାକେ ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ଭାଲ
ବାଦେନ । ଆମାର ବିବେଚନାରେ ଏ ବନ-ସ୍ତରଣା ଭୋଗ
କରା ଅପେକ୍ଷା ଉଭୟରେଇ ସେଥାମେ ଯାଉଯା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ନଳ । ପ୍ରିୟେ, ତାଓ କି କଥନ ହତେ ପାରେ !
 ଆମିଓ ଏକ ସମୟେ ତୋମାର ପିତାର ନ୍ୟାଯ କ୍ରିସ୍ତ୍ୟ-
 ଶାଲୀ ଛିଲେମ ; ସେଇ ଅବଚ୍ଛାୟ ସହି ଦେଖାନେ ଯେତେ
 ପାଇଁମ, ତାହଲେ ତୋମାର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଜନ ହତୋ ।
 ଏକବେଳେ ଏହି ଦୁରାବସ୍ଥାର ପତିତ ହୁଯେ ତୋମାର
 ପିତାଲରେ ଗେଲେ ତୋମାର କେବଳ ଶୋକ ବୁନ୍ଦି
 ହବେ ବୈ ତ ନୟ । ପ୍ରେସି, ଏ ଅପେକ୍ଷା ବନ ମଧ୍ୟେ
 ହିଂସକ ପଣ୍ଡାରା ଆକ୍ରମିତ ହୁଯେ ହୃଦ୍ୟରେ ଭାଲ ।
 ଏକବେଳେ ବନ ଭରଣଦାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଝାନ୍ତ ହେବେ—
 ଏସୋ, ଏହି ହରଫୁଲେ ବସେ ବିଶ୍ରାମ କରି ।

ଦମ । ହାଁ ନାଥ ବଞ୍ଚନ । (ଉତ୍ତରେ ଉପବେଶନ) ।
 ନାଥ, ଆମିଓ ବନେ ବନେ ବେଡିଯେ ଏକବାରେ ଚଲେ-
 ଶକ୍ତି ରହିତ ହୁଯେ ପଡ଼େଛି । ଏକବେଳେ ଆମାର
 ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଲସ ଇଚ୍ଛା ହଜେ, ଆମି ଏକଟୁ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ।

ନଳ । ଏସୋ ପ୍ରିୟେ, ତୁମ ଆମାର ଅକ୍ଷେ
 ମନ୍ତ୍ରକ ରେଖେ ନିଦ୍ରା ଯାଓ । (ନଳେର ଅକ୍ଷେପରି
 ଦମରଙ୍ଗୀର ଶଯନ) । ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ଚାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଯା
 ସ୍ଵଗତ । ହାଯ ! ହାଯ ! ସୂର୍ଯ୍ୟ କିମ୍ବା ସମୀରଣ ସାଁକେ
 ଦେଖିତେ ପେତେନ ନା, ଏକବେଳେ ତିନି ହୃଗଳଭକ୍ତା

କମଳିନୀର ନ୍ୟାୟ ମଲୀନ ହୟେ ପଡ଼େଛେନ । ହାୟ !
ହାୟ ! ବିଧାତଃ, ତୋମୀର ଏକି ସାମାନ୍ୟ ବିଡ଼ମ୍ବନା ।—
ଏହି ଯେ, ପ୍ରିୟା ନିଦ୍ରିତା ହୟେଛେନ । ରାଜ୍ଞୁହିତା
ଓ ରାଜ୍ଞୁହିଣୀ ହୟେ ଏକଣେ ବନ୍ୟନ୍ତ୍ରଣା ଏହି ପକ୍ଷେ
ନିତାନ୍ତ କ୍ଲେଶକର ହୟେଛେ । କି କରିବୋ; ଉନି
ଯଦି ଏ ହତଭାଗ୍ୟକେ ବରଣ ନା କରେୟୁ ଦେବଗଣେର ମଧ୍ୟେ
କାକେଓ ବରଣ କରେନ, ତା ହଲେ ଏହି ଆର କୋନ
ସନ୍ତ୍ରଣାଇ ତୋଗ କରେ ହତୋ ନା । (ଦୀର୍ଘ ନିଷ୍ଠାସ
ତ୍ୟାଗ କରିଯା ଚିନ୍ତାଯ ମଧ୍ୟ) ।

(ଏକାନ୍ତେ କଲିର ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ ।)

କଲି । (ସ୍ଵଗତ) ଯଦିଓ ନଲ ଦମୟନ୍ତୀକେ ପ୍ରାଣ-
ପେକ୍ଷା ତାଲବାସେ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଆମି ନଲକେ ଏକଥିମା
ମାୟା-ଜାଲେ ବେଷ୍ଟନ କରେଛି ଯେ, ମେ ପ୍ରାଣାଧିକା
ପ୍ରିୟତମାକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଏକ ଏକବାର ଇଚ୍ଛା
କରେ । ଓହେ, କାଳକୁଟ ଯେ ଶରୀରେର ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ
କରେ, ଦାମାନ୍ୟ ଗ୍ରହଣେ ତାର କି ହତେ ପାରେ ! ଆମି
ଯଥିନ ଓର ଶରୀରେର ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ କରେଛି, ତଥିନ
ଦମୟନ୍ତୀ ଓକେ ଅଣ୍ୟ ବାକ୍ୟେ ପ୍ରବୋଧ ଦିଲେଇ ବା କି,
ଆର ନା ଦିଲେଇ ବା କି । (ଚିନ୍ତା କରିଯା) କିନ୍ତୁ

তাও বলি, অঙ্গুত্তি-প্রণয় ভজ করা বড় সহজ কথা নয়। এই যে আমি এত চেষ্টা কর্ত্তি, কিন্তু কিছুতেই শীত্র কৃতকার্য হতে পাইতেন। যাই হোক, কলির কৌশল কখনই বিফল হবার নয়। এখন দময়স্তী ত আমারই মায়ায় নিজিতা হয়েছে; তা এই সময় নৃলকে ছুট বুদ্ধি প্রদান করে আমার অভীষ্ট সিদ্ধ করি না কেন!—তাই ভাল।

[অনুবাদ।

নল। (স্বগত) তাই ত, এখন করি কি? একুশ অবস্থায় বনে বনে ভ্রমণ করে বেড়ালেই বা কি হবে! আর তা না করেই বা করি কি!— তবে কি আমার হত্যাই শ্রেয়ঃ? না দময়স্তীকে পরিত্যাগ করা বিধেয়? (চিন্তা করিয়া) আমি যদি দময়স্তীকে পরিত্যাগ করে ষাই, তা হলে ইনি কখন না কখন অবশ্যই এঁর আস্তীয় ব্যক্তি-দের নিকট যেতে পারবেন। আর ইনি যেনেপ পতিত্বতা ও ধর্মপরায়ণা, তাতে কেহ কখনই এঁর বিরুদ্ধাচরণ কভ্যে পারবে না। আর এঁকে সঙ্গে করে ভ্রমণ কলে আমার দৃঢ়ের বুদ্ধি বই

କଥନ ଲାଭ ହବେ ନା । ତବେ ତାଇ ଭାଲ, ଆଜି
ତେବେ ଚିନ୍ତା କି ହବେ ?— (ଦମୟନ୍ତ୍ରୀର ମନ୍ତ୍ରକ
ଭୂମିତେ ରାଖିଯା ଗାତ୍ରୋଥାନ ପୂର୍ବକ) ପ୍ରିୟେ, ବନ-
ଦେବତାଗଣ ତୋମାକେ ସର୍ବଦା ରକ୍ଷା କରିବେନ; ଏକଣେ
ଆମି ତୋମାର ନିକଟ ହତେ ବିଦ୍ୟାଯ ହିଁ । ଜଗ-
ଦୀଶ୍ଵର ସଦି କୃପା କରେୟ ଦିନ ଦେଉ, ତା ହଲେ ପୁନ-
ଶ୍ରିଲଙ୍କନେ ଉତ୍ତରେ ଶୁଦ୍ଧି ହବୋ; ନତୁବା ଜନ୍ମେର ମତନ
ଏହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖା ହଲୋ !— (କିଞ୍ଚିତ୍ ଦୂର ଗମନ
ଓ ଅତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନପୂର୍ବକ ସରୋଦଳେ) ହାଁ ! ହାଁ ! ଆମି
କି ନିଷ୍ଠୁର ! ଯିନି ଆମାର ପ୍ରଣଯ-ପରବଶ ହସେ ଦେବ-
ଗଣକେଓ ବରଣ କଲେନ୍ ନା, ଏକଣେ ସେଇ ସରଳାନ୍ତଃ-
କରଣା କାମିନୀକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ସେତେ ଉଦ୍ୟତ
ହରେଛି ? ରେ କୃତମ ମନ ! ଯିନି ତୋମାର ନିମିତ୍ତେ
ସଂଶ୍ରାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ପରିତ୍ୟାଗ କରେୟ ବନବାସୀ ହଲେନ,
ଏକଣେ ସେଇ କୁଳକାମିନୀକେ କି ବଲେ ପରିତ୍ୟାଗ
କରେୟ ସେତେ ଚାନ୍ଦ ? ଯିନି ଆପନାର ବନବାସ-
କ୍ଲେଶାପେକ୍ଷା ଆମାର କ୍ଲେଶେ ଅଧିକ ହୁଅଥିତ
ହତେନ, ଏକଣେ ଭୂମି କି ବଲେ ସେଇ ପତିତାନ୍ତଃ
କାମିନୀକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ସେତେ ଚାନ୍ଦୋ ?

(ক্ষণংকাল নিষ্ঠুর) হে বন দেবতা গঙ্গা ! আপনারা কৃপা করে এই সহায়বিহীনা কামিনীকে
রক্ষা করবেন। আমি একে পরিত্যাগ করে ইচ্ছাকৃত দোষে দোষী হচ্ছিনে ; এর বনবাস-
যন্ত্রণা স্বচক্ষে দেখা নিতান্ত ক্লেশকর হয়েছে।
এক্ষণে আমি একে পরিত্যাগ করে গেলে আপনার
আত্মীয় ব্যক্তিদের নিকট যেতে পারেন। তবে
আর কেন !—এই সময় প্রিয়ার নিদ্রা ভঙ্গ না
হতে হতেই যাই। (কিঞ্চিৎদূর গমন ও প্রত্যা-
বর্তন করিয়া) হায় ! হায় ! আমি যে কোন
মর্তেই যেতে পাচ্ছিনে—তবে আর একবার
প্রিয়ার চন্দ্রবদন খানি ভাল করে দেখে যাই।
(দময়স্তীর নিকটে উপবেশন করিয়া) প্রিয়ে,
তোমাকে পরিত্যাগ করে যেতে কোন মর্তেই
ইচ্ছা হচ্ছে না। তুমি যখন নিদ্রাভঙ্গ হয়ে উঠে
আমাকে দেখতে পাবেনা, তখন যে তুমি কি
করবে তা আমি কিছুই বলতে পারিনা।
(সরোবরে) হা হত বিধাতঃ ! তোমার মনে

କି ଏହି ଛିଲ !—ଧିନି ରାଜ-ଅନ୍ତଃପୁରେ ମର୍ବଦାଇ
ସଖୀଗଣକର୍ତ୍ତକ ବେଶିତ ହୟେ ଥାକୁତେନ, ତିନି ନିବିଡ଼
ବନମଧ୍ୟେ କେମନ କରେୟ ଏକାକିନୀ ଥାକୁବେନ ?—

ଗୀତ ।

ରାଗିଣୀ ପରଜ—ହାଲ ଆହାଠେକ ।

ପ୍ରେସି ମନ ପ୍ରାଣ ତବଙ୍କାଛେ ଝାଖିଯେ ।
ବିଦାୟ ହଇ ଶୂନ୍ୟ ଦେହ ଲଇଯେ ॥
ବିଧି ହୟେ ଅନୁକୂଳ, ସଦି ଦେନ କୁଳ,
ଶୁଦ୍ଧୀ ହବ ପୁନଃ ମିଲିଯେ ॥
ଈଶ୍ଵର କୃପା କରେ, ରକ୍ଷିବେ ତୋମାରେ,
ଆମି ଗେଲେ ତୋମାରେ ତ୍ୟଜିଯେ ॥

ନା—ଆର ଏଥାନେ ଥାକା ଉଚିତ ନାହିଁ । ପ୍ରିୟାର
ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ନା ହତେ ହତେଇ ପ୍ରଶ୍ନାନ କରି । ଜୀବିତେ-
ଶରି, ବନ ମଧ୍ୟେ ତୋମାକେ ରେଖେ ଚଲେମ, ସେ ଜନ୍ୟେ
ତୁମି, ଆମାକେ ଦୋଷୀ କରୋ ନା; କାରଣ ବିଧାତା
ଆମାଦେର ପ୍ରତି ନିତାନ୍ତ ବିଯୁଥ; ନତୁବା ଏକମାତ୍ର
ଘଟନା ହବେ କେନ ?—ପ୍ରିୟେ, ଏଥିନ ଆମି ଚଲେମ,
ଜଗନ୍ନାଥର ତୋମାକେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ।

[ଦୀର୍ଘ ନିଷ୍ଠାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଯା ଦମୟନ୍ତୀର
ପ୍ରତି ଦୃଢ଼ି କରିତେବ ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

(কলির পুনঃপ্রবেশ ।)

কলি । (স্বগত) এই ত আমার অভিলাষ
পূর্ণ হলো । কেমন, এখন তোমার প্রাণাধিক
মল কোথা রেল ? — তখন যে বড় দেবগণকে
পরিত্যাগ করে নলের গলায় মালা দিছলে ? রে
নির্বোধ কামিনি ! তুই আমার অভিলাষিত হয়ে
একটা সামান্য মানুষকে বরণ কলি ! তুই আমার
ক্ষমতা কি জ্ঞান্বি বল ! — এমন যে শুরুপতি-
মহিষী শচী, ও যক্ষরাজ-মহিষী মুরজা, তাঁরাই
আমার নামে কাঁপেন — তা অন্য কে কোথা
আছে । সে যা হোক, আমি এখন শুরুপুরে
যাই ; তুমি বনে বনে কেঁদে মর ।

[অন্তর্ধান—আকাশে কোমল বাদ্য ।
দম । (নিজ্বা ভঙ্গ হইয়া গাত্রোথানপূর্বক স্বগত)
কৈ, প্রাণেশ্বর কোথায় ? আমাকে এই নির্জন
বন মধ্যে একাকিনী রেখে তিনি কোথা গেলেন ?
নাথ কি আমার সঙ্গে পরিহাস কচেন ?
আর তাই বা কেমন করে বলি ! — এক্ষণ্প স্থানে
এক্ষণ্প অবস্থায় পরিহাসই বাঁকেমন করে সত্ত্বে !

—ତବେ କି ତିନି ଆମାକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେଁ
ଗେଲେନ ! ଆର ତୀର ମତନ ଧର୍ମପରାୟଣ ହସେ ଧର୍ମ-
ପତ୍ରୀକେ ପରିତ୍ୟାଗଇ ବା କିରାପେ ସଞ୍ଚବେ ! ମହାରାଜ,
ଆପନି ସଦି ଲତା ବିତାନେ ଆହୁତ ହସେ ଆମାର
ସଙ୍ଗେ ପରିହାସ କତେ ଆରାତ୍ତ କରେଁ ଥାକେନ, ତା
ହେଲେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋନ୍, ଆମି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତା ହେଁଛି ।
(ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଅବଲୋକନ କରିଯା) କୈ, ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର ତ
ଏଥାନେ ନାହିଁ । ତବେ କି ତିନି ଆମାକେ ସଥାର୍ଥିଇ
ପରିତ୍ୟାଗ କରେଁ ଗେଲେନ !—(ସରୋଦନେ) ହେ
ଜୀବିତେଶ୍ୱର ! ଆପନି ଆମାକେ କି ଅପରାଧେ
ପରିତ୍ୟାଗ କରେଁ ଗେଲେନ ? ନାଥ, ଆମି ତ ସାଧ୍ୟାତ୍ମ-
ମାରେ ଆପନାର ସେବା କତେ କଥନିଇ କ୍ରାଟି କରିନି,
ତବେ କି ଜନ୍ୟେ ନିରପରାଧିନୀ କାମିନୀକେ ପରିତ୍ୟାଗ
କରେଁ ଗେଲେନ ?—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର, ପୂର୍ବେ ଆପନି ଲୋକ-
ପାଳ ଗଣେର ସମୁଖେ ଯା ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରେଛିଲେନ, ତା
କି ଆପନି ସକଳିଇ ବିଶ୍ୱାସ ହେଲେନ !—ନାଥ, କି
ଦୋଷେ ଆମାକେ ଏହି ବିଜନ ବିପନେ ପରିତ୍ୟାଗ
କରେଁ ଗେଲେନ ?—

গীত ।

রাগিণী পাহাড়ি—ভাল আড়াচেকা ।

কি দোষে অধিনী দোষী তব চরণে হে ।

আঘারে ত্যজিবে তুমি জানিনে স্বপনে হে ॥

একমাত্র প্রাণপত্তি, অবলা জনের গতি,
সে ধনে বঞ্চিত হলে, কি কাষ জীবনে হে ॥

দেখিয়ে নিবিড় বন, চঞ্চল হতেছে মন,
অবলা জীবন তবে, রাখিবে কেমনে হে ॥

নেপথ্যে । আরে শালা, আমি যে দিকে বলি
তুই সেই দিকে আয় না ।

দম । (নেপথ্যাভিমুখে অবলোকন করিয়া)
এ কি ! যমদূতের মতন ধরুর্বাণ হাতে করে কে
হৃজন এই দিকে আস্ছে না ! প্রাণেশ্বর, এখন
আমি কার শরণাপন্ন হই ? (রোদন) ও মা !
এই যে তারা দেখ্তে দেখ্তে এসে পড়লো—
তবে আমি এই গাছের আড়ালে একটু ঝুঁই ।

[অস্থান ।

(ହୁଇ ଜନ ସ୍ୟାଧେର ଅବେଶ ।)

ପ୍ରଥମ । ଆରେ, ଆମି ତୋକେ ଯା ବଲି ତା
ଶୋନ୍ନା । ତୁଇ ଏହି ବନେ ଆଯ ! ଆମି ସେ ସେ
ଦିନ ଏହି ବନେ ଏକ୍ଟା ହରିଂ ମେରେ ଛିଲୁମ୍, ତା
ତୋକେ ଆର କି ବଲ୍ବୋ !

ଦ୍ଵିତୀୟ । ଦେଖ, ଏକ ଶାଳ ବୁନ୍ଟାର ଭେତର ସେ
ଖର୍ଗୋଶ ଆଛେ, ସେ କଥା ଆର ଆମି ତୋକେ
ବଲ୍ବେ ପାରିନେ । ଏକ ତୌର ହାଁକିଲେ ହ ତିନ୍ଟି
ମାରା ପଡ଼େ ।

ପ୍ରଥମ । ଆରେ ଶାଳା, ଖର୍ଗୋଶ ମେରେ କି
ହବେ ? ଓର ଏକ୍ଟାତେ ସେରଭୋର ମାଂସ ଓ ହବେନା ।
ଆର ଏକଟା ହରିଂ ମାରି ପାଲେ ସେ ତିନ ଚାର
ଦିନେର କାଷ ଶୁଣିଯେ ସାବେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ । ତାଇ, ଆମାଦେର ରୋ ବଡ଼ ଖର୍ଗୋ-
ଶେର ମାସ ଭାଲ ବାସେ ; ସେ ଶାଲୀ ଖର୍ଗୋଶେର
ମାସ ପେଲେ ଆର କିଛୁ ଚାହିଁ ନା । ଆମି ଶିକାର
କରେ ଆସିବାର ସମୟେ ସେ ବଲେ ଦେଇ ସେ “ଆମାର
ଜନ୍ୟେ ଏକ୍ଟା ଖର୍ଗୋଶ ମେରେ ଆନ୍ତିତେଇ ହବେ ।

ପ୍ରଥମ । ଆରେ, ସେ ଶାଲୀଦେର କତା ଶୁଣିତେ

গেলে কাফ চলেনা। তাদের কি; তারা কৈবল
ষরে বসে যদ্ধানি কভে পারে বৈত নয়। যাদের
আন্তে হয়, তারাই টের পায়।

দ্বিতীয়। তুই যা বলিস ভাই, সে বড় ভাল
লোক। এই আমি সকাল ব্যালা শিকার কভে
বেরিয়ে এয়েছি; গিয়ে দেখ্বো সে খেয়ে দেয়ে
দোরে খিল্ দিয়ে ঘুমুচে; কিন্তু আমি গেলেই
সে, ভাই, তঙ্গুণি উটে আমাকে ভাত্ বেড়ে
দ্যায়। আমি ঘুম্ ভাঙ্গাই বলে সে কথনই রাগ
করে না।

প্রথম। তবে তার কথা শুন্তেই হয়। আজ্ঞা
ভাই, আগে একটা হারং মেরে আনিগো চল;
তার পর ঘাৰার সময় তার জন্যে থর্গোশ মেরে
নিয়ে যাবো।

দ্বিতীয়। তবে ভাই ভাল। (উভয়ের কিঞ্চিৎ
গমন)।

নেপথ্য। হে জীবিতনাথ! এই ভুজঙ্গ
দংশনে আমার প্রাণ ষায়। তা আমার প্রাণ
ষাক্ তাতে কোন ক্ষতি নাই; কিন্তু হত্যকালে

ଯେ ତୌମାର ମୁଖଚଞ୍ଜ ଦେଖିତେ ପେଲେମ ନା, ଏହି ବଡ଼ ଖେଦ ରୈଲ ।

ପ୍ରଥମ । ଭାଇ, ଏହି ବନେର ଭିତର ଏକ୍ଟା ମେଘେ-
ମାନୁଷ କାନ୍ଦଚେ ନା ?

ଦ୍ଵିତୀୟ । ହାଁ ଭାଇ, ଚଳ ଦେଖି କୋନ୍ ଦିକେ
ଦେଖିଗେ ।

ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ ।

ରାଗିଣୀ ଜୟଜୟଙ୍କୀ—ଭାଲ ଏକତାଳ ।

ଏ ସମରେ ପ୍ରାଣପତି ରହିଲେ କୋଥାର ହେ ।

ଭୁଜଙ୍କ ଦଂଶନେ ଆଜ, ପ୍ରାଣ ମମ ଯାଇ ହେ ॥

ତବ ସନେ ଦେଖା ଆର, ହଲ ନା ହେ ପୁନର୍ବାର,

ଯନୋ ଛୁଅ ତବେ ମୋର, ଜାନାବୋ କାହାର ହେ ।

ତବ ବିଚ୍ଛେଦ ବିଷେତେ, ଛିଲ ପ୍ରାଣ ଏଦେହେତେ,

ଏଥନ ଭୁଜଙ୍କ ବିଷେ, ପ୍ରାଣ ରାଖା ଦାର ହେ ॥

ପ୍ରଥମ । ଏହି ଦିକେ ବୋଧ ହକ୍କେ । ତା ଚଳ
ଦେଖି ଗେ ।

[ଅଞ୍ଚାନ ।

ନେପଥ୍ୟ । ଓଗୋ, ଭୂମି ଯେଇ ହେଉ, ଆମାକେ
ଏହି କରାଲ ଭୁଜଙ୍କ ପ୍ରାସ ହତେ ରକ୍ଷା କର ।

নেপথ্যে। ঐ ওরে! মন্ত শাপ রে!—এ দিকে
আয়—এ দিকে আয়।

বিতীয়। কোথা রে? ভয় নাই—ভয় নাই।

[অস্থান।

(দময়স্তীর পুনঃ প্রবেশ।)

দম। (স্বগত) আঃ! বঁচ্লেম। জগদীশ্বর
রক্ষা করেন।

(ছইজন ব্যাধের পুনঃ প্রবেশ।)

প্রথম। ওরে, সে মেয়ে মানুষটা কোন্ দিকে
গেল? চল্না দেখিগো।

বিতীয়। ঐ যে সাম্মে দাঁড়িয়ে আছে। চল্না
ওর কাছে যাই। (উভয়ের কিঞ্চিত আগমন)।

দম। বাপু, জগদীশ্বর তোমাদের মঙ্গল
করুন।

বিতীয়। তা করেন করবেন। এখন তুমি
মেয়ে মানুষ হয়ে একলা এ বনে কি কতে এসে-
ছিলে বলত? এই আমরা না থাক্লেত তোমাকে
সাপে খেরে ফেলেছিম।

ଦମ । ବାହା, ଆମି ନିର୍ଧାରିପତି ମହାରାଜ
ନଲେର ମହିଷୀ । ହର୍ଦୈବ ବଶତଃ ଉତ୍ସକେଇ ବନବାସୀ
ହତେ ହେଯେଛିଲ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ । ତା ଏଥିନ ତୋମାର ମେ ନଲ କୋଥା ?

ଦମ । ଆମି ବନ ଭଗଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ହେଯେ
ତାଁର ଅଙ୍କେ ମନ୍ତ୍ରକ ରେଖେ ନିଦ୍ରା ଗିଯେଛିଲେମ ।
ପରେ ନିଦ୍ରା ଭଞ୍ଚ ହେଯେ ତାଁକେ ନା ଦେଖିତେ ପେଯେ ତାଁର
ଅନ୍ଧେବଣେ ଏଇ ବନେ ଭଗଣ କରେୟ ବେଡ଼ାଳି ।

ପ୍ରଥମ । (ଦ୍ୱିତୀୟର ପ୍ରତି ଜନାନ୍ତିକେ) ତାଇ,
ତବେତ ଶୁବିଧେ ହେଯେଛେ—ମେ ନଲ ନେଇ । ତା ତୁଇ,
ତାଇ, ଓକେ ବୁଝିଯେ ଶୁବିଧେ ଘରେ ନେ ଘାବାର ଚେଟା
ପା ନା । ଆମାର ତ ବିଯେ ହୟ ନି ; ତୁ ତ ଆମାର
ଘରେର ପିନ୍ଧି ହେଯେ ଥାକ୍ବେ । ତାଇ, ଓକେ ଦେଖେ
ଆମାର ମନ୍ତ୍ରକ ଏକେବାରେ କେମନ ହେଯେ ଉଠିଲୋ ।
ତୁଇ, ତାଇ, ଆମାର ଜନ୍ୟେ ଓକେ ହୁ ଏକଟା କଥା
ବୁଝିଯେ ବଲ୍ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ । ତୁଇ ଶାଲା କି ଶ୍ଵାରନା ! ଆମି ଓକେ
ବଲେ କରେ ନେବାଇ, ଆର ତୁଇ ଲ୍ଲାରେ ବସେ ମଜା କର ।

ପ୍ରଥମ । ରାଗ କରିଦୁ କେନ ତାଇ ? ତୋର ଏକଟା

আছে, আমি সেই জন্যে ওকথা বল্ছিলেম।
তা ওকে নেচল, না হয় আমাদের হজ্জনকারই
থাকবে।

দ্বিতীয়। এ কায়ের কথা। তা তুই দাঁড়া,
আমি ওকে ছটো বুঝিয়ে বলি। (দময়ন্তীর
প্রতি) দেখ ভাই, এ বনে যে বাঘ তাজুক আছে,
তাতে কি তোমার নল এখনো বেচে আছে!
কোন্ কালে তাকে খেয়ে ফেলেছে। তা তুমি
বনে বনে এক্লা বেড়িয়ে কি করবে; এর চেয়ে
বরং আমাদের ঘরে চল।

প্রথম। আমার সঙ্গে।

দ্বিতীয়। গোল কচিস্! তবে হলোনা যা—

প্রথম। না ভাই, আমি চুপ করে রইলুম্,
তুই বল।

দ্বিতীয়। দেখ, তুমি আমাদের সঙ্গে গেলে
খুব শুধে থাকবে। হরিৎ, বরা, খরগোশ,—
তোমার যা ইচ্ছে হবে তাই এনে দেবো। আর
আমাদের কাছে থাকলে তুমি কত মজায় থাকবে।
তা তুমি চল, আমাদের ঘরে চল।

ପ୍ରଥମ । ତାଇ, ଓ ଚୂପ୍ତ କରେ ଆହେ; ବୋଥ ହ୍ୟ
ଓର ଅଳ୍ପ ଲେଗେଛେ । ତା ଆଯ ନା ଆମରା ନେଚେ
ଗେଯେ ଆରୋ ଭୁଲିଯେ ଦିଇ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ । ବେସ ବଲେଛିମ । ତା ଆର୍ ଗାଇ ।

ଉଭୟେ ଗୀତ ।

ରାଗିଣୀ କାଲେଂଡା—ତାଳ ଖେମଟା ।

ଚଲଲୋ ଧନି ତୁମି ଆମାଦେର ସରେ ଲୋ ।

ଯଥନ ଯା ଚାବେ ଏନେ ଯୋଗାବ ଲୋ ।

ଅତୁଳ ଶୁଖେ ତୋମାଯ ରାଖିବୋ ଲୋ ।

ପ୍ରାତୀ ଆର ହରିଂ, ଶିକାର ନିତ୍ୟ କରି ଲୋ,

ଥାବେ ମନେର ଶୁଖେ, ଯା ମନେ ଚାବେ ଲୋ ॥

(ବୃତ୍ତ ।)

ଦୟ । (ସ୍ଵଗତ) ହେ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ! ଆପନି କୃପା
କର୍ଯ୍ୟ ଏହି ମୃଶଂସ ହୁରତୀଙ୍କ ବ୍ୟାଧେର ହାତ ହତେ
ଆମାକେ ରକ୍ଷା କରୁଣ । (ପ୍ରକାଶ) ଦେଖ, ଆମି
ଯଦି ଆମାର ଜୀବିତେଥରେର ପୁନରାୟ ଦେଖା ନା
ପାଇ, ତା ହଲେ ଆମି ପ୍ରାଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରେୟ ତାଁର
ବିଚ୍ଛେଦ ସତ୍ତ୍ଵଣା ହତେ ମୁକ୍ତ ହବ ।

ହିତୀଯ । ଓ ଭାଇ, ଓ ସେ ପରାଣ ପରୀଣ କି
ବଳ୍ଚେ, ଓର ପରାଣେ ଝୁଖି ଲେଗେଛେ ?

ଅର୍ଥମ । ତା ନାହିଁ ରେ, ତା ନାହିଁ । ଓ ବଳ୍ଚେ
“ମେଇ ନଲେର ସଦି ଦେଖା ନା ପାଇ ତା ହଲେ ପରାଣ
ତ୍ୟାଗ କରିବୋ । ଦେଖ୍ ଭାଇ, ଓ ସଦି ଆମାଦେର
କଥା ନା ଶୋଇଲେ, ତବେ ଆମରା ଓକେ ଜୋର କରେୟ
ଧରେ ନେ ସାବ ।” ଓ ମେଯେ ମାନୁଷ ବହି ତ ନାହିଁ, ଓ ତ
ଆମାଦେର ଜୋରେ ପାରିବେ ନା ।

ହିତୀଯ । ମେଯେ ମାନୁଷ କଥନିଇ ଆମାର ମଙ୍ଗେ
ପାରେ ନା । ତା ଦାଁଡ଼ା ଆମି ଓକେ ବଲି । (ଦମ-
ଇନ୍ଦ୍ରୀର ପ୍ରତି) ଦେଖ, ତୁମି ସଦି ଆମାଦେର କଥାଯ
ଭାଲମାନ୍ତିଷ କରେୟ ନା ଏସୋ, ତା ହଲେ ଆମରା
ତୋମାକେ ଜୋର କରେୟ ଧରେ ନିରେ ସାବ ।

ଦମ । (ସରୋଦନେ) ହେ କଳଣାମର ପରମେଶ୍ୱର !
ଆପନି କୃପା କରେୟ ଏହି ଅନାଥା କୁଳକାର୍ମିନୀର
ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରନ । ଆପନି ଭିନ୍ନ ଏ ନିବିଡ଼ ବନ
ମଧ୍ୟେ ଆର ଆମାର କେହି ନାହିଁ ।

ଅର୍ଥମ । ଭାଇ, ଆମାର ପାଯେ ସେବ କେ ଆଶ୍ରମ
ଧରିଯେ ଲିଲେ ।

বিজীয় । আমিও আর দাঁড়াতে পারিনে ।
মলুম রে—পুড়ে-মলুম—পুড়ে-মলুম ।

[চীৎকার করিতে করিতে উভয়ের অস্থান ।
নম । এই যে হৃষ্ট স্বপ্নজীবনেরা ভস্ম হয়ে
গেল । হায় ! প্রাণেশ্বর, তোমার নিমিত্তে যে
আমাকে কত যন্ত্রণাভোগ করে হচ্ছে, তা আর
কাকে বল্বো ! আরো যে কত কষ্ট পেতে হবে,
তাই বা কেমন করে জান্বো ! হে হৃদয়বন্ধন !
আমি আর আপনার বিরহ-যন্ত্রণা সহ করে
পারিনে ; আপনি দেখা দিয়ে আমার প্রাণ রক্ষা
করুন । (পরিক্রমণ করিয়া অশোক ঝুক্ষের
প্রতি) হে অশোক তরুবর ! আপনি যদি আমার
প্রাণবন্ধনকে দেখে থাকেন, তা হলে অনুগ্রহ
করে বলুন, আমি কোথা গেলে তাঁর দেখা
পাব ? কৈ, আপনি যে আমার কথার কোন
উত্তর দিচ্ছেন না ! — হায় ! হায় ! হৃদশায়
পতিত হলে কেহই তার সহায়তা করে না ।
প্রাণেশ্বর, যদিও আপনি নিরপরাধে আমাকে
পরিত্যাগ করে গেলেন, কিন্তু যত দিন আমার

দেহে প্রাণ থাকবে, আমি তত দিন পর্যন্ত আপনার অঙ্গে করবো; দেখি বিধি অনুকূল হন্কি না।

[প্রস্তাব।

দ্বিতীয় গভৰ্ত্ব।

বন।

(নলের প্রবেশ।)

নল। (স্বগত) এই ত দময়স্তীকে পরিত্যাগ কর্যে এলেম। এখন কি করি! কোথায় যাই? আহা! আমি বল্তে পারিনে যে নিজ্বাভজ্জ হয়ে সেই পতিপ্রাণ কামিনী কি পর্যন্ত ব্যাকুল হ্ৰেছেন। এই জনশূন্য বনমধ্যে তাঁৰ আৱ কেহই নাই। হায়! হায়! আমি কি নিষ্ঠুৱ! আমি তাঁকে পরিত্যাগ কর্যে চঙ্গালেৱ ন্যায় কৰ্ম কৰেছি। হা হত বিধে! তুমি কেন আমাকে এমন ছবুঁড়ি প্ৰদান কলে?

(କାଠଚେଦକ ବେଶେ କଲିର ପ୍ରବେଶ ।)

କଲି । ମଶାଇ, ଆପଣି କେ ଗା ? ଆପନାର ଆକାର ଦେଖେ ବୋଧ ହଜେ ସେ ଆପଣି ବନବାସୀ ନନ୍ । ଏହି ଭୟକର ବନ, ଚାରିଦିକେ ବାଘ ଭାଙ୍ଗୁକ ଚରେ ବେଡ଼ାଛେ, ଆପଣି କି ଭରସାଯ ଏଥାନେ ଏକଳା ଦୀନିଭିତ୍ତି ରହେଛେ ?

ନଳ । ଆମି ନିଷଥ-ଅଧିପତି ; ଆମାର ନାମ ନଳ । ଆମାର କନିଷ୍ଠ ଭାତୀ ପୁକ୍ଷର କର୍ତ୍ତ୍ଵକ ଦୃତ କ୍ରୀଡ଼ାତେ ରାଜ୍ୟଚୁଯ୍ୟତ ହୁଏ ବନବାସୀ ହୁଏଛି ।

କଲି । କି ବଲେନ ମଶାଇ ! ଆପନାରି ନାମ ନଳ ! ଦେଖୁନ, ଖାନିକ କଣ ଆଗେ ଏକଟି ପରମ ଶୁନ୍ଦରୀ ମେଯେ ମାନୁଷକେ ବାବେ ଧରେ ନିଯେ ଗେଲ । ବାଘଟା ସଥିନ ତାକେ ଧରେ ନିଯେ ଯାଇ, ତଥିନ ମେ ଆପନାରି ନାମ କରେ କାନ୍ଦିଛିଲ ।

ନଳ । (ସରୋଦନେ) ତବେ କି ଆମାର ଜୀବିତେ-ଶରୀ ହିଂସକ ପଣ୍ଡ କର୍ତ୍ତ୍ଵକ ବିନାଶିତ ହୁଏଛେ ! — ହା ପ୍ରାଣାଧିକ ପ୍ରିୟତମା ! ହା ଚାକ୍ରହାଶିନି ! ହା ପତିପ୍ରାଣୀ ଦମ୍ୟାନ୍ତି ! ତୁମି ଅନାଥୀ ହୁୟେ ବନ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟାସ୍ର କର୍ତ୍ତ୍ଵକ ଭକ୍ଷିତ ହବେ ସଲେ କି ଏ ନରାଧିକରେ

বরণ করেছিলে ? — রে কঠিন আণ ! তুই এ কথা শুনে এখনো এ দেহে বাস কঢ়িস ? তুই যে আর সে পতিপ্রাণী কামিনীর মুখচন্দ্র দেখ্তে পাবিনে — আর সে শুধাময় বাক্যও শন্তে পাবিনে — তোর এই মুহূর্তেই সেই সরলার সহগামী হওয়া উচিত,— হ্যাঁ প্ৰেয়সি ! তোমার অদৃষ্টে কি এই ছিল !— (মৃচ্ছা) ।

কলি। (স্বগত) এই ত আমাৰ মনস্কামনা পূৰ্ণ হলো। রে নৱাধম ! তুই যখন আমাৰ মনোনীত কামিনীৰ পাণিপ্ৰহণ কৱেছিস, তখন তোৱ এই রূপই ফলভোগ কৱা উচিত। এখন ঘাই; আৱ এ খানে থাক্ৰাৰ প্ৰয়োজন কি।

[অন্তর্ধান।

নল। (চেতন হইয়া সৱেদনে) আনেশ্বৰি, আমি কি তোমাৰ প্ৰফুল্ল বদন-কমল আৱ এ জল্লে দেখ্তে পাবনা ? তোমাৰ সে শুধাময় বাক্যে আৱ কি আমাৰ কৰ্ণকুহৰ শীতল হৰেনা ? তোমাৰ সে মৱাল বিনিষ্ঠিত গমন আৱ কি দেখ্তে পাৰ না ? তুমি কৃ শৃঙ্গাল অপেক্ষা

କୋରିଲ୍ ବାହ୍ୟଗଲ ହାରା ଅକ୍ଷତ୍ରିମ ପ୍ରେମେର ସହିତ
ଆର ଆଁଲିଙ୍ଗନ କରିବେ ନା ? ହାଁ ! ହାଁ ! ପ୍ରେସେ,
ତୁମି କୋଥା ଗେଲେ ?

ଗୀତ ।

ଧାଗଣୀ ଈତରବୀ—ଠାଳ ଯଧ୍ୟାନ ।

ଯାରେ ଯାରେ ଯା ଓ ରେ ପ୍ରାଣ ଏ ଦେହ ତ୍ୟଜିଯେ ।
ଜୀବନ ନା ସେ ତୋମା ଲାଗି, ହଇଯେ ସ୍ଵଜନ ତ୍ୟାଗୀ,
ହାରାଲ ଜୀବନ ଧନ, ବନ ଯାବେ ଆସିଯେ ॥
ଆର କି ମୂରୁର ହାସି, ପରିମଳ ମୁଖଶଶୀ,
'ପାଇବେ ଦେଖିତେ ତୁମି, ଆମାର ଦେହେ ଥାକିଯେ ।

ମେପଥ୍ୟ । ହେ ପୁଣ୍ୟଲୋକ ନଳ ! ଆପଣି ସଦି
ଏ ବନେ ଥାକେନ, ସତ୍ତର ଏସେ ଆମାକେ ମୁକ୍ତ କରନ ।
ନଳ । (ସଚକିତେ) ଏ କି ! ଆମାକେ ମସ୍ତ୍ରୋ-
ଧନ କରେୟ କେ ଏ କଥା ବଲ୍ଛେ ?

ମେପଥ୍ୟ । ହେ ନଳରାଜ ! ଆମି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲେଶ
ପାଇଛି ; ଆପଣି ଶ୍ରୀଅ ଏସେ ଆମାକେ ମୁକ୍ତ କରନ ।
ନଳ । ଦୂରେ ଓଟା ଦାବାନଳ ବୋଧ ହଜେ ନା ?

আর ক্রি খান থেকেই এই কথা শোনা থাকে।
যা হোক, একবার কাছে গিয়ে দেখিই না কেন
ব্যাপারটা কি।

[অঙ্কন।

তৃতীয় গর্ভাক্ষ।

তপোবন সরিধ বন।

(দময়স্তীর প্রবেশ।)

দম। (স্বগত) এ বন যে কতদুর পর্যন্ত
বিস্তীর্ণ, তার কিছুই জান্তে পাচ্ছিনে। আমি
কদিন আহার নিজু ত্যাগ করে কেবল ভ্রমণ
করে বেড়াচি; কিন্তু এমন একটি মহুষ্যকে
দেখতে পাচ্ছিনে যে তাকে জিজ্ঞাসা করি।
হায় ! হায় ! আমার অদৃষ্টে কি এই ছিল ?
আমি মহারাজাধিরাজ তীমসেনের কন্যে, ও
পুণ্যঝোক নলরাজার মহিষী হয়ে আমার কপালে

ଏହି ହଲୋ ! (ରୋଦନ) । ହା ପିତା ମାତା ! ଆମି
ତୋମାହେର କତ ଆଦରେର ମେଯେ ଛିଲେମ ; ଏକଣେ
ସ୍ଵହାର୍ଯ୍ୟବିହୀନ ହୟେ ଏକାକିନୀ ବନେ ଭରଣ କରେ
ବେଡ଼ାଙ୍କି, ଏ କଥା ତୋମରା କିଛୁଇ ଜାନ୍ତେ ପାଞ୍ଚ
ନା । ଆମି ବନେ ବନେ ବେଡ଼ିଯେ ଏକୁପ ଅବସନ୍ନ
ହୟେ ପଡ଼େଛି ଯେ, ବୋଧ ହୟ ଯେନ ଶ୍ରୀନ୍ଦ୍ର ଆମାକେ
କାଳେର କରାଳ ଗ୍ରାସେ ପତିତ ହଠେ ହବେ । ଆହା !
ଜଗଦୀଶର କୃପା କରେ ତାଇ କରନ । ତା ହଲେ
ଆମି ଏ ସନ୍ତ୍ରଣ ହଠେ ଏକେବାରେ ଯୁକ୍ତ ହିଁ । ବନେ
ବନେ ବେଡ଼ିଯେ ଏକୁପ କ୍ଲାନ୍ଟ ହୟେ ପଡ଼େଛି ଯେ ଆର
ଚଲୁତେ ପାରିନେ । ଏଥନ ଏକଟୁ ଏହି ଶୁଶ୍ରୀତଳ
.ବଟଗାଛେର ଛାଯାଯ ବସି, (ଉପବେଶନ) । ଆହା !
ସ୍ଥାନାଟି କି ରମଣୀୟ ! ବୋଧ ହକ୍ଷେ ଏଟି ତପୋବନ
ହବେ । ଏହି ଯେ, ଆହୁତିର ଧୂମେ ହକ୍ଷେର ପତ୍ର ଗୁଲି
ସବ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୟେ ଗେଛେ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକେ ନାନାବିଧ ବନ-
କୁମୁଦ ପ୍ରକୃତିତ ହୟେ କି ଶୁଗଙ୍କଇ ବେଳକ୍ଷେ !
ଆମାର ବୋଧ ହକ୍ଷେ ଆମି ଯେନ ନନ୍ଦନକାନନେ ବସେ
ଆଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରେର ଅଦର୍ଶନେ ପ୍ରାଣ ଯେ କି
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଲିତ ହକ୍ଷେ, ତା ଆର କାକେ ଜାନାବ !

ହାଁ ! ହାଁ ! ଜୀବିତ ନାଥ, ତୁ ମି ଆମାକେ କି
ଦୋଷେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଗେଲେ ? (ରୋଦନ୍) ।

ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ ।

ରାଗଣୀ ପିଲୁ—ତାଳ କାଓୟାଲୀ ।

ଜୟ ତ୍ରିଲୋକ ପାଲକ ନାଶକ ଘରେଶ୍ଵର ।
ହତାଶ ଭାଲକ ଦିଗ୍ନ୍ଦ୍ରର ॥
ସୁରାରି ନାଶନ, ବୁଦେଶ ବାହନ,
ଭୁଜଙ୍ଗ ଭୂଷଣ, ହର ଜଟାଧର ।
ବିଷାକ୍ତ କଞ୍ଚକ, କୃତାନ୍ତ ବଞ୍ଚକ,
ତ୍ରିଶୂଳ ଧାରକ, ଶିବ ଶୁଭକ୍ଷର ॥

ଦମ । (ଗାତ୍ରୋଥାନ କରିଯା) କେ ଏକଜନ
ତେଜଃପୁଞ୍ଜ ତପସ୍ତୀ ଏହି ଦିକେ ଆସ୍ଚେନ ନା ? ବୋଧ
ହୁଯ ଯେନ ବିଧାତା ଆମାର ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖିତ ହୁଏ
ଆମାକେ ସାତ୍ତ୍ଵନା କରିବାର ଜନ୍ୟ ଝରି ଝାପେ ଏହି
ଦିକେ ଆସ୍ଚେନ ।

(ବଶିଷ୍ଠେର ପ୍ରବେଶ ।)

ଦମ । (ଅଗ୍ରସର ହଇଯା) ଭଗବନ୍, ଆପନାର
ଚରଣେ ପ୍ରଣିପାତ କରି । (ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ ।)

ବଶି । ବଂସେ, କଳ୍ୟାଣମୁଣ୍ଡତେ ।

ଦମ । ଭଗବନ୍, ତିମିରାହୁତ ରଜନୀଯୋଗେ ଦିକ୍-
ଆନ୍ତ ପଥିକ ସଦି ସମ୍ମୁଖେ କୋନ ଗୁହସ୍ତେର ଆଲୟ
ଦେଖେ; ସେ ଯେମନ ଗୁହୀର ନିକଟ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରେ, ଆମିଓ ସେଇଙ୍କପ ଆପନାର ଶରଣାପନ୍ନ ହଲେମ ।

ବଶି । (ସ୍ଵଗତ) ଏ କଳ୍ୟାଟିର ବାକ୍‌ପୁଟୁତା ଦେଖେ
ବୋଧ ହଚେ ଏଟି କୋନ ମହେ ବଂଶୋଦ୍ଧବା ହବେ ।
(ପ୍ରକାଶ) ବଂସେ, ହର କୋପାନଲେ କୁଞ୍ଚମାୟୁଧ
ପୁନରାୟ ଭୟ ହେବେନ ନା କି ? ତାଇ ତୁମି ତ୍ବାରିଷ
ନିମିତ୍ତେ ବନମଧ୍ୟେ ଏକାକିନୀ ବିଲାପ କରେ ।
କଳ୍ୟାଣି, ତୋମାର ଅଙ୍ଗ ମୌଷିତବ ଦେଖେ ବୋଧ ହଚେ
ସେନ ତୁମିଇ ସେଇ ରତ୍ନଦେବୀ ; ହର୍ଦୈବ-ବଶତଃ ପୃଥି-
ବୀତେ ଅବତୋର୍ଣ୍ଣା ହେବେ । ବଂସେ, ତୁମି କେ ? ପରି-
ଚଯ ପ୍ରଦାନ କର ।

ଦମ । ଭଗବନ୍, ଆମାର ଦୁଃଖେର କଥା ଆର କେନ
ଜିଜ୍ଞାସା କରେନ ! ଆମାର ଦୁଃଖେର କଥା ଶୁଣିଲେ
ପାଷାଣେ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।

ବଶି । ବଂସେ, ଈର୍ଯ୍ୟବଲଘୁନ କରେ ତୁମି
କେ ବଳ ।

ଦମ । ଭଗବନ୍, ଆମି ବିଦର୍ଭଦେଶାଧିପତି ମହା-
ରାଜ ଭୌମସେନେର ହୃଦୀତା ଓ ନିଷଥାଧିପତି ଧର୍ମ-
ପରାୟଣ ମହାରାଜ ନଲେର ମହିଷୀ । ଆମାର ସ୍ଵାମୀ,
ଦେବର ପୁକ୍ର କର୍ତ୍ତ୍ରକ ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାର ପରାଜିତ ହୟେ,
ଆମାକେ ସଜେ କରେୟ ବନବାସୀ ହୟେ ଛିଲେନ ।
ଦୁଃଖେର କଥା କି ବଲ୍ବୋ ! ବଲ୍ବେ ହଦୟ ବିଦୀର୍ଘ ହୟ ।
ବନଭରମଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳାନ୍ତ ହୟେ ଏକ ଦିନ ଆମି ତାର
ଅକ୍ଷେ ମନ୍ତ୍ରକ ରେଖେ ନିଜ୍ଞା ଯାଚିଲେମ ; ପରେ ନିଜ୍ଞା-
ଭଙ୍ଗ ହୟେ ଦେଖି ଯେ, ତିନି ଆମାର ନିକଟ ନାହିଁ ।
ମେଇ ଅବଧି ଯୁଥଭକ୍ତୀ କୁରଙ୍ଗିଣୀର ନ୍ୟାୟ ବନେ ବନେ
ତାର ଅସ୍ତ୍ରସଂଗ କରେୟ ବେଡ଼ାଚି ; କିନ୍ତୁ କୋନ ମତେଇ
ତାର ଦର୍ଶନ ପାଇନେ । (ରୋଦନ) ।

ଶଶି । (ସ୍ଵଗତ) ଆହା ! ଦିବାକରେର ବିରହେ
କମଳିନୀ ଯେତ୍ରପଣ ମଜୀନା ହୟ, ପତି-ବିରହେ ପତି-
ପ୍ରାଣୀ ରମଣୀରାଓ ମେଇ ରୂପ ହୟେ ଥାକେ । ଶିବ,
ଶିବ, ଶିବ ! (ପ୍ରକାଶେ) ବଂସେ, ରୋଦନେ ନିରୁତ୍ତ
ହୁଏ । ଦେଖ, ଜୀବ ମାତ୍ରେଇ ଯୁଥ ଦୁଃଖେର-ଭାଗୀ ।
ସୁଖାନ୍ତେ ଦୁଃଖ ଓ ଦୁଃଖାନ୍ତେ ସୁଖ ଆଛେଇତ । ଦେଖ,
ଏମନ ସେ ଚିରମ୍ବାରଣୀଯା ସାଧୀସତ୍ତ୍ଵ ସାବିତ୍ରୀ ତାକେଓ

ଅଣକାଳେର ଜନ୍ୟେ ତାର ପତିର ନିମିତ୍ତେ ବିଲାପ
କରିତେ ହେଲିଲା ।

ଦମ । ଭଗବନ୍, ଭଗବତୀ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସତ୍ୟବା-
ନେର ସହିତ ପୁନର୍ଶିଳନ ଦ୍ୱାରା ଶୁଖିନୀ ହେଲିଲେନ ।
ଆମି କି ଆମାର ପ୍ରାଣନାଥେର ପୁନର୍ବାସ ଦେଖା ପାବ ?

ବଣି । ଭଦ୍ରେ, ଆଶ୍ଵସ୍ତ ହୋ । ଆମି ଯୋଗ-
ପ୍ରଭାବେ ଅବଗତ ହଚି—ହୁଏ କଲି କର୍ତ୍ତ୍ରକ ତୋମା-
ଦେର ଏ ଦୂରବସ୍ଥା ହେବେ । ମେଇ ଅକ୍ଷ-ରୂପ ଧାରଣ
କରେ ପୁନରେର ସହାୟତାର ଦ୍ୱାରା ତୋମାର ଶ୍ଵାମୀକେ
ବନବାସୀ କରେଛେ ; ଏବଂ ମେଇ ଦୂରାୟାଇ ତୋମାର
ପତିର ଦେହ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଁ ତାକେ ଦୁର୍ବୁଜ୍ଞ ପ୍ରଦାନ
କରେ ତୋମାଦେର ଏକପ ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିରେଛେ । ବୃଦ୍ଧେ,
ଈର୍ଯ୍ୟ ହୋ । କିଛୁକାଳ ପରେ ତୋମାର ଶ୍ଵାମୀର
ସହିତ ପୁନର୍ଶିଳନ ଦ୍ୱାରା ଚିର ଶୁଖିନୀ ହବେ । ତୋମାର
ଶ୍ଵାମୀ କର୍କଟ କର୍ତ୍ତ୍ରକ ବରପ୍ରାପ୍ତ ହେଁ ସମ୍ପ୍ରତି ଅଯୋଧ୍ୟ
ନଗରେ ମହାରାଜ ଖତୁପର୍ଣେର ନିକଟ ସାରଥୀର କାର୍ଯ୍ୟ
ନିଯୁକ୍ତ ହେବେନ । ଭଦ୍ରେ, ଶୁବର୍ଣ୍ଣ ସେମନ ଆମି ଦିନ
ଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ଵଳତା ଲାଭ କରେ, ତୁ ମିଓ ମେଇଙ୍ଗପ ବିପଦ-
ଅଭିହତେ ଉକ୍ତାର ହେଁ ତୋମାର ସଶୋଭାତିର ସମ-

ধিক উজ্জ্বলতা লাভ করবে। এই বনের অন্তি-
দূরেই চেদি নগরে গমনের পথ আছে; তুমি
সেই পথ দ্বারা গমন কর; যত দিন পর্যন্ত তোমার
সৈতাগ্যশাশ্বীর পুনরুদ্ধর না হয়, তত দিন পর্যন্ত
সুবাহু রাজার রাজধানী চেদিনগরে গিয়ে অব-
স্থিতি কর। এক্ষণে আভিতি প্রদানের সময়
উপস্থিত—আর বিলম্ব কর্তে পারিনে! তোমার
মনোবাস্তু পূর্ণ হোক। (অন্তর্ধান)।

দম। এ কি! দেখ্তে দেখ্তে সেই তেজঃ-
পুঁজি মহাদ্বা কোথা গেলেন! এই যে তিনি
আমাকে আশ্বাস বাক্যে সাম্রাজ্য কচ্ছিলেন।
(করযোড়ে) প্রত, দাসীর প্রতি সদয় হয়েও
আবার কি জন্মে নির্দয় হলেন। আমি আপনার
আশ্বাস বাক্যে স্মৃত দেহে প্রাণ পাছিলেম।
নিদায় কালে বারিবর্ষণ হলে চাতকিনী যেমন
সুশীতল হয়, আমিও সেই রূপ আপনার প্রবোধ
বাক্য বর্ণ দ্বারা সুশীতল হচ্ছিলেম। ভগবন্
আপনি সহসা কোথা গেলেন? (নেপথ্যাভিমুখে
অবলোকন করিয়া) এ কি! এঁরা দুজন কে এদিকে

ଆସ୍ଛେନ ? ବୋଧ ହଚେ ଏହା ହଜନ କୋନ ସତ୍ରାଣ୍ଡ
ବ୍ୟକ୍ତି ହବେନ । ଯାଇ ହୋକ, ଏକଟୁ ଗାଛେର ଆଡ଼ାଲେ
ଦାଁଡ଼ାଇ; ଦେଖି ନା, ଓରା ଏଥାନେ କି ନିମିତ୍ତେ
ଆସ୍ଛେନ । (ସଂକାଳିତରାଲେ ଅବଶ୍ଵିତି) ।

(ହଇ ଜନ ବନ୍ଦିକେର ପ୍ରବେଶ ।)

ଅର୍ଥମ । ଡାଇ. ଏଇତ ଦେ ତପୋବନ ; ତୁ ତଗ-
ବାନ ବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ଝବିଗଣେର ପର୍ଗକୁଟାର ଦେଖା
ଯାଚେ । ବେଳାଟାଓ ପ୍ରାୟ ଅପରାହ୍ନ ହେଁବେଳେ । ଏହି
ଯେ ତଗବାନ ପ୍ରଭାକର ଅନ୍ତାଚଳ ଚୁଡ଼ାବଲମ୍ବୀ ହେଁବେଳେ ।
ତା ଆଜ୍ ଆମାଦେର ତୁ ଝବିଗଣେର ନିକଟ ଆତିଥ୍ୟ
ସ୍ଥିକାର କଲେ ହ୍ୟ ନା ?

ଦ୍ୱିତୀୟ । ହଁ, ତାତେ କୋନ ବିଶେଷ ହାନି
ନାଇ । କିନ୍ତୁ ଏଥାନ ହତେ ପରୋକ୍ତି ନଦୀ ଅଧିକ
ଦୂର ନୁହ ; ବୋଧ ହ୍ୟ ଆମରା ସଞ୍ଚୟେର ଅତି ଅନ୍ତର୍ମଳ୍ପ
ପରେତେ ଦେଖାନେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହତେ ପାରିବ । ଆର
ଆମାଦେର ଚେଦିନଗର ଗମନେର ସଙ୍ଗୀରା ଦେଇ ଥାନ-
କାର ପାଞ୍ଚଶାଲାଯ ଆମାଦେର ନିମିତ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା
କଲେ । ଆମାର ବିବେଚନାଯ ଏକେବାରେ ଦେଖାନେ
ଯାଓଯାଇ ଉଚିତ । .

ଦମ । (ସ୍ଵଗତ) ବୋଧ ହୟ ଜଗଦୀଶ୍ଵର କୃପା
କରେ ଆମାର ସଙ୍ଗୀ ମିଳିଯେ ଦିଲେନ ।

ପ୍ରଥମ । (ଅବଲୋକନ କରିଯା) ତାଇ, ଏ
ଗାହ୍ତଳାତେ କେମନ ଏକ୍ଟି ପରମଶୁଦ୍ଧରୀ ଶ୍ରୀଲୋକ
ଦାଁଡ଼ିଯେ ଆଛେ ଦେଖେ ? ବୋଧ ହୟ, ଏଇ ତପୋ-
ବନେର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀଇ ହରମୂଲେ ଦାଁଡ଼ିଯେ ଆଛେନ ।
କିନ୍ତୁ ଓର ମଲିନ ବେଶ ଓ ବିଷଳ ବନନ ଦେଖେ ବୋଧ
ହଚେ କୋନ ମହଦ୍ଵିଶୋକ୍ତବା କାମି ନୀ ହରବହ୍ନାର
ପତିତ ହୟେ ଚିନ୍ତାଗରେ ମଧ୍ୟ ଆଛେନ । ଯା ହୋକ,
ଏକବାର ଚଳ, କାହେ ଗିଯେ ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ଉନି କେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ । ନା ହେ ନା, ଆମାର ବୋଧ ହୟ ଓ କୋନ
ମାଯାବିନୀ ରାକ୍ଷସୀ ହବେ ; ତା ଓର କାହେ ଯାବାର
କୋନ ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ । ତୋମାର ସଦି ଏତ ତମ ହୟେ ଥାକେ,
ତବେ ଗିଯେ କାୟ ନାହିଁ—ଆମିଇ ନା ହୟ ଜିଜ୍ଞାସା
କରି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ । ତୁ ମି ତ ଭାରି ପାଗଳ ହେ ! ଓ ଯେହି
ହୋକ ନା କେନ, ଓର ସଙ୍ଗେ ଆଲାପ କରିବାର ପ୍ରୟୋ-
ଜନ କି ?

ପ୍ରଥମ । ଆର ତାତେ କ୍ଷତିଇ ବା କି ଆହେ ?
ଯା ହୋକ, ଆମି ଏକବାର ଜିଜ୍ଞାସା କରି । (ଅଗ୍ର-
ସର ହିଁଯା) ଶୁଣିରି, ତୋମାର କ୍ରପ ଲାବଣ୍ୟ ଦେଖେ
ବୋଧ ହକେ ତୁମି କୋନ ରାଜନିଧିମୀ 'ଓ ରାଜ-
ପୃହିଣ୍ଡି ହବେ । ଏ ବନମଧ୍ୟେ ଏକାକିନୀ କି ଜନ୍ୟେ
ରଯେଇ ?

ଦମ । ମହାଶୟ, ଆମାର କ୍ଷତ୍ରକୁଳେ ଜୟ । ଆମି
ସ୍ଵାମୀ ସମଭିବ୍ୟାହାରେ ବନବାସିନୀ ହେବିଲେମ ।
ହୃଦୟବଶତଃ ତୀର ସହିତ ବିଚ୍ଛେଦ ହେଉଥାତେ ତୀରରେ
ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେୟ ବେଡ଼ାଙ୍କି । ମହାଶୟ, ଆପନାରା
କେ ? ଆର ଏଥନ କୋଥା ଯାଚେନ୍ ?

ପ୍ରଥମ । ଆମରା ବଣିକ ; ସଞ୍ଚାତି ବାଣିଜ୍ୟାଥେ
ଶୁବ୍ରାହ୍ମ ରାଜାର ରାଜଧାନୀ ଚେଦିନଗରେ ଗମନ କରିବୋ ।

ଦମ । ମହାଶୟ, ଆପନାରା ଅନୁଗ୍ରହ କରେୟ ସଦି
ଆମାକେ ସଙ୍ଗେ କରେ ମେଇ ଚେଦିନଗରେ ନିରେ ଥାନ,
ତା ହଲେ ଆପନାରା ଆମାର ପିତାର ନ୍ୟାୟ ଉପକାର
କରେନ୍ ।

ପ୍ରଥମ । (ହିତୀୟେର ପ୍ରତି ଜନାନ୍ତିକେ) ଭାଇ,
ଏହି କାମିନୀଟି କୋନ ମହେ ବଂଶୋନ୍ତବୀ ସଞ୍ଚାତି

চুরবছায় পতিতা হয়েছেন् । তা চল ওঁকে
সঙ্গে করে আমরা সে খান্ পর্যন্ত নিয়ে যাই ।

দ্বিতীয় । আচ্ছা, তুমি যা ভাল বিবেচনা কর ।

প্রথম । ভদ্রে, তবে তুমি আমাদের সঙ্গে
এসো । চল সে খানে যাওয়া যাক ।

দম । মহাশূয়, আপনারা আমার প্রতি একুপ
অনুগ্রহ প্রকাশ করেঁ আমার পিতার ন্যায়
উপকার কল্পেন ।

[সকলের প্রস্থান ।

ইতি পঞ্চম অঙ্ক ।

ସଂତୋଷ ।

ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାଙ୍ଗ ।

ଚେଦିଦେଶ—ରାଜ୍‌ପଥ ।

(ଦମ୍ୟମୁଣ୍ଡୀର ପ୍ରବେଶ ।)

ଦମ । (ସ୍ଵଗତ) ଏହିତ ଆମି ମେହି ମହିରିର
କଥାହୁଯାରୀ ଏ ନଗରେ ଏଲେମ । ଏଥିନ ଯାଇ କୋଥା ?
କାକେଓ ଚିନିନେ ; କାରିବା ଶରଣାପନ୍ନ ହିଁ ?
ଆମାର ଏ ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖେ ନଗର-ବାଲକେରା ପାଗ-
ଲିନୀ ବଲେ ଆମାର ଗାୟେ ଧୂଲୋ ଦିକ୍ଷେ । ହାୟ !
ହାୟ ! ବିଧାତା ଆମାର ଅଦୃଷ୍ଟେ ଏତେ ଲିଖେ
ଛିଲେନ ! ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର, ଆମି ତୋମାରଇ ଅନୁମଞ୍ଜାନେ
କେବଳ ଉତ୍ୟାଦିନୀର ନ୍ୟାୟ ଭରଣ କରେ ବେଡ଼ାଙ୍କି ;
କିନ୍ତୁ ନାଥ, ଭୁମିତ ଆମାକେ ଏକବାରଓ ଅନୁମଞ୍ଜାନ
କଲେ ନା । ଆର ତାଇ ଯଦି କରିବେ, ତବେ ଆର
କେନ ଆମାକେ ଏକାକିନୀ ବନମଧ୍ୟେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ
ଯାବେ । ବିଧାତା ଏ ହତଭାଗିନୀର ଅଦୃଷ୍ଟେ କେବଳ
ଦୁଃଖେଇ ଲିଖେଛିଲେନ ; ହତ୍ୟ ଲିଖ୍ତେ ଭୁଲେ ଗିଛ-
ଲେନ । ଆଁ !—ଆର ଚଲିତେ ଓ ପାରିନେ, ଶରୀରଟେ

ଏକେବାରେ ଅବସନ୍ନ ହେଯେ ପଡ଼େଛେ । ତା ଏଥିର୍ବେ ଏକୁଟ
ଏହି ଅଟ୍ଟାଲିକାର ଛାଇତେ ବସି । (ଉପବେଶନ୍) ।

(ପରିଚାରିକାର ପ୍ରବେଶ ।)

ପରି । “ (ସ୍ଵଗତ) ରାଜମହିଷୀ ବଲ୍ଲେନ, ‘ଆମି
ଛାତେର ଉପର ଥେକେ ଦେଖିଲେମ, ଏକ୍ଟି ପରମାନୁଦୂରୀ
ରମଣୀ ମଲିନ ସେଣେ ବିରସ ବଦନେ ବସେ ରଯେଛେ ;
ତୁହି ତାକେ ଡେକେ ଆନ୍ଗେ । ’ ” ତା କୈ ? କୋକେଓ
ତ ଦେଖିତେ ପେଲେମ୍ ନା । ତବେ ଏକବାର ଏହି ଦିକ୍ଟି
ସୁରେ ଆସି, ଯଦି ଦେଖିତେ ପାଇ । (କିଞ୍ଚିତ ଅଗ୍ର-
ମର ହଇଯା ଦମ୍ୟନ୍ତୀକେ ଅବଲୋକନ ପୂର୍ବକ) ଏହି ସେ,
ଦେଇ ଦ୍ଵୀଲୋକଟି ଏହି ଖାନେହି ବସେ ରଯେଛେ । ‘ଆ
ମରି ମରି ! କି ଅପଳୁପ ରୂପ ! ଏମନ ଶୁନ୍ଦରୀ ତ
କୋଥାଓ ଦେଖିନେ ।

ଗୀତ ।

ରାମଣୀ ତୈତରବୀ—ତାଳ ପୋତା ।

ଶରଦଶଶୀ ସମାନ ଏ ରମଣୀର ବରାନ ।

ହେରିଲେ ଏ ନାରୀରୂପ ରତିଦେବୀ ଲଜ୍ଜା ପାନ ॥

ଯେନ ଅକଳକ୍ଷ ଶଶୀ, ଭୁମେତେ ପଡ଼େଛେ ଥିଲି,

ପୁରୁଷ କି ଛାଇ ହେରିଲେ ଭୋଲେ ନାରୀର ଆଖ ।

ହେରିଲେ ଇହାର୍ବନ୍, ବିବନ୍ ହୟ ସୁବନ୍,
 ଶୁକୋଯଳ ଭୁଜଦୟ ଯେନ ମୃଗାଳ ସମାନ ॥
 ପୀନୋର୍ବତ ପାଯୋଥରେ, ମରି କିବା ଶୋଭା କରେ,
 ହେରିଲେ ଏରା କାଟି ଦେଶ ସିଂହ ହୟ ମୃଯୁମାଣ ।
 ତଡ଼ିତ ଜିନିଯେ ଶୋଭା, ଏ ନାରୀର ରଙ୍ଗ ପ୍ରଭା,
 ହେରିଲେ ରଙ୍ଗ ମାଧୁରୀ ଯୋଗୀଜନ ମୋହ ଯାନ ॥
 (ଅଗ୍ରମର ହଇଯା ପ୍ରକାଶେ) ହଁ ଗ୍ରା, ଏଥାନେ ମଲିନ
 ବେଶେ ବିରସ ବଦନେ ବସେ ତୁ ମୁଁ କେ ଗା ?

ଦମ । ଆମାର ହୁଂଥେର କଥା ଆର କେନ ଜିଜ୍ଞାସା
 କର । ଆମାର ମତନ ହତଭାଗିନୀ ବୋଧ ହୟ ଏ
 ପୃଥିବୀତେ ଆର କେହି ନାହି । ତୁ ମୁଁ କି ଏହି ନଗର
 ନିବାସିନୀ ?

ପରି । ହଁ, ଆମି ଏହି ଶୁବାହୁରାଜନନ୍ଦିନୀ
 ଶୁନନ୍ଦାର ସଥୀ । ବାଲକେରା ତୋମାର ମଲିନ ବେଶ
 ଦେଖେ ତୋମାକେ ବିରଙ୍ଗ କଢ଼େ, ତାଇ ରାଜମହିଷୀ
 ଛାତେର ଉପର ଥିକେ ଦେଖେ ଆମାର ଡେକେ ନିଯେ
 ସେତେ ବଲ୍ଲେନ୍ । ତାଇ, ତୁ ମୁଁ କି ଜନ୍ୟେ ଏକିମ ଦୂର-
 ବଞ୍ଚାଯ ପଡ଼େଛ ?

ଦମ । ଆମାର ହୁଂଥେର କଥା ଆର କି ବୋଲିବୋ ।
 ଆମାର ପତି ସର୍ବାଂଶେ ଗୁଣବାନ, ଆର ଆମାର

ଅତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରତ ଛିଲେନ । ହରିପାକ ସଂଶତଃ
ତାକେ ବନବାସୀ ହତେ ହେଯେଛିଲ, ଆମିଓ ତୀର ଅନୁ-
ଗମନ କରେଛିଲେମ ।

ପୁରି । * ତାର ପର ?

ଦମ । ତାର ପର, ଆମି ଏକ ଦିନ ନିଦ୍ରାଯା ଏକାନ୍ତ
ଅଭିଭୂତ ହେଯେଛିଲେମ, ସେଇ ସମୟ ତିନି ଆମାକେ
ନିବିଡ଼ ବନମଧ୍ୟେ ଏକାକିନୀ ରେଖେ କୋଥାଯ ଯେ
ଚଲେ ଗେଛେନ, ତାର କିଛୁଇ ଅନୁମତ୍ତାନ କତେ ପାରିନେ ।
ଆମି ସେଇ ଅବଧି ଆହାର ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରେ ଦିନ
ସାମନୀ କେବଳ ତାରଇ ଅସ୍ଵେଷ କରେ ବେଡ଼ାଙ୍କି,
କିନ୍ତୁ କୋନ ଖାନେଇ ତାର ଦେଖା ପାଇଛିନେ । (ରୋଦନ୍) ।

ପୁରି । ଭାଇ, ଆର ତୁମି କେନ୍ଦ୍ର ନା । ଆହା ! .
ତୋମାର କଥା ଶୁଣେ ଆମାର ବୁକ୍ ଯେନ ଫେଟେ ସାଚ୍ୟେ ।
କି କରିବେ ଭାଇ, ବିଧିତାର ଲିଖନ କେହି ଥିଲୁ
କତେ ପାରେ ନା ।

ଗୌତ ।

ରାଗିଣୀ ସିଦ୍ଧୁତୈରୁବୀ—ତାଲ କା ଓରାଲି ।

ସାହା ବିଧିର ଲିଖନ ।

ଅନ୍ୟଥା କରିତେ କେହ ପାରେକି କଥନ ॥

ଚକ୍ରବାକ ଚକ୍ରବାକୀ, ଦିବସେତେ ଯହା ଶୁଦ୍ଧି,
ନିଶିତେ ବିଛେଦ ବଳ ହୟ କି କାରଣ ॥
କିନ୍ତୁ ଗୋ ଛଂଖ କଥନ, ଥାକେନାକେ ଚିରଦିନ,
ଆମା ନିଶା ପରେ ହୟ ଶଶୀର ଶୋଭନ ॥

ତା ତୁମି ଆମାଦେର ରାଜମହିଷୀର କାହେ ଚଲ । ତିନି
ପରମ ଦୟାଶୀଳ । ତୋମାର ଏ ଛଂଖେର କଥା ଶୁନ୍ତି
ତିନି ତୋମାକେ ଆପନ କନ୍ୟାର ନ୍ୟାୟ ପ୍ରତିପାଳନ
କରିବେନ, ଆର ତୋମାର ସ୍ଵାମୀର ଅସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗେ ବିଶେଷ
ସ୍ତରବତ୍ତୀ ହବେନ ।

ଦମ । (ସ୍ଵଗତ) ତବେ ତାଇ ଯାଇ । କେବଳ
ଏକପାଇନାଦିନିର ମତ ଭରଣ କରେ ବେଡ଼ାଲେଇ ବା
କି ହବେ । ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର, ତୋମାର ନିମିତ୍ତେ ଯେ ଆମି
କତ ଯାତନା ତୋଗ କଞ୍ଚି, ତାର ତୁମି କିଛୁଇ
ଜାନ୍ତେ ପାଞ୍ଚନା । (ପ୍ରକାଶେ) ଆଜ୍ଞା ଭାଇ,
ଚଲ, ତୋମାଦେର ରାଜମହିଷୀର କାହେ ଯାଇ ।

ପରି । ଏସୋ ଭାଇ, ଏହି ଦିକ ଦିଯେ ଏସୋ ।

[ଉତ୍ତରେ ଅଛାନ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଗର୍ଭାଙ୍ଗ ।

—
ଚେଦିଦେଶ—ରାଜୋଦୟାନ ।

(ସୁଦେବେର ପ୍ରବେଶ ।)

ସୁଦେବ । (ସ୍ଵଗତ) ଆମି ବିଦର୍ଭଦେଶାଧିପତି ରାଜ୍ୟ ଭୌମସେନେର ଆଦେଶାନୁସାରେ ତାଁର ହୃଦୟାଦୟନ୍ତ୍ରୀର ଅନୁମନ୍ତ୍ଵାନେ ଭର୍ମଣ କରେ ବେଡ଼ାଙ୍ଗି । ଉଃ—
 କତ ଦେଶ ସେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଲେମ, ତା ଆର ବଲା ଯାଏ ନା । କତ ପର୍ବତ, କତ ବନ, କତ ନଦ, କତ ନଦୀ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୟେ ଶେଷେ ଏହି ଶୁରମ୍ୟ ଚେଦିନଗରେ ଏମେ ଉପଚିହ୍ନ ହୟେଛି; କିନ୍ତୁ କୋନ ଖାନେଇ ତ ସେଇ ଶୁଲକ୍ଷଣ ଦୟନ୍ତ୍ରୀର ଅନୁମନ୍ତ୍ଵାନ କରିତେ ପାଲ୍ୟେମ ନା ।
 ତାଇ ତ, ଏଥିନ କି କରା ଯାଏ ? ମହାରାଜ ବଲେଛେନ,
 ସେ ତାଁର ଦୟନ୍ତ୍ରୀର ଅନୁମନ୍ତ୍ଵାନ କରିତେ ପାରିବେ,
 ତାକେ ତିନି ଏକସହିତ ଗାତ୍ରୀ ଓ ନଗରଭୂଲ୍ୟ ଏକଥାନି
 ଗ୍ରାମ ଦେବେନ । ତା ସେ ଆଶାଓ ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି
 ପାରିନେ । ଯାଇ ହୋକ, ଆର କିଛୁକାଳ ଭର୍ମଣ
 କରେ ଦେଖିଇ ନା କେନ, ସଦି କୋନ ରୂପେ ଅନୁମନ୍ତ୍ଵାନ
 ପାଇ; ଏକ୍ଷଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତ ହୟେ ପଡ଼େଛି; କ୍ଷଣକାଳ

ଏହି ବ୍ରନ୍ଦମୂଳେ ସମେ ଶାନ୍ତି ଦୂର କରା ଯାକ (ଉପ-
ବେଶନ) । ଆହା ! ଏ ଉଦ୍‌ୟାନଟି କି ରମଣୀୟ ।
ଥାନେ ଥାନେ ନାନାବିଧ କୁମୁଦ ପ୍ରସ୍ତୁତି ହୟେ କି
ଅପୂର୍ବ ଶୋଭାଟ୍ ସମ୍ପାଦନ କଚେ !

ନେପଥ୍ୟ ଗୀତ ।

ରାଗ ମାଲକୋଷ—ତଳ ଆଡ଼ାଟେକ ।

ପ୍ରଗଯ ଶୁଖେର ସାର ତବେ ସହ ହିତ ।

ବିଛେଦ-ଭୁଜଙ୍ଗ ସଦି ଅନ୍ତେତେ ନା ଦଂଶିତ ॥

ମୃଗାଳ କଟକହୀନ, ଶଶୀ କଳକବିହୀନ,

ଚନ୍ଦନେ କୁମୁଦ ସଦି, ହତ ବିକର୍ଷିତ ।

ବାର ଲାଗି କାନ୍ଦେ ଘନ, ସେ ସଦି ଭାବେ ତେବନ,

ଅମରାପୁରୀର ସମ, ଶୁଖେ ଧରା ପୂରିତ ॥

(ନେପଥ୍ୟାଭିମୁଖେ ଅବଲୋକନ କରିଯା) ଛଟି
ପରମାଶୁନ୍ଦରୀ କାମିନୀ ଏହି ଦିକେ ଆସଚେନ !
ଓଦେର ମଧ୍ୟେ ଏକଟିର କି ଅପରାପ ରୂପଲାବଣ୍ୟ !
ବୋଧ ହ୍ୟ ଯେନ ସାକ୍ଷାତ୍ ରତିଦେବୀ ସଖୀ ସମଭିବ୍ୟା-
ହାରେ ଉପବନେ ବିହାର କଚେନ । (ଗାତ୍ରୋଞ୍ଚାନ
କରିଯା) କେମନ ହଲ୍ଲୋ ! ଏ କଳ୍ୟାଟି ଆମାଦେର ରାଜ-

কন্যা দময়স্তীর অতন বোধ হচ্ছে না ? (সপুত্রকে) তার সন্দেহ কি ; বোধ হয় জগদীশ্বর এত দিনের পর কৃপা করে যে মহারাজ ও রাজমহিষীয় মনোহৃঃখ বিমোচন করেন, ও আমারও দরিদ্রতা দূর করেন। যদিও বৈদত্তী প্রিয়-বিরহে ও বঙ্গুজন-বিহীন হয়ে আতপ-তাপে তাপিত কমলিনীর ন্যায় ও জলধরার্হত চন্দুরার ন্যায় নিতান্ত মলিনা হয়ে পড়েছেন, তথাপি ভস্মরাশি সমাচ্ছন্ন অনলের ন্যায় প্রতা দেখা যাচ্ছে।

(দময়স্তী ও পরিচারিকার প্রবেশ ।)

পরি । সখি স্বেরিঙ্গি, চল আমরা ত্রি সরোব-
রের ধারে বেড়াইগে ।

দম । আচ্ছা সখি, চল ।

স্বদেব । (অগ্রসর হইয়া দময়স্তীর প্রতি)
রাজনন্দিনি, আমি আপনার ভাতার দয়িত সর্থা,
আমার নাম স্বদেব। আমি আপনার পিতার
আদেশালুসারে আপনার অঙ্গসন্ধানে এখানে
এসেছি। আপনার পিতা মাতা ও ভাতৃগণের

সমস্ত মঙ্গল; কিন্তু ঠারা সকলে আপনার
বিরহে হতকণ্প হয়ে আছেন। শত শত
আঙ্গ আপনার অব্বেষণে সমুদয় পৃথিবী পরিভ-
মণ কর্যে বেড়াচ্ছে; শুভাদৃষ্ট বশত অঞ্জ আমি
আপনার দেখা পেলেম।

দম। হা আমার পোড়া কপাল! এত দিনের
পর কি পিতা মাতার আমাকে মনে পড়েছে!
আমি যে এত কাল কি পর্যন্ত কষ্ট পেয়েছি, তা
আর কি বোল্বো (রোদন)।

পরি। (সুদেবের প্রতি) মহাশয়, ইনি কে?
আর কি জন্মেই বা এক্ষণ দুরবস্থায় পড়েছেন?

সুদেব। ইনি বিদর্ভদেশাধিপতি রাজা ভূম-
মেনের কন্যা, ও নিষধাধিপতি সর্বশুগালকৃত
মহারাজ ললের মহিষী। দুর্দেব বশতঃ এক্ষণ
দুরবস্থায় পতিতা হয়েছেন। আর এই পিতা
এরই অনুসন্ধানের নিমিত্তে আমাকে প্রেরণ
করেছেন।

পরি। (দময়স্তীর প্রতি) সখি, আর তুমি
কেঁদ না।

ଗୀତ ।

ଗାନ୍ଧି ଖାସାଜ—ଡାଲ କାଓରାଲି ।

ଆମେ ପୁଣି ଆର କରୋନା ରୋଦନ ।

ବିଧି ହେଁ ଅନୁକୂଳ ଦିଲେନ କୁଳ,
ଏତ ଦିଲେ ଘନୋଦୁଃଖ ହଲୋ ତଥ ବିମୋଚନ ॥

ହଲୋ ଉଦିତ ତୋମାର ଶୁଦ୍ଧ ଶଶୀ,
ଯୁଚିଲ ଦୁଃଖ ତିଥିର ରାଶି,
କେନନା କେନନା କେନନା ସହ,
ପାବେ ପ୍ରାଣପତି ଶୁଦ୍ଧନୀରେ ହବେ ମଗନ ॥

ତା, ସଥି, ଏଥନ ଚଲ, ଏହିକେ ନିଯେ ରାଜମହିଷୀର
କାଛେ ଯାଇ ।

ଦମ । ଆଜ୍ଞା ସଥି । (ଶୁଦ୍ଧବେର ପ୍ରତି) ମହାଶୟ ।
ରାଜମହିଷୀର କାଛେ ଚଲୁନ ।

ଶୁଦ୍ଧବେ । ସେ ଆଜ୍ଞା, ତବେ ଚଲୁନ ।

[ସକଳେର ପ୍ରତ୍ୟାନ ।

ଇତି ସଠାକ୍ଷ ।

ସପ୍ତମ ଅଙ୍କ ।

ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭାଙ୍କ ।

ବିଦ୍ରୋହ ଦେଶ—ରାଜ୍ୟ

(ରାଜ୍ୟ, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଓ ଏକ ଜନ ଆଙ୍କଣ ଆସିଲୁ ।)

ରାଜ୍ୟ । ମନ୍ତ୍ରୀ, ମହାରାଜ ଝାଁପର୍ଣ୍ଣ ସହସା ଯେ
ଏଥାନେ ଏଲେନ୍ ଏର କାରଣ କି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ । ଆଜ୍ଞା, ତିନି ଯେ ଏତ ଦୂର କଷ୍ଟ ସ୍ଵିକାର
କରେୟ ଆପନାର ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କହେ ଏଲେନ୍, ଏର
ବିଶେଷ କାରଣ ତ କିଛୁଇ ବଲ୍ଲେନ୍ ନା । ଆମାର
ବୌଧ ହ୍ୟ, ଆପନାର ନିକଟ କୋନ ପ୍ରୟୋଜନ
ଥାକିବେ ।

ରାଜ୍ୟ । ନା—ଟିକେ ମେ କଥା ତ ତିନି କିଛୁଇ
ବଲ୍ଲେନ୍ ନା ।

ଆଙ୍କଣ । ମହାରାଜ, ଆମି ତାର ସାରଥିର ମୁଖେ
ଶୁଣିଲେମ ଯେ, ମହାରାଜ ଝାଁପର୍ଣ୍ଣ ଦମ୍ୟନ୍ତ୍ରୀର ପୁନଃ
ସ୍ଵୟାସ୍ତରେର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଏଥାନେ ଏମେହେନ । ପରେ
ଏ ଥାନେ ଏମେ ତାର କୋନ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟ ନା ଦେଖାତେ,

‘কেবল সাক্ষাৎ করে এসেছি,’ এই কথাই
বল্ছেন।

রাজা। সে কি? দময়ন্তীর পুনঃ স্বরস্বর?
আর তাঁকে নিমন্ত্রণ বা কে কলে?

(মদনিকার অবেশ।)

মদ। মহারাজ, পরমেশ্বরের কৃপায় বোধ হয়
আমাদের প্রিয়সখী দময়ন্তীর মনোহৃংখ এত
দিনের পর দূর হলো।

রাজা। কি বলে?

মদ। পিতঃ, যিনি মহারাজ খুতুপর্ণের সারথি
হয়ে এসেছেন, তিনিই আমাদের প্রিয়সখীর
হৃদয়বল্লভ মহারাজ নল।

রাজা। মদনিকে, তুমি কি করে জান্তে
পালে?

মদ। আপনি যে সকল আঙ্গণকে নলরাজার
অন্তর্মনে পাঠিয়েছিলেন, তাঁদের গমন কালীন
প্রিয়সখী তাঁদের শুটিকতক প্রশং শিখিয়ে
দিছ্লেন। আর এই কথা বলে দিছ্লেন, ‘যদি

ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର କେହ ଉତ୍ତର ଦେଇ, ତା ହଲେ ତୃକ୍ଷଣାଂ
ଆମାର କାହେ ଫିରେ ଏସେ ବଲୋ । ।

ରାଜୀ । ତାରପର ?

ମଦ । ତାର ପର, ଏକ ଜନ ଆଙ୍ଗଣ ଫିରେ ଏସେ
ପ୍ରିୟସଥୀର ନିକଟ ବଲେନ୍, ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ମହାରାଜ
ଖତୁପର୍ଣେର ସାରଥୀ ମେହି ସକଳ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦିଇଯେ-
ଛେନ । ସମ୍ପ୍ରତି ମହାରାଜ ଖତୁପର୍ଣ ଏଥାନେ ଆସାନ୍ତେ
ପ୍ରିୟସଥୀ କେଶନୀରହାରା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେ ପାଠିଯେ
ଛିଲେନ । ଦେ ଫିରେ ଏସେ ବଲେ ଯେ, ଖତୁପର୍ଣେର
ସାରଥ ବିନା ଅଗ୍ରିତେ ରନ୍ଧନ ପ୍ରଭୃତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
କର୍ମ ସକଳ କରେନ ।

ରାଜୀ । ମଞ୍ଜି, ତୁମ ଖତୁପର୍ଣେର ସାରଥିକେ
ଡେକେ ଆନ୍ତେ ଏକଜନ ଦୂତକେ ପାଠିଯେ ଦାଁଓ ।

ଆଙ୍କଣ । ମହାରାଜ, ଆମରା ପୂର୍ବେ ନଲରାଜାର
ରଥଶବ୍ଦ ଶ୍ରବଣ କରେମ୍; ଏକଣେ ମହାରାଜ ଖତୁ-
ପର୍ଣେର ରଥଶବ୍ଦ ଅବିକଳ ମେହିଲାପ ଶ୍ରବଣ କରି । ଏତେ
ଆମାର ବୋଧ ହୁଯ, ମେହି ସାରଥିରେ ନିଷଧାଧିପତି
ନଳ ହଲେଓ ହତେ ପାରେନ । କାରଣ ଏକଳ ଅଶ-
ବିଜ୍ଞାନ-ବିଦ୍ୟା ନଳ ବ୍ୟାପୀତ ଆର କେହି ଜାନେ ନା ।

মন্ত্রী। মহারাজ, তবে আমি সেই সৌরথিকে
একবার ডাকিয়ে আনাই।

রাজা। আচ্ছা, আমিও এখন অন্তঃপুরে গিয়ে
মহিষীকে জিজ্ঞাসা করি; বোধ হয় তিনি এর
সবিশেষ জানেন। মদনিকে, চল।

[মদনিকার সহিত রাজার প্রস্থান।
আজ্ঞণ। মহাশয়, চলুন। আমরাও এ
বিষয়ের অনুসন্ধান করিগে।

মন্ত্রী। যে আজ্ঞা চলুন। (অন্য দিক্ দিয়া
উভয়ের প্রস্থান)।

দ্বিতীয় গর্ভাক্ষ।

বিদ্রূপদেশ—দময়স্তীর মন্দির।

(দময়স্তী আসীন।)

দম। (স্বগত) মন, এত চঞ্চল হয়ো না,
একটু শুচির হও। জীবিতেশ্বর তোমাকে এ
অবস্থায় দেখলে অগল্ভা মনে করবেন। (চিন্তা

କରିଯା), ଆର ତା କଲେନିଇ ବା ; ଆମାର ମନ ତ
କେବଳ ଡାରଇ ଜନ୍ୟେ ବ୍ୟାକୁଳ ହସ୍ତେ । ପ୍ରାଣ, ତୁ ମି
ପିଞ୍ଜର-ବନ୍ଦ ପଞ୍ଚିର ନ୍ୟାୟ ଏତ ଚଥ୍ରଳ ହଙ୍ଗୋ କେନ ?—
ହଁ, ତା ହତେଓ ପାରୋ ; ଅନେକ ଦିନ ଅବଧି ହନ୍ଦର-
ବଲ୍ଲଭକେ ଦେଖ ନାହିଁ, ସେଇ ଜନ୍ୟେଇ ବୁଝି ଡାକେ
ଦେଖିତେ ଅଗ୍ରସର ହତେ ଢାଙ୍ଗୋ । ହେ ଭଗ୍ବାନ
ପାର୍ବତୀନାଥ ! ଆପନି ରୂପା କରେ ଆମାର ମନେର
ଚଥ୍ରଳତା ଦୂର କରନ ! (ଚିନ୍ତା କରିଯା) କି
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ସଦିଓ ଆମି ପିତୃଗୁହେ ଅଭୁଲ ଐଶ୍ୱର୍ୟ
ତୋଗ କଷି ବଟେ, କିନ୍ତୁ ଜୀବିତେଶ୍ଵରେର ବିରହେ ସେ
ଐଶ୍ୱର୍ୟ ବିଷତୁଳ୍ୟ ଜାନ ହଚ୍ୟେ । ସେଇ ପିତା, ସେଇ
ମାତା, ସେଇ ସଥିଗଣ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣନାଥେର ବିରହେ
ଏକ ମୁହଁରେର ଜନ୍ୟେଓ ମନ ସ୍ଵଚ୍ଛଦେ ଥାକେ ନା ।
ପ୍ରାଣେଶ୍ଵର, ତୋଶାର ମତନ ନିଷ୍ଠୁର କି ଭୂମଣଳେ
ଆଛେ ? ତୁ ମି ଯେ ଆମାକେ ବିନା ଅପରାଧେ ନିବିଡ଼
ବନ ମଧ୍ୟେ ଏକାକିନୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଗିଛିଲେ, ଏ
ହଂଥ ଆମାର ମନ ଥିକେ କଥନିଇ ସାବେ ନା ।
(ନେପଥ୍ୟାଭିମୁଖେ ଅବଲୋକନ କରିଯା) କେ ଓ !
ମଦନିକା ଆସିଛେ ନା ? ମଜେ କେ ? — ଏକ ! ଆମାର

ମନ ଏତ ଚଥଳ ହଲୋ କେବ ? ମନ, ଦୈର୍ଘ୍ୟ ହୁଏ,
ଦୈର୍ଘ୍ୟ ହୁଏ ।

(ଲଲେର ସହିତ ଯଦନିକାର ପ୍ରବେଶ ।)

ମନ । ପ୍ରିୟମଥି, ଦେଖ ଦେଖି, ଇନି କେ ଏସେହେନ ?

ନଳ । ସଥି, ଉନି କି ଆର ଆମାକେ ଚିନ୍ତେ
ପାରୁବେଳ । ଆମାକେ କି ଆର ଓଁର ମନେ ଆଛେ ?

ମନ । କେନ ମହାରାଜ, ଆପନାକେ ଚିନ୍ତେ ପାର
ବେଳ ବା କେନ ? ଆମାଦେର ପ୍ରିୟମଥି ଆପନାକେ
ଧ୍ୟାନ କରେ କେବଳ ମୋଗାର ଅଙ୍ଗ କାଲି କରେ ଫେଲେ-
ହେଲ । ମର୍ଯ୍ୟାଣିକ ଦୁଃଖ ଦିରେ କଥା ବଲା କି ପୁରୁଷ
ଜାତେର ସ୍ଵର୍ଗ ?

ନଳ । ତା ଯା ବଳ, କିନ୍ତୁ ତୋମାଦେର ପ୍ରିୟମଥିର
ଏକଟି ବିଶେଷ ଗୁଣ ଆଛେ ।

ମନ । ମହାରାଜ, ଆମାଦେର ପ୍ରିୟମଥିର ତ ସକ-
ଳଇ ଗୁଣ ; ବିଶେଷ ଗୁଣ ଆପନି ଆବାର କି
ଦେଖିଲେନ ?

ନଳ । କେନ, ପୁନଃସ୍ଵରୂପ । ଆର ଏଇ ଅଧିକ
କି ହତେ ପାରେ ?

ଦୟ ! ମହାରାଜ, ଆମି ସଥିନ ଦେବଗଣକେ ପରି-
ତ୍ୟାଗ କରେ ଆପନାକେ ବରଣ କରେଛି, ତଥିନ
ଆମାର ପ୍ରତି ଏକପ ଦୋଷାରୋପ ଆର ସନ୍ଦେହ କରା
ନିଭାଗ ଅନୁଚିତ । ଆମି ପର୍ବତ ନାମେ ତ୍ରାଙ୍ଗଣେର
ଶୁଦ୍ଧ ସେ ଦିନ ଶୁନ୍ନିଲେମ ସେ ଆପନି ଆମାର ପ୍ରଶ୍ନର
ଡକ୍ଟର ଦିଯ଼େଛେନ, ଆମି ତାଇତେ ଆପନାକେ ଏଥାନେ
ଆନ୍ବାର ଜନ୍ୟେଇ ସ୍ଵରସ୍ଵରେର କୋଶଳ କରେଛିଲେମ ।
ଏକଣେ ସେଇ ଜନ୍ୟେ ଆମାକେ ଦୋଷାରୋପ କଢେନ !
ହା ହତ ବିଧାତଃ ! ତୁମି କି କେବଳ ଦୂଃଖ ଭୋଗ
କରବାର ଜନ୍ୟେଇ ଆମାକେ ଶଜନ କରେଛିଲେ ?
(ଝୋନ) ।

ଆକାଶେ । ହେ ନିଷଧରାଜ ! ଆମି ସମୀରଣ; ଆମାର
ଗତି ସର୍ବଜ୍ଞେଇ ଆଛେ । ତୁମି ସେ ଅବଧି ଦମ୍ଭୟକୁଟୀକେ
ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଗିଯେଛିଲେ, ଆମି ସେଇ ଅବଧି
ଓଁକେ ସର୍ବଦାଇ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କରେଛି: ଏବଂ ଏକଣେ
ଓଁର ସ୍ଵପକ୍ଷେ ସାକ୍ଷୀ ଦିତେଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଛି, ସେ ଉନି
କଥନ କୋନ ଅସାଚରଣ କରେନ ନାହିଁ । ଉନି
କେବଳ ତୋମାକେ ଏଥାନେ ଆନ୍ବାର ଜନ୍ୟେଇ ପୁନଃ
ସ୍ଵରସ୍ଵରେର କୋଶଳ କରେଛିଲେମ । ଏକଣେ ତୋମରା

উভয়ে একত্র হয়েছে; অতএব সংশয় পরিত্যাগ
করে যাবজ্জীবন শুখ ভোগে প্রবৃত্ত হও।
(কোমল বাদ্য)।

নল। (সান্তুনরে) প্রেয়সি, আমার অপরাধ
মার্জনা কর। আমি যে রাজ্যব্রহ্ম হয়েছিলেম,
এবং তোমাকে পরিত্যাগ করেছিলেম তাতে
আমার কোন অপরাধ নাই; কেবল দুর্বল কলি-
কর্তৃক একুপ ঘটনা হয়েছে।

দম। প্রাণেশ্বর, এ যে দৈব বিড়ম্বনা বশতঃ
হয়েছে তার আর সন্দেহ নাই। নতুবা আপনার
মতন ধর্মপরায়ণ হয়ে ধর্মপত্নীকে পরিত্যাগ
করাই বা কিরণে সন্তুষ্ট হয়। আহা জীবিতনাথ !
আপনি যখন আমাকে নিবিড় বন-মধ্যে ত্যাগ
করে গিছুনেন, সেই কথাটি মনে হলে আমার
বুক যেন ফেটে যায়।

নল। জীবিতেশ্বরি, ও সকল কথা আর
আমাকে বলো না। ও সকল কথা মনে হলে
আমার আর এক দশুও বাঁচ্চে ইচ্ছা করে না।

একবৈ চল তোমার পিতার সঙ্গে সাক্ষাৎ
করি গো ।

দম । আচ্ছা নাথ, চলুন ।

[সকলের অস্থান ।

তৃতীয় গৰ্ভাঙ্ক ।

বিদ্রোহেশ—রাজগৃহ ।

(রাজা ও মন্ত্রীর প্রবেশ ।)

মন্ত্রী । মহারাজ একুপ অন্তুত ঘটনা পৃথি-
বীতে আর কখনই হয় নাই । আহ ! রাজকন্যা
সাক্ষাৎ লক্ষ্মী স্বরূপা, আর মহারাজ নলও
সাক্ষাৎ নারায়ণ অবতার ।

রাজা । মন্ত্রী, তুমি সত্ত্বর ঘোষণা করে দাও,
যেন সপ্তাহ কাল পর্যন্ত এ নগর উৎসবে পরি-
পূরিত থাকে ।

মন্ত্রী । যে আজ্ঞা মহারাজ !

(নল ও দময়স্তীর প্রবেশ ।)

নল । আমি মহারাজকে অভিবাদন করি ।
(নল ও দময়স্তীর ভূমিষ্ঠ হইয়া প্রণাম এবং
উপবেশন) ।

রাজা । বৎস, আমি তোমার বিরহে এত দিন
স্তকণ্প হয়েছিলেম । একগে ঈশ্বরের ক্রপায়
তোমাকে পুনঃপ্রাপ্ত হয়ে আমি যে কি পর্যন্ত
সুখী হলেম, তা এক মুখে ব্যক্ত হয় না ।

(কলির প্রবেশ ।)

কলি । হে নিষধরাজ ! আমি আপনার দেহ
পরিত্যাগ কর্মেম । একগে আমার বরে আপ-
নারা যাবজ্জীবন অবিছেদে সুখ তোগ করুন ।

নল । (সরোষে) আপনি যেমন আমাদের
বিনা দোষে ক্লেশ দিয়েছেন, একগে আমার
শাপে আপনিও—

কলি । (ক্রতাঞ্জলি পুটে) মহারাজ, ক্লেধ
সম্বরণ করুন, একগে আমি আপনার শরণাপন ।

ଆପନି ସଦି ଅନୁଗ୍ରହ କରେଁ ଏହି ଶରଣପତ୍ର ଏବଂ
ଭୟାଜ୍ଞକେ ଅଭିସମ୍ପାଦ ନା କରେନ, ତା ହଲେ ଏହି
ଜଗତୀତଳେ ଯେ ସକଳ ମନୁଷ୍ୟ ଆପନାର ନାମ କୌର୍ତ୍ତନ
କରିବେ, ତାଦେର ପ୍ରତି ଆମାର କୋନ୍ ଅଧିକାର
ଥାକ୍ବେ ନା । ଏବଂ ଆପନାର ଓ ଦମୟନ୍ତୀର ସଶୋ-
ଭାତିର କୌର୍ତ୍ତିପତାକା ଜଗତେ ଚିରକାଳ ଉଡ଼ୁଭୀଯ-
ମାନ ଥାକ୍ବେ । ଏକଣେ ଆମି ବିଦ୍ୟାର ହିଁ, ଆପ-
ନାର ମଙ୍ଗଳ ହୋକ୍ । (ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଵାନ, ଆକାଶେ
କୋମଳ ବାନ୍ଧ୍ୟ ।)

ଆକାଶେ ଗୀତ ।

ରାଗିଣୀ ରାମକେଳି—ତାଳ କାଓଯାଳୀ ।

ତୋମାରେ କୃପା କରିଯେ କମଳା ଅଚଳା ଇଇଯେ

ବାସ କରିବେନ ତବ ଗୃହେ ସର୍ବକ୍ଷଣ ।

ତବ ସଂଖ୍ୟା ଶୁଣେ, ଦଶ ଦିକ୍ ପୁରିଲ,

ହବେନା ବିପଦ କଥନ ॥

ତବ ଶୁଣ ଗାନ, କରିବେ ଯେ ଜନ,

ମୋକ୍ଷ ପଦ ଲଭିବେ ଦେ ଜନ ॥ (ପୁଞ୍ଜ ବୃତ୍ତି ।)

ରାଜା । ଏକଣେ ଚଳ ସକଳେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ।

[ସକଳେର ପ୍ରଥମ ।

উপসংহার ।

(নটীর প্রবেশ ও গীত ।)

রাগিণী খামজ—তাল মধ্যমান ।

শুন সভাজন, করি নিবেদন,
ক্ষমা করি দোষ শুণ করিবে গ্রহণ ।
অনুপম মনোলোভা, আজিকার এই সভা,
ছেড়ে যেতে যন নাহি চাহে কদাচন ॥
কিন্তু কি করিব হায়, যায়নী প্রভাতা হয়,
কৃপা কর সবে যম এই আকিঞ্চন ॥

(যবনিকা পতন ।)

গ্রন্থ সমাপ্ত ।

विज्ञापन ।

କ୍ୟାମୁହୋପ ସନ୍ତୋଷ୍ୟ ନିର୍ମଳିତ ପ୍ରକଟଣାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ପଢ଼ାଇଛେ	
ମେଘମାତ୍ରାର୍ଥକାରୀଯ ମେଘ ଭାଗ ... ୧	ଭୂଗୋଳଜ୍ଞତା ... ୧୦
ଶ୍ରୀ ବ୍ୟାଭାଗ ... ୨	ବିଦ୍ୟାଜ୍ଞନ ମାଟିକ ... ୨
ତିଲୋକମାସଭବ କାବ୍ୟ ... ୧୦	ଏ କାମକେ ବାଧା ... ୧୦
ଦୀର୍ଘବର୍ଷା କାବ୍ୟ ... ୧୦	ନବ-ମାଟିକ ... ୨
ବ୍ୟକ୍ତିଜ୍ଞାନ କାବ୍ୟ ... ୧୦	ଏବାଟ ଆଦାର ବଡ଼ଲୋକ ... ୫୦
ଚତୁର୍ବିଶଶତୀ କବିତାବଳି ... ୧	କାନ୍ଦ ରୀ ମାଟିକ ... ୮
କୁଷକୁମାରୀ ମାଟିକ ... ୧	ଡାକ୍ତଳାବାହିତତାମ ... ୧୦
ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତରୀ ମାଟିକ ... ୧୦	ଆଗିନ୍ତାଙ୍କ ... ୧୦
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ମାଟିକ ... ୧୦	ଅନ୍ଧମ ପାଠ ... ୧୦
ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଅନୁରାଦ ... ୨	ଦିତ୍ତୀୟ ପାଠ ... ୧୦
ଶୁଦ୍ଧ ମାଲିକର ଘାଟେ ରୋ ... ୧୦	ଦୁଇଁମ ପାଠ ... ୧୦
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଲିକର ସଭାତା ... ୧୦	ଶକ୍ତାପ୍ରଦାନୀ ... ୨
ମାତ୍ରାକଟଣ ... ୧୦	ଗୋଲକେର ଉପରେଗିତା ... ୧୦
ବାସବଜ୍ଞା (ପଦା) ... ୧୦	ମାନମାତ୍ର ମ ଭାଗ ... ୧୦
ମାତିକ ମୁଖ୍ୟାବର୍ତ୍ତୀ ... ୧୦	ଏ ବ୍ୟାଭାଗ ... ୧୦
ମରାମରାଜୀଳା ... ୧୦	ଏ ବ୍ୟାଭାଗ ... ୧୦
ପଲିତାବ୍ୟକ୍ତ ନ ... ୧୦	ଚୌମେର ଉତ୍ତିତାମ ... ୧୦
ଶ୍ରାମାଭିବେକ ମାଟିକ ... ୧୦	ଜୀମକୀ ମାଟିକ ... ୧୦
ଦ୍ୟାମତାମୋପକାରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ... ୧୦	ବିଦ୍ୟବ ବଜ୍ରାଧମା ... ୧୦
ହାଇ-କୋଟି ଅ ଦାଜାତ ନିଷ୍ପତ୍ତି	ବୀରବ୍ୟକ୍ତାବଳୀ ... ୧୦
କର-ମନ୍ତ୍ରାବ୍ୟ ମୋକଷ୍ୟ ... ୨	ଉପରେମାଳା ... ୧୦
ପିଶାଚାକ୍ଷର ର ... ୧୦	ବୁଝିଲେ କି ମା ... ୧୦
ଆକର୍ଷଣୀ ମାନଚିତ୍ର ... ୧	

ଅମ୍ବାଟୀକ ଦିଲେ ପୁଣ୍ୟକ-ବୀରସାହୁନିମଗତେ ମକଳ ପୁଣ୍ୟକେ ଏ ଶତକର
୧୦ ଟାଙ୍କାର ହିନ୍ଦାରେ କେବଳ ଶିକ୍ଷାଜ୍ଞାନୀ, ଗୋଲକେବ ଉପଯୋଗିତ,
ମାନସିକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତି-ମୂର୍ଖାତ୍ମକ ମୌକକଣାରେ ୧୨୦ ଟାଙ୍କାର ହିନ୍ଦାରେ, ଏବଂ
ଆଗିବୁଡ଼ାତ, ଅଧିମ ପାଠ, ବିଭିନ୍ନ ପାଠ ଓ ଭୃତୀର ପାଠେ ୧୫ ଟାଙ୍କାରୁଥିଲୁ
ଦାରେ କରିବିଲୁ ୫୦ ଟଙ୍କା ଯାଇବେକ । ଆକିକାର ମାନ୍ତ୍ରିତେ କରିବିଲାନାହିଁ ।

ମହାକାଶରେ ୧୦୦ ଡୁଗୋଲ-ଦୂର ଏକବାରେ ଅଛିଲେ ୨୫ ଟାକାର
ଫିଲ୍‌ମାରେ କରିବାର ଦେଉଥା ଯାଇଥିବା । ହତି ଆ ୧୦୦ ଟିମେଟ୍ରୁ ୧୮୯୦ ।

କୋମହେଲ ପ୍ରେସ,
ମେ ୧୯୦, ବିଜୁନ୍ଦାଳ ପ୍ରାଚି ।

ଆଜି ଆହି, ଗି, ମନୁ, କୋଟି ।

